

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τα δικαιώματα και η προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας: Ζητήματα
ερμηνείας της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και της εφαρμογής της στην εσωτερική έννομη
τάξη

The Rights and Protection of Victims of Crime: Issues of Interpretation of the
Directive 2012/29/EU and Its Implementation in the National Legal Order

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασίλειος Παναγιώτης Δραγανούδης

Αθήνα, 2026

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Νέδα Κανελλοπούλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Ιωάννα Αναστασοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Copyright © Βασίλειος Παναγιώτης Δραγανούδης, 2026

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Στη οικογένειά μου για την υποστήριξή τους
κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.*

Περιεχόμενα

Περίληψη-Λέξεις κλειδιά.....	6
Abstract-Key words.....	7
Εισαγωγή.....	8
1. Η προστασία του θύματος στην ενωσιακή έννομη τάξη: Από την Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ.....	11
1.1. Η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ.....	13
1.2. Η Συνθήκη της Λισαβόνας και το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ για την έκδοση Οδηγιών που θεσπίζουν ελάχιστους κοινούς κανόνες για τα δικονομικά δικαιώματα.....	18
1.3. Λόγοι θέσπισης και νομική βάση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ.....	20
2. Οι επιμέρους ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική έννομη τάξη - Το κανονιστικό περιεχόμενο των διατάξεων, τα επιμέρους δικαιώματα και η σχετική νομολογία του ΔΕΕ.....	26
2.1. Πεδίο εφαρμογής των σχετικών ρυθμίσεων.....	28
2.1.α. Ο ορισμός του θύματος στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ.....	28
2.1.β. Διάκριση με συγγενείς όρους του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.....	32
2.2. Δικαιώματα σχετικά με την παροχή πληροφοριών και υποστήριξης στα θύματα.....	34
2.2.α. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (άρθρα 3-9 της Οδηγίας).....	34
2.2.β. Ενσωμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη.....	43
2.3. Δικαιώματα ως προς τη συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία.....	49
2.3.α. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (άρθρα 10-17 της Οδηγίας).....	49
2.3.β. Ενσωμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη.....	57
2.4. Δικαιώματα σχετικά με την προστασία των θυμάτων και μέριμνα για τα θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας.....	63
2.4.α. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (άρθρα 18-24 της Οδηγίας).....	63
2.4.β. Ενσωμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη.....	71
2.4.γ. Οδηγίες για την προστασία επιμέρους κατηγοριών θυμάτων με ειδικές ανάγκες προστασίας.....	74
2.5. Συνολική επισκόπηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας: θετικά σημεία και περιορισμοί.....	76
2.6. Αποτίμηση της ενσωμάτωσης των διατάξεων της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη.....	80

3. Νομολογία του Ε.Δ.Δ.Α. ως προς τα δικαιώματα των θυμάτων – Σύγκριση με την προστασία του θύματος στα πλαίσια της Οδηγίας.....	84
4. Πρόταση της Επιτροπής για την τροποποίηση της οδηγίας 2012/29/ΕΕ.....	90
Συμπεράσματα.....	96
Πηγές.....	98
Βιβλιογραφία.....	99
Νομολογία ΔΕΕ-ΕΔΔΑ.....	101

Περίληψη

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ (Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων) περιλαμβάνει τόσο δικαιώματα που αφορούν τη συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία όσο και ρυθμίσεις σχετικές με την προστασία και την υποστήριξή τους. Λαμβάνεται επίσης μέριμνα για θύματα με ειδικές ανάγκες υποστήριξης και καθιερώνεται για πρώτη φορά η υποχρέωση διεξαγωγής ατομικής αξιολόγησης των θυμάτων. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρεί να ακολουθήσει ολιστική προσέγγιση στην προστασία των θυμάτων από τον κίνδυνο δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης. Παρά τις καινοτόμες διατάξεις της, η Οδηγία παρουσιάζει και ορισμένες ελλείψεις λόγω της εξάρτησης του πεδίου εφαρμογής αρκετών δικαιωμάτων από τον ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία βάσει του εκάστοτε εθνικού δικαίου, αλλά και της απουσίας πρόβλεψης περί αποτελεσματικών ενδίκων μέσων των θυμάτων σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεών της. Βούληση του ενωσιακού νομοθέτη ήταν να σεβαστεί τόσο τις ιδιομορφίες και διαφορές των εθνικών δικαίων των κρατών μελών, που παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές στο πεδίο των θυμάτων, όσο και τα δικαιώματα των κατηγορουμένων και των υπόπτων, τα οποία θα πρέπει να μην θίγονται λόγω της ενίσχυσης της θέσης των θυμάτων. Ο Έλληνας νομοθέτης ενσωμάτωσε την Οδηγία 2012/29/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4478/2017, όπως τροποποιήθηκε στη συνέχεια με τον Ν. 4635/2019, με κάποια καθυστέρηση. Τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλα κράτη μέλη παρατηρούνται αστοχίες στην εφαρμογή της Οδηγίας, που περιορίζουν την πρακτική αποτελεσματικότητά της. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή έχει ήδη προτείνει την τροποποίηση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, προκειμένου να ενισχύσει την προστασία των θυμάτων και τη θέση τους στην ποινική διαδικασία.

Λέξεις-κλειδιά:

Θύματα, Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων, δικαιώματα, θυματοποίηση, ποινική διαδικασία, προστασία

Abstract

Directive 2012/29/EU (the Victims' Rights Directive) includes both rights relating to the participation of victims in criminal proceedings and provisions concerning their protection and support. It also makes special provision for victims with specific support needs and, for the first time, establishes the obligation to carry out an individual assessment of victims. In this way, it seeks to adopt a holistic approach to protecting victims from the risk of secondary and repeat victimisation. Despite its innovative provisions, the Directive also presents certain shortcomings, due to the dependence of the scope of application of several rights on the role of the victim in the criminal proceedings under the applicable national law, as well as the absence of provisions for effective remedies available to victims in the event of a breach of its rules. The intention of the EU legislature was to respect both the particularities and differences of the national legal systems of the Member States—which display significant divergences in the field of victims' rights—and the rights of defendants and suspects, which should not be adversely affected by the strengthening of the position of victims. The Greek legislature transposed Directive 2012/29/EU into the Greek legal order by Law 4478/2017, as subsequently amended by Law 4635/2019, albeit with some delay. In Greece, as well as in other Member States, shortcomings in the implementation of the Directive have been observed, limiting its practical effectiveness. For this reason, the European Commission has already proposed an amendment to Directive 2012/29/EU in order to strengthen the protection of victims and their position in criminal proceedings.

Keywords:

Victims, Victims' Rights Directive, rights, victimisation, criminal proceedings, protection

Εισαγωγή

Η προστασία και η λήψη μέτρων για τη διευκόλυνση της συμμετοχής των θυμάτων της εγκληματικότητας στις ποινικές διαδικασίες αποτελεί προτεραιότητα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία συγκροτεί πλέον έναν Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης. Όπως αναφέρεται στην από 24-06-2020 Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία έθεσε τις βάσεις για την πρώτη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δικαιώματα των θυμάτων για τα έτη 2020-2025¹, κάθε χρόνο εκατομμύρια άνθρωποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση πέφτουν θύματα κάποιου εγκλήματος και συνεπώς η εγκληματικότητα είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να επηρεάσει τους πάντες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε ήδη από το 2001 εκδηλώσει εμπράκτως το ενδιαφέρον της για τη θέσπιση μέτρων αναφορικά με την προστασία και τα δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας, μέσω της έκδοσης της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ. Με τη θέσπιση της Συνθήκης της Λισαβόνας άνοιξε ο δρόμος για την έκδοση περαιτέρω κανόνων της Ένωσης στο πεδίο του ποινικού δικονομικού δικαίου, καθώς το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ παρείχε πλέον νομική βάση για την έκδοση ελάχιστων κανόνων ως προς τα δικονομικά δικαιώματα των προσώπων, που συμμετέχουν στις ποινικές διαδικασίες, με ρητή μάλιστα αναφορά και στα δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, εκδόθηκε η Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας και την αντικατάσταση της προαναφερόμενης Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ. Η ως άνω Οδηγία, που αποτελεί μέχρι σήμερα τη σπουδαιότερη νομική πράξη της Ένωσης στο πεδίο αυτό, αποσκοπεί στη διασφάλιση της προστασίας των θυμάτων εγκληματικότητας στην Ένωση και στην ενίσχυση των δικαιωμάτων στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία.

Η θέση των θυμάτων παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των διαφορετικών ποινικών δικονομικών συστημάτων των κρατών μελών και η θέσπιση ελάχιστων κανόνων στοχεύει να εξασφαλίσει ότι παρά τις υπάρχουσες διαφορές, συγκεκριμένα ελάχιστα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικότητας θα γίνονται σεβαστά από όλες τις έννομες τάξεις. Μέσω της κατοχύρωσης των δικαιωμάτων αυτών, ο ενωσιακός νομοθέτης προσπάθησε πρωτίστως να καταπολεμήσει τον κίνδυνο δευτερογενούς ή επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, φαινομένου

¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών-Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), 24.6.2020 COM(2020) 258 final.

που αντιμετωπίζουν τα θύματα κατά τη συμμετοχή τους στην ποινική διαδικασία και το οποίο συνεπάγεται πολλές φορές την άρνησή τους να καταγγείλουν το αδίκημα και να ζητήσουν βοήθεια και υποστήριξη.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση των επιμέρους ρυθμίσεων της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, προκειμένου μέσω αυτής να εξετασθεί κατά πόσον ο ενωσιακός νομοθέτης κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα κείμενο που εξασφαλίζει πραγματικά τα δικαιώματα των θυμάτων και ενισχύει τη θέση τους κατά τη συμμετοχή τους στην ποινική διαδικασία. Γίνεται, επομένως, αναφορά τόσο στις ρυθμίσεις, που εισάγουν καινοτομίες και διευρύνουν σημαντικά την προστασία και τα δικαιώματα των θυμάτων όσο και σε αυτές, που θα μπορούσαν να προσφέρουν μεγαλύτερη προστασία, όμως είναι το αποτέλεσμα αφενός των αναγκάων σταθμίσεων μεταξύ των διαφορετικών εθνικών ποινικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών και αφετέρου της ανάγκης η κατοχύρωση δικαιωμάτων για τα θύματα να μην αποβεί σε βάρος της θέσης του κατηγορουμένου.

Παράλληλα, καθώς η Οδηγία δεν έχει άμεση εφαρμογή στα κράτη μέλη, αλλά προϋποθέτει την ένσωμάτωσή της στην εθνική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους, είναι απαραίτητο οι επιμέρους ρυθμίσεις της Οδηγίας να αναλυθούν σε συνδυασμό και με τις αντίστοιχες εθνικές διατάξεις, που μετέφεραν την Οδηγία στην ελληνική έννομη τάξη, έτσι ώστε να διαφανούν πιθανές ελλείψεις ή πλημμέλειες.

Η παρούσα εργασία είναι διαρθρωμένη σε 5 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία εισαγωγή στους λόγους που οδήγησαν την Ένωση να νομοθετήσει στο πεδίο των δικαιωμάτων των θυμάτων της εγκληματικότητας, εκκινώντας από την Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ και καταλήγοντας στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, ενώ επιχειρείται και μία σύντομη αναφορά στα βασικότερα στοιχεία του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, το οποίο αποτέλεσε και τη νομική βάση της ως άνω Οδηγίας. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και οι επιμέρους ρυθμίσεις της. Τα δικαιώματα των θυμάτων που κατοχυρώνονται στην Οδηγία παρουσιάζονται σε συνδυασμό με τις διατάξεις του Ν. 4478/2017, που ενσωμάτωσε την Οδηγία στην εσωτερική έννομη τάξη, προκειμένου να γίνει κατανοητή η διάδραση του ενωσιακού με το εθνικό δίκαιο και να διαφανούν τυχόν ελλείψεις ή αστοχίες. Περαιτέρω, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτικά η προστασία που παρέχεται στα θύματα μέσω της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.). Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται ορισμένα συμπεράσματα ως προς την αποτελεσματικότητα της υλοποίησης της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, βάσει σχετικής αξιολόγησης της Επιτροπής και

αναλύονται τα βασικά σημεία της Πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τροποποίηση της ως άνω Οδηγίας για την οποία μάλιστα το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατέληξαν πρόσφατα σε πολιτική συμφωνία².

2 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο τύπου 11/12/2025: Η Επιτροπή χαιρετίζει τη συμφωνία για αυστηρότερους κανόνες της ΕΕ που διασφαλίζουν τα δικαιώματα των θυμάτων

1. Η προστασία του θύματος στην ενωσιακή έννομη τάξη: Από την Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ

Η αναγνώριση της ανάγκης προστασίας των θυμάτων της εγκληματικότητας τόσο υπό τη μορφή της παροχής βοήθειας και υποστήριξης όσο και υπό την έννοια της αναγνώρισης δικαιωμάτων σε αυτά (αποζημίωσης, συμμετοχής στην ποινική διαδικασία) συνδέεται αναπόσπαστα με την προσπάθεια υιοθέτησης μίας πιο ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στο πλαίσιο του ποινικού δικονομικού συστήματος, καθώς και με την ανάπτυξη της επιστήμης της θυματολογίας³.

Στον ευρωπαϊκό χώρο οι ανάγκες του θύματος είχαν αναγνωρισθεί ήδη από τη δεκαετία του 1970, με την έκδοση από το Συμβούλιο της Ευρώπης της Σύστασης (77)27 ως προς το δικαίωμα των θυμάτων σε αποζημίωση, αλλά και των Συστάσεων (85)11 και (87)21, οι οποίες αναφέρονταν αφενός στην ανάγκη συνεκτίμησης των συμφερόντων των θυμάτων κατά την ποινική διαδικασία και αφετέρου στην απαίτηση λήψης μέτρων για την αποφυγή δευτερογενούς θυματοποίησής τους⁴. Αν και τα κείμενα αυτά δεν ήταν νομικά δεσμευτικά, είχαν μεγάλη συμβολική σημασία⁵ και υποδείκνυαν την έμπρακτη αναγνώριση της αντίληψης ότι πέραν των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων, τα συμφέροντα και τα δικαιώματα των θυμάτων θα πρέπει επίσης να γίνονται σεβαστά.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η συζήτηση γύρω από την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας εκκινεί ήδη από τη δεκαετία του 1980, σε μία εποχή, όμως, που η ΕΚ δεν διέθετε καμία αρμοδιότητα νομοθέτησης στον χώρο του ποινικού δικαίου⁶. Η προβληματική γύρω από την προστασία των θυμάτων αφορούσε αρχικά την κατοχύρωση του δικαιώματος τους σε αποζημίωση από το κράτος, δικαίωμα που συνδέθηκε, τότε⁷, με τη θεμελιώδη κοινοτική ελευθερία κυκλοφορίας των προσώπων, αλλά και την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, οι

3 Χιόνη-Χότουμαν, Χ., 2021, Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία: Η επίδραση του ενωσιακού δικαίου στην ελληνική ποινική δίκη, σελ. 26.

4 Buczman, S. R., 2013, An overview of the law concerning protection of victims of crime in the view of the adoption of the Directive 2012/29.EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime in the European Union, σε «ERA Forum (2013) 14», σελ. 237.

5 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 26.

6 Luparia L. και Della Torre J., 2021, Victims of Crime in the Area of Freedom, Security and Justice, σε Iglesias Sanchez S. και Gonzalez Pascual M. «Fundamental Rights in the EU Area of Freedom, Security and Justice», σελ. 312.

7 Πρβλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 1981, με την οποία καλούσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να υποβάλει πρόταση Οδηγίας για τη θέσπιση ελάχιστων κριτηρίων για την παροχή κρατικής αποζημίωσης σε θύματα εγκληματικότητας, βάσει και της σχετικής Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, που βρισκόταν σε διαδικασία θέσπισης, αναλυτικά σε: Ο' Driscoll, L. 2023, Towards a rights-based approach: victims of violent crime, state-funded compensation and the European Union, σε «New Journal of European Criminal Law 2023, Vol. 14(3), σελ. 306 επ.

οποίες θα πλήττονταν στην περίπτωση αδυναμίας λήψης αποζημίωσης από θύματα διασυνοριακής εγκληματικότητας⁸. Στο πλαίσιο αυτό, το ΔΕΚ είχε κρίνει ότι το κοινοτικό δίκαιο μπορούσε ήδη από τότε να επιδρά και να θέτει όρια στο εθνικό ποινικό δίκαιο των κρατών μελών στις περιπτώσεις όπου αυτό ερχόταν σε σύγκρουση με θεμελιώδεις αρχές του κοινοτικού δικαίου⁹. Στην απόφαση Cowan (186/87)¹⁰ το ΔΕΚ τόνισε ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων δεν επιτρέπει σε ένα κράτος μέλος να εξαρτά τη χορήγηση αποζημίωσης σε θύμα επιθέσεως που υπέστη σωματική βλάβη, από την προϋπόθεση να έχει αυτό δελτίο μόνιμου κατοίκου ή να είναι υπήκοος χώρας που έχει συνάψει σύμβαση αμοιβαιότητας, εφόσον το κοινοτικό δίκαιο εξασφαλίζει στο πρόσωπο αυτό τη θεμελιώδη ελευθερία κυκλοφορίας εντός της κοινής αγοράς και ειδικότερα την ελευθερία μετάβασης στο εν λόγω κράτος μέλος υπό την ιδιότητα του αποδέκτη υπηρεσιών.

Μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 και τη δημιουργία του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, η προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας αποτέλεσε πολιτική προτεραιότητα για την Ένωση, η οποία είχε πλέον την εξουσία να θεσπίσει νομοθεσία για τον ρόλο των θυμάτων στις ποινικές διαδικασίες¹¹. Στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε του 1999¹², αναγνωρίζεται ρητά η ανάγκη να θεσπιστούν στοιχειώδη πρότυπα για την έννομη προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας, ιδίως αναφορικά με την προστασία τους κατά τη δικαστική διαδικασία, το δικαίωμα αποζημίωσής τους, την αρωγή και την υποστήριξή τους.

Στη συνέχεια, το 2001 εκδόθηκε η πρώτη νομικά δεσμευτική πράξη της Ένωσης αναφορικά με την προστασία των θυμάτων, η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ¹³ σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, η οποία υπήρξε μάλιστα μόλις η δεύτερη απόφαση-πλαίσιο που εκδόθηκε από το Συμβούλιο, γεγονός ενδεικτικό της σημασίας που απέδωσε η Ένωση την εποχή εκείνη στη θέσπιση κανόνων για τη στήριξη και προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας¹⁴.

8 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 312 και O' Driscoll, ό.π., σελ. 306 επ.

9 Mitsilegas, V., 2022, EU Criminal Law (second edition), σελ. 298.

10 Απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1989, Cowan κατά Trésor Public, C-186/87, ECLI:EU:C:1989:47, σκ. 20.

11 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 313

12 Συμπεράσματα της Προεδρίας – Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, παρ. 32.

13 Απόφαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες (2001/220/ΔΕΥ)

14 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 42.

Αξίζει να σημειωθεί ότι την έκδοση της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ ακολούθησε η θέσπιση της Οδηγίας 2004/80¹⁵ για την κατοχύρωση του δικαιώματος των θυμάτων σε αποζημίωση, η οποία περιείχε αναλυτικούς κανόνες για τη σύσταση από τα κράτη μέλη μηχανισμού αποζημίωσης των θυμάτων εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας, σε περιπτώσεις διασυνοριακής εγκληματικότητας, με στόχο την διασφάλιση της θεμελιώδους ελευθερίας κίνησης προσώπων και υπηρεσιών στο πλαίσιο της κοινής αγοράς¹⁶.

1.1. Η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ

Η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 2001, που εκδόθηκε με νομική βάση τα άρθρα 31 και 34 παρ. 2 στ. β' της τότε Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁷, αποσκοπούσε στην καθιέρωση ελάχιστων προτύπων σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες. Στο Προοίμιο της προαναφερόμενης Απόφασης-Πλαίσιο γίνεται αναφορά στη συγκρότηση του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, βάσει της Συνθήκης του Άμστερνταμ (σκ. 1), καθώς και στα συμπεράσματα της Συνόδου του Τάμπερε (σκ. 3), στα οποία διακηρύσσεται η ανάγκη θέσπισης προτύπων αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και το δικαίωμα αποζημίωσής τους. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, η Απόφαση-Πλαίσιο καλούσε τα κράτη μέλη να προσεγγίσουν, στον βαθμό που απαιτείται, τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις τους, ώστε τα θύματα να απολαμβάνουν «υψηλό επίπεδο προστασίας» ανεξάρτητα από το κράτος μέλος όπου βρίσκονται (σκ. 4). Εξάλλου, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των εθνικών ποινικών δικονομικών συστημάτων, που συνεπάγονταν σημαντικές αποκλίσεις στην αντιμετώπιση των θυμάτων σε κάθε

15 Οδηγία 2004/80 του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

16 Πρβλ. Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 57-58, όπου αναφέρεται ότι αρχικά η νομολογία του ΔΕΕ ήταν σύμφωνη με την άποψη ότι η εφαρμογή της Οδηγίας αφορά μόνο περιπτώσεις τέλεσης εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας σε κράτος μέλος διαφορετικό εκείνου της συνήθους διαμονής του θύματος. Ωστόσο, πιο πρόσφατη απόφαση του ΔΕΕ επεκτείνει την προστασία που παρέχεται μέσω της Οδηγίας στα θύματα, αναφέροντας ότι η Οδηγία 2004/80 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίσουν σύστημα αποζημίωσης που θα καλύπτει όλα τα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας και όχι μόνο τις περιπτώσεις διασυνοριακής εγκληματικότητας. Πρβλ. επίσης, Ο' Driscoll, ό.π., σελ. 314-319.

17 Το άρθρο 31 αντιστοιχεί σήμερα στα άρθρα 82 και 83 ΣΛΕΕ, ενώ το άρθρο 34 της τότε ΣΕΕ προέβλεπε τη δυνατότητα του Συμβουλίου να υιοθετεί αποφάσεις-πλαίσιο με σκοπό την προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών.

κράτος μέλος, δημιουργούσαν την ανάγκη νομοθέτησης, προς διευκόλυνση και της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης¹⁸.

Η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ (άρθρο 1) όριζε το θύμα ως το φυσικό πρόσωπο το οποίο υπέστη ζημία προκληθείσα απευθείας από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν την ποινική νομοθεσία ενός κράτους μέλους. Στην έννοια της ζημίας, η Απόφαση-Πλαίσιο ρητά περιελάμβανε τόσο την σωματική όσο και την ψυχική βλάβη, καθώς και τη συγκινησιακή δοκιμασία και την οικονομική απώλεια. Περαιτέρω, από το γράμμα της διάταξης προέκυπτε σαφώς ότι οι ρυθμίσεις της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ αφορούσαν μόνον τα φυσικά και όχι τα νομικά πρόσωπα. Την ερμηνεία αυτή υποστήριξε και η νομολογία του ΔΕΕ, το οποίο στις αποφάσεις *Dell' Orto*¹⁹ και *Eredics και Sári*²⁰ τόνισε ότι ο όρος «θύμα» στην Απόφαση-Πλαίσιο αναφέρεται μόνον στα φυσικά πρόσωπα και συνεπώς οι ρυθμίσεις της δεν μπορούν να εφαρμοστούν και στα νομικά πρόσωπα, χωρίς να εμποδίζονται όμως τα κράτη μέλη να επεκτείνουν τα ίδια την προστασία και σε αυτά²¹.

Περαιτέρω, η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ περιελάμβανε ρυθμίσεις, που αφορούσαν τόσο τον ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία, όπως αυτή ορίζεται από το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, όσο και γενικότερα την παροχή προστασίας και υποστήριξης. Ειδικότερα, στην Απόφαση-Πλαίσιο (άρθρο 2) τονιζόταν η ανάγκη σεβασμού και αναγνώρισης των θυμάτων και αναφερόταν ότι τα κράτη μέλη υπείχαν υποχρέωση να παρέχουν στα θύματα «ουσιαστικό και κατάλληλο ρόλο» στο πλαίσιο του εκάστοτε συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, με γνώμονα πάντα τη διασφάλιση της αξιοπρέπειάς τους, των δικαιωμάτων και των εννόμων συμφερόντων τους. Ωστόσο, η έννοια του «ουσιαστικού και κατάλληλου ρόλου», τον οποίον όφειλαν τα κράτη να αναγνωρίσουν στα θύματα, δεν εξειδικευόταν στο κείμενο της Απόφασης-Πλαίσιο και συνεπώς ήταν στη διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους μέλους να αποφασίσει σε τι συνίστατο ο ρόλος αυτός. Όπως έχει υποστηριχθεί, η ιδιαιτέρως γενικόλογη αυτή διατύπωση δεν μπορούσε να οριοθετήσει με σαφήνεια τον ρόλο του θύματος στο ποινικό δικονομικό σύστημα κάθε έννομης τάξης και συνεπώς δεν κατόρθωνε να αμβλύνει τις διαφοροποιήσεις μεταξύ κρατών μελών στο πεδίο αυτό²², όπως ήταν ο στόχος της Απόφασης-Πλαίσιο. Επιπρόσθετα, προβλεπόταν η υποχρέωση των κρατών μελών να παρέχουν ειδική μεταχείριση σε ιδιαιτέρως ευάλωτα θύματα, ανάλογα με τις ανάγκες και την κατάστασή τους.

18 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 42.

19 Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2007, *Dell' Orto*, C-467/05, ECLI:EU:C:2007:395.

20 Απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2010, *Eredics και Sári*, C-205/09, ECLI:EU:C:2010:623.

21 Απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2010, *Eredics και Sári*, C-205/09, ECLI:EU:C:2010:623, σκ. 29.

22 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 43.

Επιπλέον, στο άρθρο 3 κατοχυρωνόταν το δικαίωμα ακρόασης των θυμάτων, καθώς και η δυνατότητά τους να προσκομίζουν αποδεικτικά στοιχεία, ενώ τονιζόταν η υποχρέωση λήψης μέτρων, ώστε τα θύματα να εξετάζονται από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών μόνον εφόσον είναι απαραίτητο για τις ανάγκες της ποινικής δικαιοσύνης, ρύθμιση που αποσκοπούσε προφανώς στην αποφυγή περαιτέρω θυματοποίησής τους²³, εξαιτίας των επαναλαμβανόμενων καταθέσεών τους κατά την ποινική διαδικασία.

Ακόμη, προβλεπόταν το δικαίωμα λήψης πληροφοριών (άρθρο 4), σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη όφειλαν να εξασφαλίσουν ότι τα θύματα θα είχαν πρόσβαση στις απαραίτητες για την εξυπηρέτηση των εννόμων συμφερόντων τους πληροφορίες, από την πρώτη τους επαφή με τις αρμόδιες αρχές και υπηρεσίες επιβολής του νόμου. Η πληροφόρηση, όμως, αρκούσε να γίνεται στις συνήθως κατανοητές γλώσσες, πρόβλεψη που περιόριζε το εύρος της προστασίας που παρείχε η Απόφαση-Πλαίσιο στα θύματα²⁴. Το άρθρο 4 περιελάμβανε πάντως έναν αριθμό πληροφοριών, οι οποίες θα έπρεπε σε κάθε περίπτωση να παρέχονται στο θύμα, καθώς θεωρούνταν οι απολύτως απαραίτητες, ώστε αυτό να έχει πρόσβαση στις διαδικασίες απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Έτσι, το θύμα θα έπρεπε, μεταξύ άλλων, να ενημερωθεί για τον τρόπο και τις προϋποθέσεις υποβολής μήνυσης, τις ακολουθούμενες στη συνέχεια διαδικασίες, τον ρόλο του σε αυτές, καθώς και τους όρους υπό τους οποίους θα μπορούσε να λάβει νομική συνδρομή και συμβουλές. Εάν, μάλιστα, είχε εκφράσει σχετική βούληση, θα έπρεπε να ενημερωθεί και για την πορεία της μήνυσής του, την εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας σε περίπτωση άσκησης δίωξης, αλλά και για την απόφαση του δικαστηρίου. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ προέβλεπε και τη δυνατότητα ενημέρωσης του θύματος για τυχόν απόλυση του διωχθέντος ή καταδικασθέντος. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι η πρόβλεψη αυτή περιοριζόταν σημαντικά από την ίδια τη διατύπωση του ενωσιακού νομοθέτη, ο οποίος σημείωνε ότι τα κράτη μέλη μπορούσαν να θεσπίσουν τη δυνατότητα αυτή «τουλάχιστον στις περιπτώσεις όπου υφίστατο κίνδυνος για τα θύματα» και μάλιστα εάν η ενημέρωση αυτή αποδεικνυόταν αναγκαία.

Περαιτέρω, η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ περιελάμβανε ρυθμίσεις για την παροχή βοήθειας και υποστήριξης στο θύμα κατά την ποινική διαδικασία. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 5 προβλεπόταν, με τρόπο όμως γενικόλογο και ασαφή, η υποχρέωση των κρατών μελών να λάβουν μέτρα για την άμβλυνση των «δυσχερειών επικοινωνίας», που επηρεάζουν την κατανόηση ή τη

23 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 43.

24 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 43.

συμμετοχή του θύματος στη διαδικασία, όταν αυτά έχουν την ιδιότητα του θύματος ή του διαδίκου. Αν και δεν γινόταν ρητή αναφορά σε δικαίωμα διερμηνείας ή μετάφρασης, η Απόφαση-Πλαίσιο ανέφερε ότι τα μέτρα αυτά θα πρέπει να βοηθούν το θύμα «σε βαθμό συγκρίσιμο» με τα αντίστοιχα μέτρα που λαμβάνονται στο πεδίο αυτό για τον κατηγορούμενο.

Επιπλέον, στο άρθρο 6 κατοχυρωνόταν το δικαίωμα του θύματος προς παροχή συμβουλών σχετικά με τον ρόλο του στην ποινική διαδικασία, καθώς και το δικαίωμά του σε νομική συνδρομή, εφόσον μπορούσε να έχει την ιδιότητα του διαδίκου στην ποινική διαδικασία. Στη συνέχεια, προβλεπόταν το δικαίωμα σε απόδοση των δαπανών, στις οποίες υποβλήθηκε το θύμα που συμμετείχε στην ποινική διαδικασία υπό την ιδιότητα του μάρτυρα ή του διαδίκου, καθώς και το δικαίωμα προστασίας του θύματος. Σύμφωνα με αυτό, τα κράτη μέλη όφειλαν να λάβουν μέτρα για την εξασφάλιση «επαρκούς επιπέδου προστασίας» του θύματος και -εάν απαιτείται- των μελών της οικογένειάς του, ώστε να διασφαλίζεται η ιδιωτική τους ζωή. Επίσης, μέριμνα λαμβανόταν για την ασφάλεια και προστασία των ευάλωτων θυμάτων κατά την κατάθεσή τους. Έχει υποστηριχθεί, ωστόσο, ότι οι σχετικές με την προστασία των θυμάτων ρυθμίσεις ήταν διατυπωμένες με γενικό και ενδεχομένως ασαφή τρόπο, χωρίς να αναφέρονται σε αυτές συγκεκριμένα μέτρα προστασίας της ασφάλειας ή της ιδιωτικής ζωής των θυμάτων, με συνέπεια να απόκειται στην ευχέρεια των κρατών μελών η εξειδίκευσή τους, γεγονός που δυσχεραίνει την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών τους²⁵.

Τέλος, στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ περιλαμβάνονταν ρυθμίσεις για την κατοχύρωση «επαρκούς» αποζημίωσης του θύματος εκ μέρους του δράστη στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας (άρθρο 9), την προώθηση από τα κράτη μέλη διαδικασιών «μεσολάβησης» σε ποινικές υποθέσεις για εγκλήματα, στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν αντίστοιχα μέτρα (άρθρο 10), αλλά και για την άμβλυνση των δυσχερειών που συναντούν τα θύματα εγκληματικότητας, που κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος από αυτό της διάπραξης του αδικήματος, κατά την προσφυγή τους στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης (άρθρο 11). Για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή, μάλιστα, των ρυθμίσεων της Απόφασης-Πλαίσιο, τα κράτη μέλη καλούνταν να συνεργαστούν και να προωθήσουν την ανάλογη κατάρτιση των επαγγελματιών που έρχονται σε επαφή με τα θύματα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας απονομής ποινικής δικαιοσύνης.

Συνοψίζοντας, η θέσπιση της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ ήταν αναμφισβήτητα κεφαλαιώδους σημασίας για τη βελτίωση της θέσης του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής

25 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 45.

διαδικασίας στα κράτη μέλη, καθώς αποτελούσε το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο της Ένωσης με στόχο την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών στον τομέα αυτό. Ωστόσο, πέραν της συμβολικής σημασίας της Απόφασης-Πλαίσιο, παρατηρείται ότι η γενικόλογη διατύπωση των ρυθμίσεων, η συχνή χρήση όρων και επιφυλάξεων αναφορικά με την κατοχύρωση των σχετικών δικαιωμάτων των θυμάτων *(όταν είναι αναγκαίο, όταν ενδείκνυται)* σήμαινε ότι ο ενωσιακός νομοθέτης απέφυγε να θεσπίσει συγκεκριμένες υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη²⁶ και συνεπώς αυτά απολάμβαναν μεγάλη διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο με τον οποίο θα κατοχύρωναν στο εθνικό τους σύστημα ποινικής δικαιοσύνης τα δικαιώματα και τις προστατευτικές διατάξεις της Απόφασης-Πλαίσιο. Ο γενικός τρόπος με τον οποίο ήταν διατυπωμένες οι διατάξεις της Απόφασης-Πλαίσιο και η ασάφεια που τις χαρακτήριζε οφειλόταν τόσο στις σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των διαφορετικών εννόμων τάξεων των κρατών μελών αναφορικά με τη θέση του θύματος στην ποινική διαδικασία όσο και στην αδυναμία κατοχύρωσης συγκεκριμένων υποχρεώσεων κατά τη διαδικασία θέσπισης της Απόφασης-Πλαίσιο, δεδομένου ότι για την έκδοση πράξεων του πρώην τρίτου πυλώνα απαιτούνταν ομοφωνία²⁷. Παράλληλα, από την Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ απουσίαζε οποιαδήποτε αναφορά στο θεμελιώδες δικαίωμα του θύματος σε επανεξέταση της απόφασης περί μη άσκησης δίωξης, τη στιγμή μάλιστα που αντίστοιχη δυνατότητα του θύματος αναφερόταν σε σχετική Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2000²⁸.

Από την άλλη πλευρά, καθώς το ΔΕΕ κλήθηκε σε αρκετές περιπτώσεις να ερμηνεύσει διατάξεις της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, κατόπιν αποστολής προδικαστικών ερωτημάτων από εθνικά δικαστήρια, διαμορφώθηκε μία σημαντική νομολογία²⁹ σχετικά με την ερμηνεία επιμέρους ρυθμίσεών της, η οποία έχει σημασία και για τη μετέπειτα εκδοθείσα Οδηγία 2012/29/ΕΕ, που αντικατέστησε την Απόφαση-Πλαίσιο.

26 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 46.

27 Mitsilegas, ό.π., σελ. 302.

28 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 45-46, με αναφορά στη Σύσταση (2000) 19 της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη σχετικά με τον ρόλο του δημοσίου κατήγορου στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης

29 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 313.

1.2. Η Συνθήκη της Λισαβόνας και το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ για την έκδοση Οδηγιών που θεσπίζουν ελάχιστους κοινούς κανόνες για τα δικονομικά δικαιώματα

Με τη θέσπιση της Συνθήκης της Λισαβόνας διευρύνθηκε σημαντικά ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο των ποινικών υποθέσεων των κρατών μελών³⁰. Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στο πλαίσιο του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, που συγκροτεί η ΕΕ, εντάσσεται στις συντρέχουσες αρμοδιότητες μεταξύ αυτής και των κρατών μελών, ενώ η ρυθμιστική αρμοδιότητα της Ένωσης στον τομέα του ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου ενισχύεται και αναβαθμίζεται ποιοτικά, αναδιαμορφώνοντας τη σχέση ενωσιακού και εθνικού δικαίου³¹.

Όπως τονίζεται στο άρθρο 82 ΣΛΕΕ, η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ένωση θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών και περιλαμβάνει την προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων είχε ήδη αναγνωρισθεί το 1999 στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε ως καθοριστικής σημασίας για την συγκρότηση ενός «Ευρωπαϊκού Χώρου Δικαιοσύνης» και ως «ακρογωνιαίος λίθος» της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές (αλλά και αστικές) υποθέσεις. Όπως έχει υποστηριχθεί, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στηρίζεται στην ιδέα της λειτουργικής ισοδυναμίας των νομικών συστημάτων των κρατών μελών, καθώς και στην ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης τόσο περί της ορθότητας των εκάστοτε εθνικών κανόνων όσο και περί της ορθής εφαρμογής τους³² στην πράξη.

Έτσι, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 82 της ΣΛΕΕ, εφόσον είναι απαραίτητο για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση δικαστικών αποφάσεων και η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, ο ενωσιακός νομοθέτης αποφασίζοντας με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, μπορεί μέσω Οδηγιών να θεσπίσει ελάχιστους κανόνες αναφορικά τόσο με τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία (υπόπτους-κατηγορουμένους) όσο και με τα δικαιώματα των θυμάτων της εγκληματικότητας. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, επομένως, τέθηκε στη ΣΛΕΕ ρητή νομική βάση για την ανάληψη δράσης από την πλευρά του ενωσιακού νομοθέτη, προκειμένου να κατοχυρωθούν ελάχιστοι κανόνες για την ενίσχυση της θέσης του

30 Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., 2019, (Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Παπακυριάκου Θ.) Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου (Β' έκδοση), σελ. 9.

31 Τσόλκα Ο., 2024, Οι ενωσιακοί «ελάχιστοι κανόνες» για τα δικαιώματα εκζητουμένων, υπόπτων και κατηγορουμένων προσώπων, σε «Το φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο – Τόμος στη μνήμη του Καθηγητή Στέφανου Παύλου», σελ. 321.

32 Τσόλκα, ό.π., σελ. 324.

θύματος και την προστασία των δικαιωμάτων του. Η συμπερίληψη των δικαιωμάτων των θυμάτων στους τομείς, για τους οποίους προβλέπεται η δυνατότητα θέσπισης ελάχιστων κανόνων, μαζί με τα δικαιώματα των υπόπτων/κατηγορουμένων, αναδεικνύει συγχρόνως και την καθοριστική σημασία που αποδίδει πλέον η Ένωση στην προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας.

Η θέσπιση ελάχιστων κανόνων για τα δικονομικά δικαιώματα τόσο των υπόπτων και κατηγορουμένων όσο και των θυμάτων παρέστη επιβεβλημένη, προκειμένου αφενός να ενισχυθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη των κάθε κράτους μέλους στα εθνικά ποινικά συστήματα των υπολοίπων, ενόψει της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και αφετέρου να τονωθεί η εμπιστοσύνη των ίδιων των πολιτών στο εγχείρημα της συγκρότησης ενός κοινού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης εντός της ΕΕ. Για να επιτευχθεί ο στόχος της εμπιστοσύνης κρατών μελών και πολιτών, ήταν απαραίτητο να τεθούν ελάχιστοι κοινοί κανόνες, ώστε να διασφαλισθεί ότι ένα *minimum* προστασίας των δικαιωμάτων των προσώπων στην ποινική διαδικασία θα κατοχυρώνεται σε κοινή βάση στην έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους. Παράλληλα, όπως έχει υποστηριχθεί, η αμοιβαία εμπιστοσύνη συνδέεται με τη διαμόρφωση μίας «κοινής αντίληψης και πρακτικής για τα θεμελιώδη δικαιώματα κατά το ευρω-ενωσιακό τους νόημα στο αποκεντρωμένο επίπεδο των κρατών μελών»³³. Με τον χαρακτηρισμό, μάλιστα, «ελάχιστοι», γίνεται λόγος για τη λειτουργία των κανόνων αυτών ως μία «κοινή βάση» για όλα τα κράτη μέλη, μία «υποχρεωτική βάση δικονομικών αρχών», που εξασφαλίζει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, χωρίς να επιβάλλεται όμως εκ των προτέρων το ανώτερο επίπεδο προστασίας των σχετικών δικαιωμάτων³⁴.

Συνεπώς, με τη θέσπιση των ελάχιστων αυτών κανόνων διαμορφώνεται ένα «υπόβαθρο εναρμονισμένων ρυθμίσεων» των κρατών μελών, στη λογική του «ελάχιστου κοινού παρονομαστή», ώστε να διευκολυνθεί η εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης³⁵, χωρίς ωστόσο να εμποδίζονται τα κράτη μέλη να διατηρούν ή να εισάγουν και υψηλότερο επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων των θυμάτων ή των υπόπτων/κατηγορουμένων. Παράλληλα, για τη θέσπιση των ελάχιστων αυτών κανόνων θα πρέπει να συνεκτιμώνται οι διαφορές που υφίστανται μεταξύ των κρατών μελών, όπως αναφέρει ρητά το άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ.

33 Τσόλκα, ό.π., σελ. 329.

34 Τσόλκα, ό.π., σελ. 335.

35 Καϊάφα-Γκμπάντι, ό.π., σελ. 25.

Περαιτέρω, αν και στο άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, γίνεται αναφορά σε διασυνοριακές υποθέσεις, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι η εφαρμογή των ελάχιστων αυτών κανόνων, όπως διαμορφώνονται στις αντίστοιχες Οδηγίες, δεν περιορίζεται μόνον στις υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση, αλλά αντίθετα επεκτείνεται και στις αμιγώς εθνικές υποθέσεις, δεδομένου ότι μέσω των ελάχιστων αυτών κανόνων καλλιεργείται «κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης» μεταξύ των κρατών μελών³⁶. Ειδικότερα, στην απόφαση *Moro* (C-646/17)³⁷, το ΔΕΕ έκρινε ότι «η αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως σημαίνει ότι οι αποφάσεις των δικαστικών αρχών, ακόμη και σε μια αμιγώς εσωτερική υπόθεση, βασίζονται στους ελάχιστους κοινούς κανόνες», έτσι ώστε οι δικαστικές αρχές ενός κράτους μέλους να μπορούν να θεωρήσουν τις δικαστικές αποφάσεις άλλων κρατών μελών ως ισοδύναμες με τις δικές τους, όταν προκύψει ανάγκη αντιμετώπισης συγκεκριμένου περιστατικού διασυνοριακής συνεργασίας. Επομένως, οι ελάχιστοι κανόνες που θεσπίζονται δυνάμει του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να προσαρμόζουν τα εθνικά τους ποινικά συστήματα ακόμη και για τις αμιγώς εθνικές υποθέσεις, δεδομένου ότι σε αντίθετη περίπτωση, θα δημιουργούνταν εντός κάθε κράτους μέλους δύο παράλληλα δικονομικά συστήματα, εντός των οποίων μάλιστα οι εμπλεκόμενοι σε αμιγώς εθνικές υποθέσεις θα βρίσκονταν σε δυσμενέστερη θέση³⁸.

1.3. Λόγοι θέσπισης και νομική βάση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ

Οι αλλαγές που επήλθαν με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και η καθιέρωση του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ ως ρητής νομικής βάσης για την έκδοση Οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα, μεταξύ άλλων, και των θυμάτων, έθεσαν στο προσκήνιο τη συζήτηση περί της ενίσχυσης της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία. Στο Πρόγραμμα της Στοκχόλμης του 2010 για «μία ανοικτή και ασφαλή Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες» το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάνει ρητή αναφορά στην ανάγκη «ολοκληρωμένης και συντονισμένης προσέγγισης των θυμάτων» και στη χάραξη στρατηγικής της Ένωσης για την καλύτερη δυνατή στήριξή τους και την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους³⁹. Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή κλήθηκαν να εξετάσουν τον τρόπο

36 Τσόλκα, ό.π., σελ. 330.

37 Απόφαση της 13ης Ιουνίου 2019, *Moro*, C-646/17, ECLI:EU:C:2019:489, σκ. 35.

38 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 67.

39 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο: «Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης-Μία ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες», 4.5.2010 (2010/C 115/01), παρ. 2.3.4.

βελτίωσης και αποτελεσματικότερης εφαρμογής της σχετικής υφιστάμενης τότε νομοθεσίας, καθώς και το ενδεχόμενο θέσπισης συνεκτικής νομικής πράξης για την προστασία των θυμάτων, κατόπιν αξιολόγησης της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ και της Οδηγίας 2004/80/ΕΚ.

Στη συνέχεια, στο «Ψήφισμα του Συμβουλίου της 10ης Ιουνίου 2011 σχετικά με τον Οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικαιωμάτων και την προστασία των θυμάτων, ιδίως σε ποινικές διαδικασίες» (Οδικός Χάρτης της Βουδαπέστης) διακηρύσσεται ότι η ενεργός προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας συνιστά ύψιστη προτεραιότητα για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της. Στο Ψήφισμα γίνεται σύνδεση μεταξύ της ανάγκης ουσιαστικής προστασίας των θυμάτων της εγκληματικότητας και της διασφάλισης των θεμελιωδών ελευθεριών κυκλοφορίας και διαμονής των προσώπων εντός της κοινής αγοράς της Ένωσης. Πράγματι, η άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει στους πολίτες της ΕΕ η άρση των εσωτερικών συνόρων, έχει αυξήσει σημαντικά τον αριθμό των ατόμων που ταξιδεύουν, εργάζονται και σπουδάζουν σε κάποιο άλλο κράτος μέλος από εκείνο της συνήθους διαμονής τους, με συνέπεια ολοένα και περισσότερα άτομα να γίνονται θύματα της διασυνοριακής εγκληματικότητας. Κατά συνέπεια, προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη καθιέρωσης κοινών προτύπων προστασίας των θυμάτων σε όλα τα κράτη μέλη.

Παράλληλα, όπως αναφέρεται και στο Ψήφισμα για τον Οδικό Χάρτη της Βουδαπέστης, η συμφωνία για τη θέσπιση Οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων, θα έπρεπε να συνοδευθεί και από ανάλογη νομοθετική δράση για την προσέγγιση των εθνικών κανόνων για τα δικαιώματα των θυμάτων, με σκοπό τη διευκόλυνση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Έτσι, δεδομένου και του χρονικού διαστήματος των δέκα ετών που είχαν παρέλθει από τη θέσπιση της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, ο Οδικός Χάρτης της Βουδαπέστης έθετε ως προτεραιότητα την εξέταση της σχετικής Πρότασης Οδηγίας, που είχε υποβάλει η Επιτροπή, η οποία θα αντικαθιστούσε την ως άνω Απόφαση-Πλαίσιο και θα ενίσχυε σημαντικά τη θέση των θυμάτων στην ποινική διαδικασία.

Η ανάγκη αντικατάστασης της Απόφασης-Πλαίσιο από νέα Οδηγία συνδεόταν ακόμη με την περιορισμένη αποτελεσματικότητα της νομικής αυτής πράξης λόγω της πλημμελούς ενσωμάτωσής της από πληθώρα κρατών μελών. Ειδικότερα, ο μεγάλος αριθμός κρατών μελών που είτε δεν είχαν ενσωματώσει την Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ στην εσωτερική τους έννομη τάξη είτε την είχαν μεταφέρει με μη δεσμευτικά νομικά κείμενα, όπως οδηγίες, χάρτες ή συστάσεις, είχε ως συνέπεια να περιορίζεται σημαντικά η πρακτική αποτελεσματικότητά της και να μην επιτυγχάνεται εν τέλει ο στόχος της, που συνίστατο στην προσέγγιση της σχετικής

νομοθεσίας των κρατών μελών⁴⁰. Η Ελλάδα δεν ενσωμάτωσε με νόμο ποτέ την Απόφαση-Πλαίσιο, ενδεχομένως επειδή ο Έλληνας νομοθέτης θεώρησε ότι τα δικαιώματα και η θέση που εξασφάλιζε η ως άνω ενωσιακή νομική πράξη στα θύματα υπερκαλύπτονταν από την προστασία που τους παρείχε ήδη το ελληνικό δίκαιο, προβλέποντας μάλιστα για αυτά και την ιδιότητα του διαδίκου⁴¹.

Επιπρόσθετα, η περιορισμένη πρακτική αποτελεσματικότητα της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ οφειλόταν και στα γενικότερα χαρακτηριστικά του νομικού εργαλείου της απόφασης-πλαίσιο, που θεσπιζόταν στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα. Συγκεκριμένα, αν και οι αποφάσεις-πλαίσιο ήταν νομικά δεσμευτικές, η Επιτροπή δεν είχε τη δυνατότητα να προσφύγει ενώπιον του Δικαστηρίου της ΕΕ σε βάρος του κράτους μέλους που δεν τις ενσωμάτωσε ή τις ενσωμάτωσε πλημμελώς, «τιμωρώντας» έτσι τα κράτη μέλη που παραβίαζαν την ως άνω απορρέουσα από το ενωσιακό δίκαιο υποχρέωσή τους⁴². Αντίθετα, στην περίπτωση των Οδηγιών, ο έλεγχος της συμμόρφωσης των κρατών μελών με την υποχρέωση ορθής ενσωμάτωσής τους είναι εφικτός, αφού η Επιτροπή μπορεί να κινήσει σε βάρος του κράτους μέλους, που παραβίασε την υποχρέωσή του αυτή, διαδικασία προσφυγής επί παραβάσει ενώπιον του ΔΕΕ, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 258 και 260 ΣΛΕΕ.

Συγχρόνως, οι διατάξεις των αποφάσεων-πλαίσιο στερούνταν αμέσου αποτελέσματος, ενός ιδιαίτερος σημαντικού χαρακτηριστικού των Οδηγιών, που εξασφαλίζει την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν οι ιδιώτες από το δίκαιο της Ένωσης, όταν τα κράτη μέλη δεν προβαίνουν σε ορθή ενσωμάτωση των Οδηγιών. Ειδικότερα, σε περίπτωση που η προθεσμία μεταφοράς της Οδηγίας έχει παρέλθει και το κράτος μέλος είτε δεν την έχει μεταφέρει στο εθνικό του δίκαιο ή την έχει μεταφέρει πλημμελώς, ορισμένες διατάξεις της Οδηγίας, με τις οποίες παρέχεται ορισμένο δικαίωμα και εφόσον το κείμενό τους είναι επαρκώς σαφές, ακριβές και απαλλαγμένο αιρέσεων, μπορούν να αναπτύξουν άμεσο αποτέλεσμα, δίνοντας στους ιδιώτες τη δυνατότητα να τις επικαλούνται απευθείας ενώπιον των εθνικών τους δικαστηρίων⁴³. Τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν τότε να εφαρμόζουν τις συγκεκριμένες διατάξεις της Οδηγίας, οι οποίες εξοπλίζονται με άμεσο αποτέλεσμα, αφήνοντας ανεφάρμοστες τυχόν εθνικές ρυθμίσεις, που αντιτίθενται στο περιεχόμενό τους, χωρίς να υποχρεούνται να ζητήσουν ή να αναμένουν την

40 Buczman, ό.π., σελ. 239.

41 Πετρόπουλος Β., 2020, Τα δικονομικά δικαιώματα του θύματος αξιόποινων πράξεων με αναφορά στην οδηγία 2012/29/ΕΕ, σε «Το Ποινικό Δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση-Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη», σελ. 682.

42 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 313, Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 62.

43 Σαχπεκίδου Ε.Ρ., 2021, Ευρωπαϊκό Δίκαιο (Γ' έκδοση), σελ. 532-534.

κατάργηση ή τροποποίησή των αντίθετων εθνικών κανόνων από τον εθνικό νομοθέτη⁴⁴. Έτσι, με την κατασκευή του αμέσου αποτελέσματος, η οποία διαπλάσθηκε νομολογιακά⁴⁵ από το ΔΕΚ (μετέπειτα ΔΕΕ), επιχειρείται να διασφαλισθεί η «πρακτική αποτελεσματικότητα» (effet utile)⁴⁶ των συγκεκριμένων διατάξεων της Οδηγίας, παρά την έλλειψη συμμόρφωσης του κράτους μέλους με την υποχρέωσή του βάσει του ενωσιακού δικαίου.

Συνεπώς, οι περιορισμοί που υφίσταντο στο νομικό εργαλείο της Απόφασης-Πλαίσιο, σε συνδυασμό με τα ως άνω ποιοτικά χαρακτηριστικά των Οδηγιών, συνηγορούσαν υπέρ της αντικατάστασης της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ από νέα Οδηγία, που θα εξασφάλιζε πληρέστερη προστασία του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Έτσι, ο ενωσιακός νομοθέτης εξέδωσε στις 25 Οκτωβρίου 2012 την Οδηγία 2012/29/ΕΕ για την καθιέρωση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικότητας⁴⁷. Η νομική βάση της Οδηγίας είναι το άρθρο 82 παρ. 2 της ΣΛΕΕ, το οποίο εξουσιοδοτεί την Ένωση να θεσπίζει ελάχιστους κανόνες στο πεδίο του δικονομικού ποινικού δικαίου, μεταξύ άλλων, και για τα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικών πράξεων.

Η θέσπιση ελάχιστων κανόνων για τα δικαιώματα των θυμάτων θα οδηγούσε στην κατοχύρωση μίας κοινής βάσης, ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή ως προς τη θέση και την προστασία του θύματος στην ποινική διαδικασία, μεταξύ των διαφορετικών εθνικών ποινικών συστημάτων, ενισχύοντας την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών και διευκολύνοντας την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης. Άλλωστε, όπως αναφέρεται και στην Αιτιολογική Έκθεση, που συνοδεύει την Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την έκδοση της υπό κρίση Οδηγίας⁴⁸, η αμοιβαία αναγνώριση μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά μόνο σε κλίμα εμπιστοσύνης και συνεπώς τόσο οι δικαστικές αρχές όσο και όλοι οι συμμετέχοντες στην ποινική διαδικασία θα έπρεπε να έχουν εμπιστοσύνη στην επάρκεια των κανόνων όλων των κρατών μελών και στην ορθή εφαρμογή τους στην πράξη. Η εμπιστοσύνη αυτή θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνον εάν τα θύματα υπόκεινται στα ίδια ελάχιστα πρότυπα σε όλη την Ένωση, έτσι ώστε να εκλείψουν τυχόν προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του θύματος στις διαφορετικές έννομες τάξεις των κρατών μελών. Επιπλέον, η νομοθέτηση ελάχιστων κοινών

44 Τσόλκα, ό.π., σελ. 342.

45 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 63.

46 Σαχπεκίδου, ό.π., σελ. 532.

47 Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου

48 Πρόταση Οδηγίας για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικών πράξεων, Ευρωπαϊκή Επιτροπή 18.5.2011, COM(2011) 275 final, σελ. 3.

κανόνων αναφορικά με τα δικονομικά δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων θα έπρεπε να συνοδευθεί και από ανάλογα νομοθετικά μέτρα για την προστασία και τα δικαιώματα των θυμάτων. Παράλληλα, όπως τονίζεται στο Προοίμιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (αιτιολογική σκέψη 11) και όπως αναφέρεται και στο άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να διευρύνουν το εύρος των περιεχόμενων στην Οδηγία δικαιωμάτων, παρέχοντας υψηλότερο επίπεδο προστασίας, δεδομένου ότι η Οδηγία θεσπίζει ελάχιστους κανόνες, οριοθετώντας το «κατώφλι» της παρεχόμενης από το δίκαιο της Ένωσης προστασίας.

Στο Προοίμιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ γίνεται ρητή αναφορά στην ανάγκη αντιμετώπισης των θυμάτων με «σεβασμό», «ευαισθησία», «επαγγελματισμό» και χωρίς διακρίσεις βάσει των προσωπικών τους γνωρισμάτων και χαρακτηριστικών. Η ανάγκη νομοθέτησης για την προστασία των θυμάτων αιτιολογείται και με αναφορά στις συνέπειες του εγκλήματος τόσο για το άτομο όσο και γενικότερα για την κοινωνία, καθώς όπως αναφέρεται, το έγκλημα εκτός από παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων των θυμάτων, αποτελεί και «πλήγμα κατά της κοινωνίας». Μάλιστα, τα θύματα θα πρέπει να προστατεύονται από δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, από εκφοβισμό και αντεκδικήσεις, ενώ θα πρέπει να εξασφαλίζεται η πρόσβασή τους στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Οι διακηρύξεις αυτές στο Προοίμιο της Οδηγίας απηχούν προοδευτικές θέσεις περί προστασίας του θύματος και είναι έντονα επηρεασμένες από τα διδάγματα της θυματολογικής επιστήμης. Παράλληλα, παραπέμπουν στην αντίληψη περί «προνοιακού χαρακτήρα της ποινικής δίκης», σύμφωνα με την οποία η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αποτελεί ένα από τα «ποιοτικά γνωρίσματα της ποινικής δίκης»⁴⁹.

Τόσο από τον τίτλο της Οδηγίας, ο οποίος πέραν των «δικαιωμάτων» αναφέρεται ρητά και στην «υποστήριξη» και στην «προστασία» των θυμάτων, όσο και από το γενικότερο περιεχόμενο της Οδηγίας, γίνεται αντιληπτό ότι ο ενωσιακός νομοθέτης ακολουθεί «ολιστική προσέγγιση» στο ζήτημα της ενίσχυσης της θέσης του θύματος, αφού δεν αντιμετωπίζει εργαλειακά τα θύματα θεσπίζοντας μόνον δικαιώματα που επιτάσσουν την ποινική καταστολή, αλλά περιλαμβάνει και αναλυτικές ρυθμίσεις για την υποστήριξη και προστασία των θυμάτων, ιδίως των ευάλωτων⁵⁰.

49 Λίβος Ν., 2005, Οι πνευματικές βάσεις της ελληνικής ποινικής δικονομίας (παρελθόν-παρόν-μέλλον), σε Ποινικά Χρονικά ΝΕ/2005, σελ. 305, ο οποίος παρατηρεί ότι το «προνοιακό μοντέλο» της ποινικής δίκης περιλαμβάνει κυρίως την οικονομική ενίσχυση προς τον παθόντα (όπως και προς τον κατηγορούμενο), προκειμένου αυτός να αντιμετωπίσει το οικονομικό κόστος που συνεπάγονται οι ποινικές διαδικασίες, την ψυχολογική στήριξη, τη νομική βοήθεια, την αστυνομική προστασία του, καθώς και την ενημέρωσή του από το δικαστήριο, τον εισαγγελέα, τον ανακριτή ή τον ανακριτικό υπάλληλο για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του.

50 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 68-69, η οποία σημειώνει τη διαφορά ανάμεσα στους τίτλους των δύο νομικών πράξεων. Ενώ στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ ο τίτλος κάνει λόγο για «το καθεστώς των θυμάτων στην ποινική διαδικασία», στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, τίτλος συμπεριλαμβάνει τόσο τα δικαιώματα των θυμάτων όσο και την προστασία και υποστήριξή τους.

Γίνεται, έτσι αντιληπτή η γενικότερη προσέγγιση του ενωσιακού νομοθέτη στο ζήτημα της προστασίας των προσώπων που συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία, τόσο των θυμάτων όσο και των υπόπτων και κατηγορουμένων, μέσω της θέσπισης Οδηγιών, που επιχειρούν να διασφαλίσουν τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο της ποινικής δίκης. Όπως έχει υποστηριχθεί, το περιεχόμενο των Οδηγιών αυτών, που εκδόθηκαν κατόπιν της θέσπισης της Συνθήκης της Λισαβόνας, μαρτυρά τον γενικότερο προσανατολισμό της Ένωσης προς το άτομο⁵¹.

51 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 66.

2. Οι επιμέρους ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και η ενσωμάτωσή τους στην ελληνική έννομη τάξη - Το κανονιστικό περιεχόμενο των διατάξεων, τα επιμέρους δικαιώματα και η σχετική νομολογία του ΔΕΕ

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ είναι διαρθρωμένη σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο δηλώνεται ο σκοπός θέσπισης της Οδηγίας και δίνονται ορισμοί της έννοιας του θύματος και άλλων όρων της Οδηγίας. Στη συνέχεια, τα επόμενα κεφάλαια περιλαμβάνουν τις επιμέρους ρυθμίσεις της Οδηγίας αναφορικά α) με τα δικαιώματα του θύματος για πληροφόρηση και υποστήριξη, β) τη συμμετοχή του στην ποινική διαδικασία, καθώς και γ) την εν γένει προστασία του, αλλά και την τυχόν αναγνώρισή του ως θύματος με ειδικές ανάγκες προστασίας. Το πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνει ρυθμίσεις αναφορικά με την υποχρέωση εκπαίδευσης και κατάρτισης των επαγγελματιών, που έρχονται σε επαφή με τα θύματα κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, καθώς και την υποχρέωση συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της προστασίας των θυμάτων. Στο έκτο κεφάλαιο εμπεριέχονται οι τελικές διατάξεις.

Κατά τη διατύπωση των επιμέρους ρυθμίσεων και δικαιωμάτων της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ καθίσταται σαφής η βούληση του ενωσιακού νομοθέτη να εξαρτήσει πολλά από τα δικαιώματα αυτά με τον ρόλο του θύματος στο πλαίσιο του εκάστοτε εθνικού ποινικού συστήματος. Άλλωστε, όπως ορίζεται και στο άρθρο 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ, κατά την έκδοση Οδηγιών για τη θέσπιση ελάχιστων κανόνων στο πεδίο του ποινικού δικονομικού δικαίου λαμβάνονται υπόψη και συνεκτιμώνται οι διαφορές μεταξύ των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών. Κατά συνέπεια, η πλήρης απόλαυση των δικαιωμάτων, που παρέχονται με την Οδηγία, εξαρτάται από τον ρόλο που επιφυλάσσει στα θύματα το εκάστοτε εθνικό δίκαιο⁵². Έτσι, σε έννομες τάξεις, όπου τα θύματα δεν μπορούν να αποκτήσουν την ιδιότητα του διαδίκου, η παρεχόμενη σε αυτά προστασία θα είναι σαφώς περιορισμένη.

Επιπλέον, κατά την κατοχύρωση των σχετικών δικαιωμάτων των θυμάτων στην Οδηγία, γίνεται αντιληπτή, ήδη από το Προοίμιο, η μέριμνα του ενωσιακού νομοθέτη να διαφυλάξει την απαραίτητη ισορροπία ανάμεσα στα συμφέροντα του θύματος και του υπόπτου/κατηγορουμένου, ώστε η διεύρυνση της προστασίας του ενός να μην αποβεί σε βάρος του άλλου. Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 12 του Προοιμίου, τα δικαιώματα που παρέχονται στο θύμα δυνάμει της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ δεν θα πρέπει να θίγουν τα δικαιώματα του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Μάλιστα, η εξισορρόπηση συμφερόντων, η οποία επιχειρείται

⁵² Ιωακείμης Σ. Ε., 2022, Η έννομη θέση του θύματος στην ποινική δίκη υπό το πρίσμα της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, σελ. 103-104.

στην Οδηγία, αποσκοπεί να διασφαλίσει συνολικά τη «δικαιοσύνη» της ποινικής διαδικασίας⁵³. Σκοπός του ενωσιακού νομοθέτη ήταν, δηλαδή, η ενίσχυση της θέσης του θύματος στο πλαίσιο του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης να μην οδηγήσει σε καταστρατήγηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και σε παραβίαση των αρχών της δίκαιης δίκης, γεγονός που θα προκαλούσε αρνητικές αντιδράσεις⁵⁴. Για τον λόγο αυτό, στην ίδια αιτιολογική σκέψη του Προοιμίου τονίζεται επίσης ότι η Οδηγία κάνει μεν λόγο για «δράστη» εννοώντας πέραν του καταδικασθέντος και τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο, σε κάθε όμως περίπτωση οποιαδήποτε αναφορά του ενωσιακού κειμένου στον όρο «δράστη» χρησιμοποιείται με την ρητή επιφύλαξη του τεκμηρίου αθωότητας.

Τη σύνδεση ανάμεσα στην κατοχύρωση δικαιωμάτων αφενός του θύματος και αφετέρου του υπόπτου/κατηγορουμένου υπογραμμίζει και ο Έλληνας νομοθέτης, ο οποίος στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4478/2017⁵⁵, που ενσωμάτωσε στην ελληνική έννομη τάξη την Οδηγία 2012/29/ΕΕ σημειώνει ότι με την έκδοση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ παρατηρείται μία στροφή από τον *«ιστορικά καταγεγραμμένο emphatic προσανατολισμό του ποινικού συστήματος στο πρόσωπο του δράστη»* και την *«καθόλα σεβαστή αξίωση προστασίας του υπόπτου ή κατηγορουμένου και σεβασμού των δικαιωμάτων του»* προς την αναγνώριση και σταδιακή ικανοποίηση του *«εξίσου νομιμοποιημένου αιτήματος για αποκατάσταση της βλάβης του θύματος»*. Έτσι, κατά την προαναφερόμενη Αιτιολογική Έκθεση, το σύγχρονο διακύβευμα της ποινικής δικαιοσύνης τόσο διεθνώς όσο και ειδικότερα στο πλαίσιο της ευρω-ενωσιακής έννομης τάξης, έγκειται στην αναγνώριση των συμφερόντων όλων των εμπλεκόμενων μερών *«μέσω της ορθολογικής και αναλογικής εξισορρόπησης των δικαιωμάτων αφενός των δραστών και αφετέρου των θυμάτων»*.

Όπως, μάλιστα, παρατηρεί ο Έλληνας νομοθέτης, της έκδοσης της Οδηγίας είχαν προηγηθεί πλείονες διεθνείς και ευρωπαϊκές Συμβάσεις αναφορικά με την προστασία του θύματος εγκληματικότητας εν γένει ή συγκεκριμένων ευάλωτων θυμάτων, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της θέσης του θύματος σε αρκετά κράτη μέλη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν εντοπίζονταν κενά και ελλείψεις ως προς την προστασία του θύματος. Η σημασία της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ έγκειτο ακριβώς στο γεγονός ότι επρόκειτο για ένα νομικά δεσμευτικό για τα κράτη

53 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 77.

54 Πανάγος Κ., 2018, Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος-Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ ως εργαλείο για τη διαδικαστική δικαιοσύνη, την ορθολογική αντεγκληματική πολιτική και την κοινωνική δικαιοσύνη, σε «Εγκληματολογία 2018», σελ. 89.

55 Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ι) [...], IV) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου», σελ. 12.

μέλη εργαλείο της Ένωσης, που αποσκοπούσε να θέσει ελάχιστους κανόνες και για τα θύματα, όπως ακριβώς θα συνέβαινε και για τους υπόπτους και κατηγορουμένους.

2.1. Πεδίο εφαρμογής των σχετικών ρυθμίσεων

2.1.α. Ο ορισμός του θύματος στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας, σκοπός των ρυθμίσεων είναι να διασφαλίσουν ότι τα θύματα θα λαμβάνουν τη δέουσα πληροφόρηση, υποστήριξη και προστασία και θα μπορούν να συμμετάσχουν στην ποινική διαδικασία. Τα θύματα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και ευαισθησία, με βάση εξατομικευμένη και χωρίς διακρίσεις προσέγγιση, σε κάθε επαφή τους με τις αρμόδιες αρχές. Πριν, όμως, την ανάλυση των επιμέρους ρυθμίσεων της Οδηγίας, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί το περιεχόμενο της έννοιας του θύματος στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, ώστε να καταστεί σαφές και το πεδίο εφαρμογής της. Όπως ορίζεται στο άρθρο 2 παρ. 1, ως «θύμα» για τις ανάγκες της Οδηγίας νοείται το φυσικό πρόσωπο που υπέστη σωματική, ψυχική, συναισθηματική βλάβη ή οικονομική ζημία, που προκλήθηκε απευθείας από αξιόποινη πράξη.

Σε αντίθεση με την προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνει ρητά στην έννοια του θύματος και τα μέλη της οικογένειας του προσώπου, ο θάνατος του οποίου προήλθε απευθείας από αξιόποινη πράξη και τα οποία έχουν υποστεί ζημία εξαιτίας του θανάτου του ως άνω φυσικού προσώπου, διευρύνοντας έτσι το εύρος των προσώπων, στα οποία τυγχάνει εφαρμογής η Οδηγία. Περαιτέρω, ο ενωσιακός νομοθέτης εξειδικεύει την έννοια «μέλη της οικογένειας», ορίζοντας ότι σε αυτήν εντάσσονται ο/η σύζυγος, το πρόσωπο με το οποίο το θύμα ζούσε σε κοινό νοικοκυριό με «στενή σχέση δέσμευσης σε σταθερή και συνεχή βάση», οι συγγενείς σε ευθεία γραμμή, τα αδέρφια, καθώς και τα εξαρτώμενα από το θύμα πρόσωπα. Όπως αναφέρεται, μάλιστα, στο Προοίμιο της Οδηγίας, τα παραπάνω μέλη της οικογένειας του θύματος συνιστούν «έμμεσα θύματα» του εγκλήματος και χρήζουν προστασίας⁵⁶. Το γεγονός ότι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ εκλαμβάνει ως θύματα και τους «συγγενείς» του θύματος, που απεβίωσε εξαιτίας αξιόποινης πράξης, αλλά και το ότι αναφέρεται σε θύματα όλων των μορφών θυματοποίησης και όχι μόνον συγκεκριμένων εγκλημάτων,

⁵⁶ Αιτιολογική σκέψη 19 του Προοιμίου της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ.

αποτελούν σημαντικές καινοτομίες⁵⁷ του ενωσιακού αυτού κειμένου σε σύγκριση με άλλα διεθνή ή ενωσιακά κείμενα.

Αν και το εύρος της παρεχόμενης δια της Οδηγίας προστασίας διευρύνεται μέσω της συμπερίληψης των μελών της οικογένειας στην έννοια του θύματος, εντούτοις ο ενωσιακός νομοθέτης, προφανώς προς αποφυγή αντιδράσεων από τα κράτη μέλη λόγω του μεγάλου αριθμού προσώπων που ενδεχομένως θα δικαιούνταν προστασίας, δίνει τη δυνατότητα στον εθνικό νομοθέτη να περιορίσει τον αριθμό των μελών της οικογένειας που μπορούν να κάνουν χρήση των θεσπιζόμενων με την Οδηγία δικαιωμάτων, λαμβανομένων υπόψη πάντως των περιστάσεων της εκάστοτε υπόθεσης. Δίνεται ακόμη η δυνατότητα «ιεράρχησης» των μελών της οικογένειας έτσι ώστε ορισμένα από τα μέλη αυτά να έχουν προτεραιότητα ως προς την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων.

Περαιτέρω, η έννοια του θύματος στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ αποτελεί αυτοτελή έννοια του ενωσιακού δικαίου, θα πρέπει να ερμηνεύεται αυτόνομα⁵⁸ και χρήζει ενσωμάτωσης σε όλα τα κράτη μέλη⁵⁹. Κατά την Οδηγία, η ιδιότητα του θύματος αποκτάται από το χρονικό σημείο της αξιόποινης πράξης, χωρίς να απαιτείται η συνδρομή κάποιου τυπικού κριτηρίου, ενώ υποστηρίζεται ότι η ιδιότητα αυτή υφίσταται ακόμη και πριν την καταγγελία της πράξης στις αρχές⁶⁰. Την παραπάνω θέση ενισχύει η αναφορά του ενωσιακού νομοθέτη στο Προοίμιο της Οδηγίας (αιτιολ. σκ. 19) ότι η ιδιότητα του θύματος θα πρέπει να αναγνωρίζεται σε ορισμένο άτομο ανεξαρτήτως του εντοπισμού, της σύλληψης, της δίωξης ή της καταδίκης του δράστη και χωρίς να ασκεί επιρροή η τυχόν ύπαρξη οικογενειακής σχέσης μεταξύ «δράστη» και θύματος. Επιπλέον, ούτε η εθνικότητα του θύματος ασκεί επιρροή, αφού η Οδηγία καλύπτει κάθε θύμα ανεξαρτήτως ιθαγένειας ή καταγωγής και κυρίως ανεξαρτήτως καθεστώτος διαμονής, όπως επισημαίνεται ρητά στο άρθρο 1 παρ. 1. Η ρύθμιση αυτή είναι απαραίτητη, προκειμένου να διασφαλισθεί αρχικά η καταγγελία της σε βάρος τους αξιόποινης πράξης και στη συνέχεια η συμμετοχή όλων των θυμάτων στην ποινική διαδικασία, χωρίς διακρίσεις. Βέβαια, στο Προοίμιο της Οδηγίας ο ενωσιακός νομοθέτης αναφέρει ρητά ότι τυχόν καταγγελία δεν δημιουργεί

57 Αρτινοπούλου Β., 2019, Η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο- Νομοθεσία και πολιτικές, σε «Εγκληματολογία 2019», σελ. 128-129.

58 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 3.

59 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 692-693, ο οποίος ακόμη παρατηρεί ότι δεν υφίστανται διαβαθμίσεις στην έννοια του θύματος ανάλογα με τη δημιουργία και την αποδεικτική επαλήθευση του ιστορήματος, όπως συμβαίνει με την περίπτωση του δράστη της αξιόποινης πράξης, ο οποίος αρχικά θεωρείται «ύποπτος», στη συνέχεια «κατηγορούμενος» και ενδεχομένως τελικά «τελεσιδίκως και αμετακλήτως καταδικασθείς». Αντίθετα, κατά την έννοια της Οδηγίας, το θύμα αναγνωρίζεται ως τέτοιο από τη χρονική στιγμή της τέλεξης της σε βάρος του αξιόποινης πράξης.

60 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 692.

δικαιώματα ως προς το καθεστώς διαμονής του καταγγέλλοντα, αναφορά που ενδεχομένως ήταν απαραίτητη για τα κράτη μέλη αλλά συγχρόνως περιορίζει σημαντικά τις πιθανότητες καταγγελίας αξιόποινης πράξης από θύματα χωρίς νόμιμο καθεστώς διαμονής, τα οποία μάλιστα πολλές φορές είναι ιδιαίτερα ευάλωτα λόγω της αύξησης φαινομένων ρατσιστικής και ξενοφοβικής βίας.

Ακόμη, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ καταλαμβάνει τις αξιόποινες πράξεις που τελέστηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ποινικές διαδικασίες που διεξάγονται εντός αυτής. Οι διατάξεις της ισχύουν όμως και σε περιπτώσεις θυμάτων αξιόποινων πράξεων που διεπράχθησαν σε τρίτα κράτη, μόνον όμως αναφορικά με τις ποινικές διαδικασίες που πραγματοποιούνται εντός της Ένωσης. Έτσι, υποστηρίζεται ότι οι ρυθμίσεις της Οδηγίας εφαρμόζονται και σε θύματα εγκλημάτων, που διώκονται από τα κράτη μέλη κατά την αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης, ήτοι συμπεριφορές που αποτελούν σοβαρά αδικήματα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο⁶¹. Ακόμη, η Οδηγία αναφέρεται σε όλες τις αξιόποινες πράξεις, όπως αυτές ορίζονται στην εθνική ποινική νομοθεσία των κρατών μελών, με συνέπεια να μην καλύπτονται συμπεριφορές που αποτελούν διοικητικό και όχι ποινικό άδικο⁶².

Επιπρόσθετα, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ αφορά μόνον τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία τυγχάνουν θύματα εγκληματικότητας και αφήνει εκτός του πεδίου εφαρμογής της τα νομικά πρόσωπα. Η στόχευση της Οδηγίας αποκλειστικά στα φυσικά πρόσωπα οφείλεται στο γεγονός ότι μόνον αυτά κινδυνεύουν να βιώσουν συναισθηματική και ψυχική δυσφορία εξαιτίας της συμμετοχής τους στις διαδικασίες απονομής ποινικής δικαιοσύνης και επομένως μπορεί να υποστούν δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση⁶³, η αποτροπή της οποίας είναι και ένας από τους λόγους έκδοσης της Οδηγίας. Η παραδοχή ότι τα νομικά πρόσωπα είναι εκτός του πεδίου εφαρμογής των ρυθμίσεων της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ προκύπτει ρητά από το γράμμα της διάταξης του άρθρου 2 παρ. 1 στ. α' i), το οποίο κάνει λόγο για φυσικά πρόσωπα. Αυτό επιβεβαιώθηκε και από το ΔΕΕ στην απόφασή του ΤΓ και ΥΦ (C-603/19)⁶⁴, στην οποία, επικαλούμενο το γράμμα και μόνον της διάταξης του άρθρου 2, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε νομικά πρόσωπα ή στο Δημόσιο, ακόμη και αν το εθνικό δίκαιο προσδίδει σε αυτά την ιδιότητα του ζημιωθέντος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας (σκ. 45-46).

61 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 692.

62 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 693-694.

63 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 691-692.

64 Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, Úrad špeciálnej prokuratúry, C-603/19, ECLI:EU:C:2020:774.

Αντίστοιχα, και η προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ άφηνε εκτός του πεδίου εφαρμογής της τα νομικά πρόσωπα. Το ΔΕΕ σε δύο αποφάσεις του είχε κληθεί να επιβεβαιώσει την εφαρμογή της Απόφασης-Πλαίσιο μόνον επί φυσικών προσώπων. Ειδικότερα, το Δικαστήριο της ΕΕ στην απόφαση Dell’ Orto (C-467/05)⁶⁵ προβαίνοντας σε γραμματική και συστηματική ερμηνεία των ρυθμίσεων της Απόφασης-Πλαίσιο, είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τυχόν επέκταση των διατάξεων της και στα νομικά πρόσωπα θα αντέβαινε προς το ίδιο το γράμμα της (σκ. 54), ενώ συγχρόνως από κανένα σημείο του κειμένου της δεν προέκυπτε ότι ο ενωσιακός νομοθέτης επιδίωξε να ισχύσουν οι διατάξεις της και για τα νομικά πρόσωπα (σκ. 55). Εξάλλου, κατά το ΔΕΕ, η ύπαρξη ρυθμίσεων σχετικά με την πρόκληση σωματικής και ψυχικής βλάβης ή συγκινησιακής δοκιμασίας, την προστασία της αξιοπρέπειας του θύματος, την υποστήριξη ευάλωτων θυμάτων και μελών της οικογένειάς τους, δηλώνει ότι κατά την έκδοση της Απόφασης-Πλαίσιο ο ενωσιακός νομοθέτης απέβλεπε στην προστασία των φυσικών και μόνο προσώπων (σκ. 56).

Την ως άνω κρίση του στην απόφαση Dell’ Orto επικαλέστηκε το ΔΕΕ και στη μεταγενέστερη απόφασή του Eredics και Sári (C-205/09)⁶⁶, όπου το Δικαστήριο σημείωσε περαιτέρω ότι, αν και η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ εφαρμοζόταν μόνο σε θύματα-φυσικά πρόσωπα, εντούτοις τα κράτη μέλη δεν εμποδίζονται να εφαρμόζουν τις διατάξεις της και σε νομικά πρόσωπα, που τυγχάνουν θύματα εγκληματικότητας, διευρύνοντας έτσι την παρεχόμενη από την εθνική νομοθεσία τους προστασία, δεδομένου ότι η Απόφαση-Πλαίσιο δεν εναρμονίζει πλήρως τον οικείο τομέα (σκ. 29). Το ΔΕΕ υπογράμμισε, δε, ότι η ερμηνεία του, σύμφωνα με την οποία τα νομικά πρόσωπα είναι εκτός του πεδίου εφαρμογής της Απόφασης-Πλαίσιο δεν εισάγει διάκριση σε βάρος τους, αφού ο ενωσιακός νομοθέτης απέβλεψε μέσω της Απόφασης-Πλαίσιο να θεσπίσει προστατευτικό πλαίσιο υπέρ των φυσικών και μόνον προσώπων. Η κίνηση αυτή του ενωσιακού νομοθέτη δικαιολογείται, κατά το ΔΕΕ, από το γεγονός ότι τα φυσικά πρόσωπα είναι περισσότερο ευάλωτα και τα εγκλήματα που τελούνται αποκλειστικά σε βάρος τους βλάπτουν κυρίως τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητά τους, δηλαδή θεμελιώδη έννομα αγαθά, με συνέπεια να βρίσκονται σε αντικειμενικώς διαφορετική κατάσταση από εκείνη των νομικών προσώπων (σκ. 30).

Αν και η ως άνω επιχειρηματολογία του ΔΕΕ αφορά την προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο, είναι σημαντική και για την ερμηνεία της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, δεδομένου ότι και αυτή εξυπηρετεί

⁶⁵ Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2007, Dell’ Orto, C-467/05, ECLI:EU:C:2007:395.

⁶⁶ Απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2010, Eredics και Sári, C-205/09, ECLI:EU:C:2010:623.

τους ίδιους στόχους και πολιτικές, αποσκοπώντας να θεσπίσει ένα πλαίσιο προστατευτικών διατάξεων αποκλειστικά για φυσικά πρόσωπα, τα οποία κατά τον ενωσιακό νομοθέτη χρήζουν προστασίας κατά την ποινική διαδικασία.

2.1.β. Διάκριση με συγγενείς όρους του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4478/2017. Στο άρθρο 55 του ως άνω νόμου, το οποίο ενσωμάτωσε το άρθρο 2 της Οδηγίας, ως «θύμα» ορίζεται το φυσικό πρόσωπο που υπέστη ζημία, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής βλάβης, της βλάβης της υγείας ή της τιμής του, της ηθικής βλάβης, της οικονομικής ζημίας ή στέρησης της ελευθερίας του. Η ζημία κατά τα ανωτέρω θα πρέπει να προκλήθηκε αμέσως από αξιόποινη πράξη. Στην έννοια του θύματος περιλαμβάνονται ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 55 του Ν. 4478/2017, οι οικείοι του προσώπου, του οποίου ο θάνατος προκλήθηκε αμέσως από αξιόποινη πράξη, εφόσον έχουν αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα ή τελούσαν σε άμεση υλική αλληλεξάρτηση με αυτό.

Η έννοια των «οικείων» εξειδικεύεται στη συνέχεια και ορίζεται ότι σε αυτούς περιλαμβάνονται -πέραν όσων προβλέπονται στην Οδηγία- οι μνηστευμένοι, οι θετοί γονείς, τα θετά τέκνα και οι μνηστήρες των αδελφών. Ως προς το πρόσωπο που συνοικεί με το θύμα σε στενή σταθερή και συνεχή σχέση, διευκρινίζεται ρητά ότι ο νόμος καταλαμβάνει τις περιπτώσεις τόσο ετερόφυλης όσο και ομόφυλης δέσμευσης. Παρατηρείται, επομένως, ότι ο Έλληνας νομοθέτης διεύρυνε την παρεχόμενη προστασία, συμπεριλαμβάνοντας στο πεδίο εφαρμογής των ρυθμίσεων και άλλες περιπτώσεις θυμάτων ως οικείων-μελών της οικογένειας του αποβιώσαντος προσώπου. Παρατηρείται ακόμη ότι ο ορισμός του θύματος στο άρθρο 55 του Ν. 4478/2017 είναι σύμφωνος με το άρθρο 13 β' ΠΚ⁶⁷.

Με την ανωτέρω ρύθμιση του άρθρου 55 του Ν. 4478/2017 δόθηκε, επομένως, ο ορισμός της έννοιας του «θύματος» στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, σε συμφωνία με τις προβλέψεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Συναφής με τον όρο «θύμα» είναι και η έννοια του «παθόντος», η οποία αναφέρεται εξίσου στο πρόσωπο, που έχει υποστεί τις αρνητικές συνέπειες ενός εγκλήματος⁶⁸. Μάλιστα, παρατηρείται ότι στην ελληνική ποινική επιστήμη για μεγάλο

⁶⁷ Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 696.

⁶⁸ Χιόνη-Χότουμαν, ο.π., σελ. 3.

διάστημα γινόταν ευρύτερα χρήση του όρου «παθών» αντί του όρου «θύμα», καθώς ο τελευταίος ήταν περισσότερο συνδεδεμένος με την επιστήμη της εγκληματολογίας και εμπεριείχε συναισθηματική φόρτιση⁶⁹, που θα έπρεπε να αποφεύγεται στο πλαίσιο της ποινικής δικονομίας. Ο «παθών», επιπλέον, δήλωνε το πρόσωπο που δικαιούνται να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγων, ενώ με τον όρο «θύμα» γινόταν αναφορά ευρύτερα στα άτομα που εθίγησαν από το αδίκημα⁷⁰.

Σχετικώς, στην ελληνική ποινική δικονομία απαντάται και η έννοια του εγκαλούντος, ο οποίος κατά το άρθρο 51 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είναι ο παθών εκ του αδικήματος, ο οποίος υποβάλλει την έγκληση ζητώντας τη δίωξη της αξιόποινης πράξης. Αν και το «θύμα» κατά την έννοια της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ φαίνεται να συμπίπτει με την έννοια του εγκαλούντος, η βασική διαφορά που εντοπίζεται ανάμεσά τους έγκειται στο γεγονός ότι σύμφωνα με την Οδηγία, θύμα είναι κάθε πρόσωπο που υπέστη ζημία απευθείας από μία αξιόποινη πράξη, ενώ ο εγκαλών, για να αποκτήσει την ιδιότητά του αυτή, θα πρέπει να ασκήσει την έγκληση κατά το άρθρο 51 παρ. 1 ΚΠΔ. Οι δύο έννοιες διακρίνονται, δηλαδή, μεταξύ τους δυνάμει ενός τυπικού κριτηρίου, καθώς το μεν θύμα αποκτά την ιδιότητά του αυτή αυτομάτως μετά την τέλεση της πράξης, χωρίς να απαιτούνται κάποιες άλλες διατυπώσεις, ενώ ο παθών αμέσως μετά την τέλεση της πράξης είναι -όπως παρατηρείται- «εν δυνάμει» εγκαλών και για να αποκτήσει πλήρως την ιδιότητα αυτή και τα αντίστοιχα δικαιώματα, που την συνοδεύουν, θα πρέπει να ασκήσει την έγκληση, τηρώντας κάποιες τυπικές διατυπώσεις⁷¹. Επιπρόσθετα, το θύμα σύμφωνα με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ και ο εγκαλών διακρίνονται μεταξύ τους και βάσει ενός ουσιαστικού κριτηρίου, καθώς θύμα μπορεί σύμφωνα με την Οδηγία να είναι μόνον φυσικό πρόσωπο, ενώ εγκαλών, ως φορέας του πληττόμενου έννομου αγαθού, μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο⁷².

Τέλος, από το «θύμα» και από τον «εγκαλούντα» διακρίνεται και ο παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας, σύμφωνα με το άρθρο 63 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου αυτού, σε δήλωση παράστασης προς υποστήριξης της κατηγορίας μπορούν να προβούν οι δικαιούμενοι κατά τον Αστικό Κώδικα σε αποζημίωση ή αποκατάσταση από το έγκλημα ή σε χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, ακόμη και όταν από διάταξη νόμου η υποχρέωση για την αποκατάσταση της ζημίας ή την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης περιορίζεται αποκλειστικά σε τρίτο πρόσωπο (άρθρο 63 ΚΠΔ).

69 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 3.

70 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 3.

71 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 696.

72 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 696.

Παρατηρείται, επομένως, ότι η έννοια αυτή διαφοροποιείται από τις έννοιες του θύματος ή του εγκαλούντος, καθώς για να καταστεί κάποιο πρόσωπο παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας θα πρέπει να πληρούται ένα ακόμη τυπικό κριτήριο, ήτοι να έχει υποβληθεί η σχετική δήλωση σύμφωνα με τις διατυπώσεις των άρθρων 67 και 82-84 ΚΠΔ⁷³, ενώ από μόνη της η έγκληση του παθόντος δεν ισοδυναμεί και με δήλωση παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας. Συνεπώς, ούτε η ιδιότητα του παριστάμενου προς υποστήριξη της κατηγορίας αποκτάται αυτομάτως μετά την τέλεση του αδικήματος, όπως συμβαίνει με την ιδιότητα του θύματος σύμφωνα με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Παράλληλα, παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας μπορεί να και νομικό πρόσωπο, κάτι που δεν ισχύει, όπως προαναφέρθηκε, στην περίπτωση της έννοιας του θύματος στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ.

2.2. Δικαιώματα σχετικά με την παροχή πληροφοριών και υποστήριξης στα θύματα

2.2.α. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (άρθρα 3-9 της Οδηγίας)

Το κεφάλαιο 2 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνει τα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικότητας, που αφορούν την παροχή πληροφοριών και υποστήριξης, ώστε αυτά να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Το δικαίωμα πρόσβασης στην ενημέρωση θεωρείται ως η βάση για την άσκηση όλων των λοιπών δικαιωμάτων⁷⁴ που απονέμονται στα θύματα με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, καθώς μόνον εάν τα θύματα λάβουν την προσήκουσα πληροφόρηση για τα δικαιώματά τους, μπορούν να αποφασίσουν εάν επιθυμούν να συμμετάσχουν στις ποινικές διαδικασίες ή να ζητήσουν να λάβουν την προστασία και την υποστήριξη που δικαιούνται. Δικαίωμα λήψης πληροφοριών προέβλεπε και η προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, χωρίς όμως να εφαρμοστεί αποτελεσματικά από τα κράτη μέλη⁷⁵.

Ως βασικότερο στοιχείο, αλλά και προϋπόθεση της προσήκουσας ενημέρωσης των θυμάτων, η Οδηγία προτάσσει το δικαίωμά τους να κατανοούν και να γίνονται κατανοητά, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 3. Σύμφωνα με αυτό, τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να βοηθήσουν τα θύματα να κατανοούν και να γίνονται

⁷³ Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 697.

⁷⁴ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 69.

⁷⁵ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 69.

κατανοητά. Την υποχρέωση αυτή υπέχουν τα κράτη μέλη από την πρώτη επαφή των θυμάτων με τις αρμόδιες αρχές, καθώς και σε κάθε περαιτέρω αναγκαία επικοινωνία τους στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Αν και στην Οδηγία δεν παρέχεται ορισμός της έννοιας των «αρμοδίων αρχών», εντούτοις θα πρέπει να θεωρηθεί ότι αυτή περιλαμβάνει τις αστυνομικές, λιμενικές και δικαστικές αρχές, οι οποίες έχουν αρμοδιότητες στο πλαίσιο του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης⁷⁶.

Οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν ότι τα θύματα κατανοούν τις πληροφορίες που λαμβάνουν και για τον λόγο αυτό η Οδηγία προβλέπει αφενός ότι η γραπτή ή προφορική επικοινωνία μεταξύ θυμάτων και αρχών πρέπει να γίνεται σε απλή και κατανοητή γλώσσα και αφετέρου ότι οι αρχές θα συνεκτιμούν κατά την επικοινωνία αυτή τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος και τις περιστάσεις της υπόθεσης. Έτσι, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο ή η ύπαρξη τυχόν αναπηρίας του θύματος θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τις αρμόδιες αρχές, προκειμένου να προσαρμόζουν την επικοινωνία με το θύμα, ώστε αυτό να μπορεί να κατανοεί τις πληροφορίες που λαμβάνει. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι η Οδηγία στο σημείο αυτό διευρύνει την προστασία στα θύματα, καθώς σε αντίθεση με την προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο που μεριμνούσε για τις γλωσσικές κυρίως δυσχέρειες στην επικοινωνία μεταξύ θυμάτων και αρμοδίων αρχών, η Οδηγία αποσκοπεί να αμβλύνει κάθε δυσκολία και εμπόδιο σε αυτή την επικοινωνία, προβλέποντας μάλιστα και εξατομικευμένη αντιμετώπιση κάθε θύματος ανάλογα με τις ανάγκες του⁷⁷.

Περαιτέρω, πολύ σημαντική είναι και η πρόβλεψη της παρ. 3 του άρθρου 3, σύμφωνα με την οποία τα θύματα μπορούν να συνοδεύονται από πρόσωπο της επιλογής τους, κατά την πρώτη μόνον επαφή τους με την αρμόδια αρχή, στις περιπτώσεις που εξαιτίας του αντικτύπου του εγκλήματος, χρειάζονται τη βοήθεια του προσώπου αυτού, για να κατανοήσουν τις πληροφορίες που λαμβάνουν ή για να γίνουν κατανοητά. Η ρύθμιση αυτή είναι πολύ σημαντική για τα θύματα που λόγω έντονης συναισθηματικής φόρτισης, φόβου ή ταραχής αδυνατούν να προσφύγουν μόνα τους στις αρχές και χρειάζονται τη βοήθεια ενός τρίτου προσώπου, προκειμένου να εκφράσουν τα όσα έχουν συμβεί⁷⁸. Εξάλλου, έχει υποστηριχθεί ότι η πρώτη επαφή του θύματος με τις αρμόδιες αρχές αποτελεί για αυτό ένα γεγονός που συνεπάγεται έντονη ψυχολογική πίεση

76 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 69, η οποία παρατηρεί ότι στην έννοια των «αρμοδίων αρχών» δεν εντάσσεται επίσης και το νοσοκομείο ή η δομή υγείας, όπου θα απευθυνθεί το θύμα μετά την τέλεση του σε βάρος του αδικήματος, αφού το νοσοκομείο δεν έχει αρμοδιότητα στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών (με περαιτέρω παραπομπή στο Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής σχετικά με τη μεταφορά και την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ).

77 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 700.

78 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 70.

λόγω της υποχρέωσης αφήγησης της αξιόποινης πράξης και επομένως ανάσυρσης από τη μνήμη μίας εξαιρετικά τραυματικής εμπειρίας⁷⁹. Η υποχρέωση, όμως, των κρατών μελών να επιτρέψουν τη συνδρομή του τρίτου αυτού προσώπου, που μπορεί να είναι είτε οικείος του είτε και όχι⁸⁰, κάμπτεται στις περιπτώσεις που η συνδρομή του τρίτου προσώπου βλάπτει τα συμφέροντα του θύματος ή την πορεία της διαδικασίας. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα σε περιπτώσεις αδικημάτων ενδοοικογενειακής βίας, όπου το θύμα συνοδεύεται από τον δράστη, οπότε υφίσταται σύγκρουση συμφερόντων⁸¹, αφού ο δράστης-οικείος του θύματος δεν θα αφήσει το θύμα να εκφραστεί ελεύθερα.

Παράλληλα, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ θεσπίζει στο άρθρο 4 δικαίωμα λήψης πληροφοριών από την πρώτη επαφή με τις αρμόδιες αρχές και χωρίς περιττή καθυστέρηση, έτσι ώστε τα θύματα να μπορούν να έχουν πρόσβαση στα λοιπά δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην Οδηγία. Ο ενωσιακός νομοθέτης ορίζει ρητά τις πληροφορίες που θα πρέπει κατ' ελάχιστον να παρέχουν στα θύματα οι αρμόδιες εθνικές αρχές. Έτσι, τα θύματα θα πρέπει να ενημερώνονται οπωσδήποτε για το είδος της υποστήριξης (ιατρική περίθαλψη, ψυχολογική στήριξη, βοήθεια ως προς τη στέγαση) που μπορούν να λάβουν και για τους φορείς και τις οργανώσεις που την παρέχουν, για τις ακολουθούμενες κατά νόμον διαδικασίες καταγγελίας της αξιόποινης πράξης και τον ρόλο των θυμάτων στις διαδικασίες αυτές, καθώς και για τον τρόπο και τους όρους παροχής μέτρων προστασίας. Επίσης, τα θύματα θα πρέπει να πληροφορούνται για τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες μπορούν να λάβουν νομική συνδρομή, αποζημίωση και διερμηνεία ή μετάφραση, όπως και για τις ειδικές ρυθμίσεις που ισχύουν σε περίπτωση που κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος από αυτό στο οποίο τελέστηκε το αδίκημα. Τέλος, θα πρέπει να τίθενται υπόψη τους πληροφορίες για τις διαδικασίες υποβολής καταγγελιών σε περίπτωση παραβίασης των θεσπιζόμενων δικαιωμάτων τους, για τα στοιχεία επικοινωνίας όπου πρέπει να απευθύνονται προκειμένου να ενημερωθούν για την υπόθεσή τους, τις διαθέσιμες υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης και για τους όρους επιστροφής των εξόδων της συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία.

Ακόμη, στο άρθρο 5 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ κατοχυρώνεται το δικαίωμα των θυμάτων να λαμβάνουν έγγραφο αποδεικτικό κάθε επίσημης καταγγελίας αξιόποινης πράξης, που υποβάλλουν στις αρμόδιες αρχές, όπου θα αναγράφονται τα βασικά στοιχεία της πράξης. Όπως

79 Ιωακειμίδης Σ. Ε., ό.π., σελ. 107.

80 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 70, η οποία σημειώνει ότι το πρόσωπο αυτό μπορεί να είναι οικείος του θύματος, αρμόδιος κοινωνικός λειτουργός ή ακόμη και κάποιο ξένο προς το θύμα πρόσωπο που το συνέδραμε, προκειμένου αυτό να απευθυνθεί στις αρχές και να καταγγείλει το σε βάρος του τελεσθέν αδίκημα.

81 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 70-71.

αναφέρεται στο Προοίμιο της Οδηγίας (αιτιολ. σκ. 24), στα βασικά αυτά στοιχεία περιλαμβάνονται ιδίως το είδος του εγκλήματος, ο χρόνος και ο τόπος τέλεσής του, καθώς και οποιαδήποτε φυσική, ψυχική ή συναισθηματική βλάβη ή οικονομική ζημία, ενώ το έγγραφο αποδεικτικό της καταγγελίας θα πρέπει να αναγράφει και τον αριθμό του φακέλου και τον χρόνο και τόπο της καταγγελίας, ώστε να αποδεικνύεται η καταγραφή της καταγγελίας. Άλλωστε, η ύπαρξη έγγραφης απόδειξης της υποβολής της καταγγελίας είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της διαφάνειας, αλλά και για την περίπτωση που το θύμα διεκδικήσει στη συνέχεια αστικές αξιώσεις τους⁸². Επιπρόσθετα, ορίζεται ότι τα θύματα που δεν ομιλούν τη γλώσσα της αρμόδιας αρχής, θα πρέπει να μπορούν να υποβάλουν την καταγγελία στη γλώσσα που γνωρίζουν ή να λαμβάνουν την απαιτούμενη γλωσσική συνδρομή. Παράλληλα, τα αλλόγλωσσα αυτά θύματα θα πρέπει, εφόσον το ζητήσουν, να λαμβάνουν και δωρεάν μετάφραση του εγγράφου αποδεικτικού της καταγγελίας τους σε γλώσσα που κατανοούν.

Μετά την υποβολή της καταγγελίας της αξιόποινης πράξης που τελέσθηκε σε βάρος τους, τα θύματα έχουν το δικαίωμα να ενημερώνονται για την πορεία της υπόθεσής τους και να λαμβάνουν συγκεκριμένες πληροφορίες, εφόσον τις ζητήσουν, όπως ορίζεται στην παρ. 1 του άρθρου 6 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Ειδικότερα, στα θύματα θα πρέπει να παρέχεται πληροφόρηση για τυχόν απόφαση να μην συνεχισθεί ή να περατωθεί η έρευνα ή να μην ασκηθεί δίωξη κατά του δράστη, ενώ σε περίπτωση που ασκηθεί δίωξη, τα θύματα θα πρέπει να ενημερώνονται για τον χρόνο και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης και για τη φύση των κατηγοριών κατά του δράστη. Επιπρόσθετα, προβλέπεται στην παρ. 3 του άρθρου 6 ότι τυχόν απόφαση περί παύσης ή αποχής από την ποινική δίωξη ή περάτωσης της έρευνας θα πρέπει να περιέχει τους λόγους ή σύντομη περίληψή τους, εκτός εάν πρόκειται για απόφαση ενόρκων ή αν οι λόγοι είναι εμπιστευτικοί. Η υποχρέωση αιτιολόγησης της απόφασης αυτής και γνωστοποίησης της αιτιολογίας στα θύματα είναι κομβικής σημασίας, ώστε αυτά να αποκτήσουν ουσιαστική πρόσβαση στην υπόθεση και να μπορέσουν να αμφισβητήσουν, αν θέλουν, την απόφαση περί παύσης της ποινικής δίωξης ή αποχής από αυτήν, δυνατότητα που τους παρέχει το άρθρο 11 της Οδηγίας⁸³.

Ακόμη, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 6, ανάλογα με τον ρόλο τους στο οικείο εθνικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, δηλαδή ανάλογα με το αν μπορούν να έχουν την ιδιότητα διαδίκου, τα θύματα θα πρέπει -εφόσον το ζητήσουν- να ενημερώνονται χωρίς περιττή

82 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 75.

83 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 709.

καθυστέρηση και για οποιαδήποτε οριστική απόφαση εκδοθείσα σε δίκη αναφορικά με το αδίκημα που τελέσθηκε σε βάρος τους, καθώς και να λαμβάνουν πληροφορίες αναφορικά με την πορεία της ποινικής διαδικασίας, εκτός εάν για εξαιρετικούς λόγους θεωρηθεί ότι η πληροφόρηση αυτή θα βλάψει την ομαλή διεξαγωγή της δίκης. Η Οδηγία ορίζει ακόμη ότι οι αρμόδιες αρχές δεσμεύονται από την επιθυμία των θυμάτων να λάβουν ή όχι τις πληροφορίες αυτές, εκτός εάν η ενεργή συμμετοχή του θύματος στην ποινική δικαιοσύνη καθιστά υποχρεωτική την παροχή των πληροφοριών αυτών. Τα θύματα, μάλιστα, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να μεταβάλουν ανά πάσα στιγμή την επιθυμία τους.

Συγχρόνως, θετικά πρέπει να αξιολογηθεί η πρόβλεψη της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περί έγκαιρης σχετικής ενημέρωσης των θυμάτων σε περίπτωση αποφυλάκισης ή απόδρασης του προφυλακισθέντος, κατηγορούμενου ή καταδικασθέντος για αδίκημα τελεσθέν σε βάρος τους, καθώς και πληροφόρησής τους για λήψη τυχόν μέτρων προστασίας τους στις ως άνω περιπτώσεις. Η ενημέρωση θα πρέπει να παρέχεται στα θύματα, εφόσον το ζητήσουν, τουλάχιστον στις περιπτώσεις διαπιστωμένου ή ακόμη και ενδεχόμενου κινδύνου βλάβης αυτών. Σύμφωνα με το Προοίμιο της Οδηγίας (αιτιολ. σκ. 32), για την εκτίμηση της ύπαρξης «διαπιστωμένου κινδύνου βλάβης των θυμάτων» οι αρμόδιες εθνικές αρχές θα πρέπει να συνεκτιμούν τη φύση και τη σοβαρότητα του εγκλήματος και τον κίνδυνο αντιποίνων από την πλευρά του δράστη, με συνέπεια να μην θεωρείται ότι υφίσταται τέτοιος κίνδυνος σε περιπτώσεις τέλεσης ή σσονος σημασίας εγκλημάτων.

Η ρύθμιση αυτή περί ενημέρωσης του θύματος για τυχόν αποφυλάκιση ή απόδραση του δράστη είναι εξαιρετικά σημαντική για την προστασία των θυμάτων από φαινόμενα επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης και καθιστά σαφή την πρόθεση του ενωσιακού νομοθέτη να ακολουθήσει μία ολιστική προσέγγιση στο ζήτημα της προστασίας και υποστήριξης των θυμάτων. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι το μέτρο αυτό αποσκοπεί να διασφαλίσει ένα γενικότερο δικαίωμα του θύματος στην ασφάλεια⁸⁴, μέσω της εκτίμησης του ενδεχόμενου κινδύνου δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησής τους και της λήψης μέτρων για την αποτροπή του. Ωστόσο, στο σημείο αυτό ο ενωσιακός νομοθέτης προβαίνει σε εξισορρόπηση των αντικρουόμενων συμφερόντων θύματος και δράστη, τονίζοντας ότι η υποχρέωση των αρμοδίων αρχών περί σχετικής ενημέρωσης του θύματος κάμπτεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίσταται

⁸⁴ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA-European Union Agency for Fundamental Rights), 2019, Sanctions that do justice-Justice for victims of violent crime: Part III, σελ. 13, όπου αναφέρεται ότι τα θύματα πέραν του δικαιώματος για απονομή δικαιοσύνης, έχουν επιπλέον και το δικαίωμα στην προστασία από επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση.

«διαπιστωμένος κίνδυνος βλάβης του δράστη» εξαιτίας της κοινοποίησης στο θύμα των πληροφοριών αυτών. Συνεπώς, αντανακλάται και στο σημείο αυτό η άποψη ότι η ενίσχυση της θέσης του θύματος δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε επιδείνωση της θέσης του κατηγορουμένου.

Περαιτέρω, στο κεφάλαιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περί πληροφόρησης και υποστήριξης των θυμάτων περιλαμβάνεται και το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ γινόταν γενικώς λόγος για εγγυήσεις επικοινωνίας και για μέτρα, που θα έπρεπε να λάβουν τα κράτη μέλη για να περιορίσουν όσο το δυνατόν περισσότερο τυχόν δυσχέρειες επικοινωνίας, που εμποδίζουν την κατανόηση ή τη συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία, όταν αυτά έχουν την ιδιότητα του μάρτυρα ή του διαδίκου. Τα μέτρα αυτά θα έπρεπε να είναι συγκρίσιμα με αυτά που λαμβάνονται για τους κατηγορούμενους. Στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, ο ενωσιακός νομοθέτης εντάσσει ρητά το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης στη δέσμη δικαιωμάτων που θεσπίζει για τα θύματα, περιλαμβάνοντας και λεπτομερείς ρυθμίσεις αναφορικά με τους τους όρους άσκησης του.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 7 της προαναφερόμενης Οδηγίας, τα θύματα που δεν μιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της οικείας ποινικής διαδικασίας, έχουν το δικαίωμα να λάβουν δωρεάν διερμηνεία τουλάχιστον κατά τη διάρκεια κάθε εξέτασης στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας ενώπιον ανακριτικών και δικαστικών αρχών, καθώς και κατά τις αστυνομικές ανακρίσεις. Δωρεάν διερμηνεία θα πρέπει να παρέχεται επίσης και για την ενεργή συμμετοχή των θυμάτων στην ακροαματική διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου. Η διερμηνεία παρέχεται μόνον εφόσον τα θύματα το ζητήσουν, ενώ ρητά τονίζεται ότι το δικαίωμα αυτό εξαρτάται από τον ρόλο των θυμάτων στην ποινική διαδικασία εντός του οικείου εθνικού συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Το δικαίωμα παρέχεται, δηλαδή, σε θύματα που συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία, εφόσον το ζητήσουν και καλύπτει τη διερμηνεία ανακριτικών, εισαγγελικών ή αστυνομικών πράξεων, στις οποίες το θύμα συμμετέχει, καθώς και τη διαδικασία στο ακροατήριο⁸⁵.

Το δικαίωμα διερμηνείας αποσκοπεί στην ενεργή συμμετοχή του θύματος στην ποινική διαδικασία, μέσω της παροχής σε αυτό της δυνατότητας να εξηγήσει προσηκόντως στις αρμόδιες αρχές τις περιστάσεις του εγκλήματος και να καταθέσει τη μαρτυρία του κατά τρόπο κατανοητό για τις αρχές, όπως δηλώνεται εξάλλου και στο Προοίμιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (αιτιολ. σκ. 34). Η διευκόλυνση του θύματος που δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί τη γλώσσα της διαδικασίας, προκειμένου αυτό να μπορέσει να συμμετάσχει στην ποινική διαδικασία εξυπηρετεί, άλλωστε,

85 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 714.

και την απονομή της δικαιοσύνης, αφού το θύμα είναι κατά κανόνα μάρτυρας στην ποινική διαδικασία. Παράλληλα, η παροχή δωρεάν διερμηνείας στο θύμα δηλώνει εμπράκτως ότι η πολιτεία το αντιμετωπίζει με σεβασμό και το βοηθά να διεκδικήσει αποτελεσματικά τα δικαιώματά του. Κατά συνέπεια, ο ενωσιακός νομοθέτης θεωρεί επιβεβλημένη την παροχή σε αυτό δωρεάν διερμηνείας κατά την εξέτασή του, ώστε να μπορεί να συμμετάσχει ενεργά στην ακροαματική διαδικασία.

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ προβλέπει ακόμη ότι η διερμηνεία μπορεί να παρασχεθεί και μέσω χρήσης τεχνολογίας επικοινωνιών (με τηλεδιάσκεψη ή μέσω τηλεφώνου), εκτός εάν βλάπτονται τα δικαιώματα της υπεράσπισης ή εάν προκρίνεται η δια ζώσης παρουσία του διερμηνεία για την καλύτερη εξυπηρέτηση του θύματος. Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι η γλώσσα στην οποία παρέχεται η διερμηνεία δεν απαιτείται να είναι η μητρική γλώσσα του θύματος, αλλά και άλλη γλώσσα, ενδεχομένως ευρέως ομιλούμενη, την οποία το θύμα κατανοεί επαρκώς, ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ του θύματος και των αρμοδίων αρχών⁸⁶.

Πέραν της διερμηνείας, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ προβλέπει και το δικαίωμα των θυμάτων που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας, να ζητήσουν και να λάβουν δωρεάν μετάφραση των ουσιαστών για την άσκηση των δικαιωμάτων τους πληροφοριών, εφόσον οι πληροφορίες αυτές τίθενται στη διάθεση των θυμάτων. Η αόριστη έννοια των «ουσιωδών πληροφοριών» εξειδικεύεται στην Οδηγία ως προς το ελάχιστο περιεχόμενό της⁸⁷. Έτσι, ορίζεται ρητά ότι το δικαίωμα των θυμάτων για μετάφραση περιλαμβάνει τουλάχιστον κάθε απόφαση για περάτωση της ποινικής διαδικασίας αναφορικά με την αξιόποινη πράξη που τελέσθηκε σε βάρος τους, καθώς και -κατόπιν αιτήσεώς τους- την αιτιολογία της ή σύντομη περίληψη των λόγων αυτών, εκτός εάν πρόκειται για απόφαση, όπου οι λόγοι δεν παρέχονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Επιπλέον, τα θύματα που δικαιούνται να ενημερώνονται για τον χρόνο και τον τόπο διεξαγωγής της διαδικασίας, θα πρέπει να λαμβάνουν μετάφραση των ως άνω πληροφοριών, όπως προβλέπεται στην παρ. 4 του άρθρου 7. Τα θύματα μπορούν να υποβάλουν αιτιολογημένη αίτηση για τον χαρακτηρισμό εγγράφου ως ουσιαστού, ενώ δικαίωμα σε μετάφραση νοείται μόνον ως προς τα έγγραφα, τα οποία συμβάλουν στην ενεργή συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία.

Περαιτέρω, προβλέπεται ότι η γραπτή μετάφραση μπορεί να αντικατασταθεί και από προφορική, εφόσον αυτό δεν θίγει την αρχή της δίκαιης δίκης και δίνεται η δυνατότητα στα

⁸⁶ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 77.

⁸⁷ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 77-78.

θύματα να προσβάλουν με βάση τους οικείους εθνικούς δικονομικούς κανόνες τυχόν απόφαση των αρμοδίων αρχών, με την οποία κρίθηκε ότι δεν δικαιούνται διερμηνεία ή μετάφραση. Η εξέταση της προσφυγής αυτής, όπως και γενικότερα η παροχή του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης στα θύματα θα πρέπει κατά τον ενωσιακό νομοθέτη να μην καθυστερεί αδικαιολόγητα την ποινική διαδικασία, καθώς από την καθυστέρηση αυτή βλάπτονται τόσο τα δικαιώματα της υπεράσπισης όσο και το γενικότερο συμφέρον της κοινωνίας για γρήγορη απονομή δικαιοσύνης. Ωστόσο, δεδομένου ότι στο κείμενο της Οδηγίας δεν εξειδικεύεται η έννοια της «αδικαιολόγητης καθυστέρησης της διαδικασίας», προς αποφυγή καταχρηστικής επίκλησης από τις αρμόδιες αρχές της ως άνω πρόβλεψης περί καθυστέρησης της διαδικασίας, ο ενωσιακός νομοθέτης διευκρινίζει στο Προοίμιο ότι το γεγονός ότι ένα θύμα ομιλεί γλώσσα που δεν είναι ευρέως διαδεδομένη δεν θα πρέπει να θεωρηθεί καθ' εαυτό ότι καθυστερεί αδικαιολόγητα τη διαδικασία (αιτιολ. σκ. 36).

Περαιτέρω, κρίσιμη είναι εν προκειμένω η αντιπαράθεση των διατάξεων της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ με τις ρυθμίσεις της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης για τους υπόπτους και τους κατηγορουμένους. Από την επισκόπηση των διατάξεων τους παρατηρείται ότι και στις δύο Οδηγίες προβλέπεται το δικαίωμα μετάφρασης των ουσιαστών και μόνον εγγράφων και η δυνατότητα των προσώπων να αιτηθούν τον χαρακτηρισμό εγγράφου ως ουσιώδους, καθώς και το δικαίωμα προσβολής απόφασης της αρμόδιας αρχής, με την οποία κρίνεται ότι δεν υφίσταται ανάγκη μετάφρασης ή διερμηνείας.

Εντούτοις, παρατηρείται ότι το εύρος της προστασίας που κατοχυρώνεται για τους υπόπτους και κατηγορουμένους είναι σαφώς μεγαλύτερο, αφού στην Οδηγία 2010/64/ΕΕ προβλέπεται αφενός το δικαίωμα διερμηνείας του υπόπτου/κατηγορουμένου και κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας του με τον συνήγορό του και αφετέρου η δυνατότητά του να διαμαρτυρηθεί για την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας ή μετάφρασης⁸⁸. Αντίθετα, τα ως άνω δικαιώματα δεν παρέχονται για τα θύματα στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, ούτε καν για αυτά που συμμετέχουν ως διάδικοι στην ποινική δίκη, χωρίς μάλιστα ο περιορισμός αυτός να δικαιολογείται από τους διακριτούς ρόλους που διαδραματίζουν τα θύματα και οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι στην ποινική διαδικασία. Μάλιστα, η απουσία στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ οποιασδήποτε αναφοράς στην ποιότητα της διερμηνείας ή μετάφρασης πρέπει να θεωρηθεί ως σημαντική έλλειψη, αφού η απαίτηση επαρκούς ποιότητας και η παροχή δυνατότητας διαμαρτυρίας σε περίπτωση ανεπάρκειας αποτελούσαν θεμελιώδη στοιχεία και βασικές εγγυήσεις της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ

⁸⁸ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 82.

για τους ύποπτους και κατηγορούμενους⁸⁹. Έτσι, στην περίπτωση που η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας ή μετάφρασης δεν είναι επαρκής, το θύμα καθίσταται σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τον κατηγορούμενο, αφού η Οδηγία 2012/29/ΕΕ δεν κατοχυρώνει⁹⁰ ουδόλως αντίστοιχο δικαίωμα διαμαρτυρίας⁹¹. Παράλληλα, και σε συμβολικό επίπεδο, το γεγονός της καθιέρωσης του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης των υπόπτων και κατηγορουμένων σε διακριτή Οδηγία, σε αντίθεση με την περίπτωση των θυμάτων⁹², μαρτυρά ότι τα αντίστοιχα δικαιώματα των θυμάτων είναι περιορισμένα σε σχέση με αυτά των κατηγορουμένων.

Τέλος, στο πρώτο κεφάλαιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνονται επίσης ρυθμίσεις σχετικές με το δικαίωμα των θυμάτων για πρόσβαση σε αρμόδιες υπηρεσίες υποστήριξης. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διευκολύνουν την πρόσβαση των θυμάτων σε δωρεάν και εμπιστευτικές υπηρεσίες υποστήριξης, ενώ αντίστοιχο δικαίωμα πρόσβασης έχουν και τα μέλη της οικογένειάς τους, ανάλογα με τις ανάγκες τους και τη βαρύτητα της βλάβης που υπέστησαν εξαιτίας του θανάτου του οικείου τους. Η δυνατότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες υποστήριξης θα πρέπει να είναι ανεξάρτητη από την ύπαρξη επίσημης καταγγελίας στις αρχές. Η υποστήριξη θα πρέπει να παρέχεται από τη στιγμή που το θύμα είναι γνωστό στις αρμόδιες αρχές και να συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, αλλά και για κατάλληλο χρονικό διάστημα μετά από αυτήν⁹³. Τα κράτη μέλη μπορούν να παρέχουν την υποστήριξη στα θύματα με διάφορα μέσα, αλλά θα πρέπει να ιδρύσουν υπηρεσίες υποστήριξης σε όλη την επικράτειά τους, ώστε όλα τα θύματα, ανεξαρτήτως του τόπου διαμονής τους εντός της επικράτειας του κράτους, να μπορούν να έχουν πρόσβαση στις κατάλληλες υπηρεσίες. Θα πρέπει, δε, να αποφεύγονται οι υπερβολικές διατυπώσεις ή η γραφειοκρατία κατά την παροχή υποστήριξης στα θύματα, καθώς σε αντίθετη περίπτωση τα θύματα ενδέχεται να συναντούν

89 Luraria και Della Torre, ό.π., σελ. 325.

90 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π. σελ. 83.

91 Τίθεται, επομένως, το ερώτημα αν η προστασία που παρέχεται στα θύματα στο πεδίο της διερμηνείας και της μετάφρασης είναι συγκρίσιμη με αυτή που παρέχεται σε υπόπτους και κατηγορουμένους, όπως άλλωστε απαιτούσε η προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ. Αν λάβουμε υπόψη ότι αντίστοιχη αναφορά δεν γίνεται στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ εν τέλει περιόρισε σε κάποιο βαθμό το εύρος των δικαιωμάτων διερμηνείας και μετάφρασης για τα θύματα. Η Χιόνη Χότουμαν (ό.π., σελ. 84) παρατηρεί ότι είναι εμφανής η περιστολή του δικαιώματος των θυμάτων σε διερμηνεία και μετάφραση στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ σε σύγκριση με το αντίστοιχο δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων στην Οδηγία 2010/64/ΕΕ και έως έναν βαθμό και με την ως άνω Απόφαση-Πλαίσιο. Επιπλέον, σημειώνει ότι η αντίστοιχη Πρόταση Οδηγίας της Επιτροπής προέβλεπε μεγαλύτερη προστασία για τα θύματα που δεν κατανοούν ή δεν ομιλούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας, εν τέλει όμως τέθηκαν περιορισμοί προφανώς και λόγω της επιθυμίας των κρατών μελών να περιορίσουν τα έξοδα που θα συνεπάγετο ένα ευρύτερο δικαίωμα των θυμάτων σε διερμηνεία και μετάφραση.

92 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 82.

93 Προοίμιο Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 37.

εμπόδια που θα τα αποθαρρύνουν να προσφύγουν στις αρμόδιες υπηρεσίες, με συνέπεια να περιορίζεται η πρακτική αποτελεσματικότητα του μέτρου.

Περαιτέρω, οι υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων θα πρέπει να παρέχουν σε αυτά κατ' ελάχιστον πληροφορίες και συμβουλές για τα δικαιώματα των θυμάτων και τον ρόλο που προβλέπεται για αυτά στην ποινική διαδικασία, συμβουλές για οικονομικά και πρακτικά θέματα, καθώς και ψυχολογική και συναισθηματική στήριξη. Μπορούν επίσης να παρέχουν συμβουλές για την αποτροπή του κινδύνου δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, εκφοβισμού ή αντεκδίκησης, όπως επίσης να υποδεικνύουν κέντρα για την υποδοχή ή την προσωρινή στέγαση θυμάτων που χρειάζονται ασφαλή τόπο παραμονής λόγω του ως άνω κινδύνου.

Μάλιστα, πέραν των υπηρεσιών γενικής υποστήριξης θα πρέπει να υφίστανται και υπηρεσίες ειδικής υποστήριξης, που θα βοηθούν τα θύματα που είναι εξαιρετικά ευάλωτα ή διατρέχουν υψηλό κίνδυνο βλάβης, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις θυμάτων έμφυλης βίας ή κατ' επανάληψη βίας στο πλαίσιο στενής σχέσης, καθώς και θυμάτων διασυνοριακής εγκληματικότητας. Απώτερος στόχος και καθήκον των υπηρεσιών ειδικής υποστήριξης είναι η ενημέρωση του θύματος για τα δικαιώματά του, όπως αυτά θεσπίζονται στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ και στους αντίστοιχους εθνικούς νόμους ενσωμάτωσης και η παροχή βοήθειας στο θύμα, προκειμένου αυτό να συνέλθει από το τραύμα ή τη βλάβη που έχει υποστεί και να την ξεπεράσει. Για τον λόγο αυτό οφείλουν να ακολουθούν στοχευμένη και ολοκληρωμένη προσέγγιση, λαμβανομένων υπόψη και των ειδικών αναγκών των θυμάτων⁹⁴.

2.2.β. Ενσωμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη

Ο Έλληνας νομοθέτης ενσωμάτωσε τα άρθρα 3-9 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ με τα άρθρα 56-62 του Ν. 4478/2017. Στο άρθρο 56 κατοχυρώνεται το δικαίωμα των θυμάτων να κατανοούν και να γίνονται κατανοητά, σύμφωνα με το οποίο η αστυνομία ή άλλη αρμόδια αρχή βοηθά τα θύματα να κατανοούν τις παρεχόμενες πληροφορίες και να γίνονται κατανοητά από την πρώτη επαφή και σε κάθε περαιτέρω επικοινωνία τους. Παρατηρείται ότι στο άρθρο 56 του Ν. 4478/2017 προβλεπόταν αρχικά η υποχρέωση της Αστυνομίας ή κάθε άλλης αρμόδιας αρχής να χρησιμοποιεί κατά την επικοινωνία της με το θύμα γλώσσα απλή και κατανοητή μόνον κατά την

⁹⁴ Προοίμιο Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 38.

πρώτη της επαφή με το θύμα. Η διατύπωση αυτή ερχόταν σε αντίθεση με το άρθρο 3 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, η οποία όριζε ότι γλώσσα απλή και κατανοητή θα πρέπει να χρησιμοποιείται σε κάθε επικοινωνία με τα θύματα, καθώς αυτό είναι στοιχείο του πυρήνα του δικαιώματος των θυμάτων να κατανοούν και να γίνονται κατανοητά. Για την πλημμέλεια αυτή κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη μας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απέστειλε αιτιολογημένη γνώμη, με συνέπεια η διατύπωση του άρθρου 56 του Ν. 4478/2017 να τροποποιηθεί με το άρθρο 164 του Ν. 4635/2019⁹⁵, ώστε η υποχρέωση χρήσης απλής και κατανοητής γλώσσας να ισχύει σε κάθε επικοινωνία μεταξύ αρμόδιας αρχής και θυμάτων, όπως απαιτούσε εξ αρχής η Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Επιπλέον, στο άρθρο 56 του Ν. 4478/2017 προβλεπόταν εξ αρχής η υποχρέωση των αρμοδίων αρχών να λαμβάνουν υπόψη τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, τα οποία ενδέχεται να επηρεάζουν τη δυνατότητά του να κατανοεί τις παρεχόμενες πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων τυχόν προβλημάτων όρασης ή ακοής και της έντονης συναισθηματικής του φόρτισης, ενώ γίνεται αναφορά σε διάθεση οδηγού δικαιωμάτων διατυπωμένου και στη γραφή Μπράιγ, ρύθμιση αναμφισβήτητα θετική, που όμως είναι αμφίβολο αν εφαρμόζεται στην πράξη.

Ωστόσο, στην παρ. 3 του άρθρου 56 του Ν. 4478/2017, που αφορά το δικαίωμα του θύματος να συνοδεύεται, κατά την πρώτη επαφή του με τις αρμόδιες αρχές, από πρόσωπο της επιλογής του, έχει τεθεί μία επιπρόσθετη προϋπόθεση σε σύγκριση με τις προβλέψεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Ειδικότερα, το ως άνω δικαίωμα του θύματος κάμπτεται τόσο στις περιπτώσεις που αυτό αντιβαίνει στα συμφέροντά του ή παρακωλύει την πορεία της διαδικασίας όσο και στην περίπτωση που το τρίτο πρόσωπο εμπλέκεται στην υπό διερεύνηση υπόθεση. Η επιπλέον αυτή εξαίρεση αναφέρεται προφανώς σε μάρτυρες σχετικούς με την υπόθεση και έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η εξαίρεση αυτή θα πρέπει να μην ερμηνεύεται στενά, αλλά να λαμβάνει υπόψη τις περιστάσεις της κάθε υπόθεσης⁹⁶. Άλλωστε, η προσθήκη μίας επιπλέον εξαίρεσης αντιβαίνει στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, η οποία στο άρθρο 3 δεν παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να θεσπίσουν επιπρόσθετες προϋποθέσεις και εξαιρέσεις από το δικαίωμα αυτό των θυμάτων. Συνεπώς, σε συμφωνία με την ως άνω Οδηγία, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να εξετάζουν κατά πόσον η παρουσία του εμπλεκόμενου στην υπόθεση προσώπου βλάπτει στη συγκεκριμένη περίπτωση την πορεία της υπόθεσης ή θίγει τα συμφέροντα του θύματος.

95 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 177-178.

96 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 178, η οποία υποστηρίζει ότι πρόσωπα, που ήταν μάρτυρες του περιστατικού και περιέθαλψαν το θύμα ή είναι μέλη του στενού οικογενειακού του περιβάλλοντος δεν θα πρέπει να αποκλείονται a priori από τη δυνατότητα συνοδείας του θύματος, αλλά να εξετάζεται ad hoc αν η παρουσία τους εκεί βλάπτει στην πράξη την πορεία της διαδικασίας.

Το δικαίωμα λήψης πληροφοριών από την πρώτη επαφή με την αρμόδια αρχή κατοχυρώνεται στο άρθρο 57 του Ν. 4478/2017, η διατύπωση του οποίου σε μεγάλο βαθμό είναι αντιγραφή του κειμένου της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ⁹⁷. Οι πληροφορίες αυτές παρέχονται οίκοθεν, χωρίς δηλαδή να απαιτείται το θύμα να υποβάλει σχετικό αίτημα, όμως δεν προβλέπεται στον νόμο τρόπος ελέγχου της αποτελεσματικής εφαρμογής του δικαιώματος, δεδομένου ότι οι αρμόδιες αρχές δεν απαιτείται να δηλώνουν ότι παρείχαν στο θύμα συγκεκριμένες πληροφορίες, ενώ δεν εξειδικεύεται ούτε η διαδικασία υποβολής καταγγελιών για τυχόν μη τήρηση των δικαιωμάτων του θύματος από τις αρμόδιες αρχές⁹⁸. Είναι συνεπώς παράδοξο ότι αν και οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται κατ' άρθρο 57 παρ. 1 στ. ή του προαναφερόμενου νόμου, να ενημερώνουν τα θύματα για τις διαδικασίες υποβολής καταγγελιών μη τήρησης των δικαιωμάτων τους, οι διαδικασίες αυτές δεν προβλέπονται στον ίδιο τον νόμο ούτε όμως υφίσταται αντίστοιχη ρύθμιση στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ.

Περαιτέρω, στο άρθρο 58 του Ν. 4478/2017 θεσπίζεται δικαίωμα των θυμάτων να ζητήσουν αντίγραφο της έγκλησης που υπέβαλαν και για τον λόγο αυτό ορίζεται ότι ο αρμόδιος υπάλληλος που παραλαμβάνει την έγκληση, οφείλει να ενημερώνει τα θύματα για το δικαίωμά τους αυτό. Ωστόσο, η Οδηγία δεν απαιτούσε για τη χορήγηση του έγγραφου αποδεικτικού της καταγγελίας προηγούμενο αίτημα του θύματος, με συνέπεια κρίσιμο να καθίσταται ο αρμόδιος υπάλληλος να ενημερώνει όντως το θύμα για το δικαίωμά του, ώστε αυτό να μπορεί να το ασκήσει αποτελεσματικά. Από την άλλη πλευρά, ο Έλληνας νομοθέτης διεύρυνε ορθώς την παρεχόμενη προστασία στον βαθμό που στο άρθρο 58 του Ν. 4478/2017 προβλέπεται δικαίωμα του θύματος να ζητήσει και να λάβει αντίγραφο του ίδιο του κειμένου της έγκλησης, σε αντίθεση με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, που στο άρθρο 5 περιοριζόταν απλώς σε έγγραφο αποδεικτικό της υποβολής της καταγγελίας. Μάλιστα, σε συμφωνία με τις αντίστοιχες ρυθμίσεις της Οδηγίας, προβλέπεται ότι τα θύματα που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν την ελληνική γλώσσα, μπορούν να υποβάλλουν την έγκληση σε γλώσσα που κατανοούν ή να λάβουν γλωσσική βοήθεια, όπως επίσης και να λάβουν μεταφρασμένο το αντίγραφο της υποβληθείσας έγκλησης. Καθώς όμως η δυνατότητα υποβολής έγκλησης σε άλλη γλώσσα πέραν των ελληνικών προβλέπεται μόνον υπό τους όρους του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ή άλλων ειδικών νόμων και δεδομένου ότι σε κανέναν από αυτούς δεν προβλέπεται αντίστοιχη δυνατότητα, παρατηρείται εν τέλει ότι το θύμα θα έχει στην

97 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 178.

98 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 179.

πράξη μόνον τη δυνατότητα γλωσσικής συνδρομής, δηλαδή διερμηνείας κατά την υποβολή της έγκλησης⁹⁹.

Περαιτέρω, το άρθρο 6 της Οδηγίας αναφορικά με το δικαίωμα λήψης πληροφοριών για την πορεία της υπόθεσής τους έχει ενσωματωθεί πλήρως με το άρθρο 59 του Ν. 4478/2017, το οποίο προβλέπει το δικαίωμα του θύματος να λάβει, εφόσον το ζητήσει, πληροφορίες αναφορικά με τυχόν διάταξη ή βούλευμα που αποφαινεται να τεθεί η υπόθεση στο αρχείο ή να παύσει η ποινική δίωξη, συμπεριλαμβανομένης της αντίστοιχης αιτιολογίας, όπως επίσης και για τον χρόνο και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης και τη φύση των κατηγοριών σε βάρος του δράστη. Επίσης, κατόπιν τροποποίησης του άρθρου 59 από το άρθρο 164 του Ν. 4635/2019, τα θύματα θα πρέπει να λαμβάνουν, εφόσον το ζητήσουν, και τις κατάλληλες πληροφορίες αναφορικά με το δικαίωμά τους για επανεξέταση της απόφασης μη άσκησης δίωξης, προκειμένου να αποφασίσουν αν θα το ασκήσουν. Οι παραπάνω πληροφορίες παρέχονται στα θύματα, ακόμη και αν δεν δήλωσαν παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, ενώ αν προέβησαν σε αντίστοιχη δήλωση και κατέστησαν νόμιμα διάδικοι στην ποινική δίκη, σύμφωνα με τους όρους του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, τότε δικαιούνται να λάβουν επιπρόσθετα πληροφορίες για την πορεία της ποινικής διαδικασίας και την εκδοθείσα οριστική απόφαση. Στην περίπτωση που το θύμα παρίσταται για την υποστήριξη της κατηγορίας, οι ως άνω πληροφορίες μπορούν να αποστέλλονται και στον διορισμένο πληρεξούσιο δικηγόρο του θύματος.

Το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης των θυμάτων κατοχυρώνεται στο άρθρο 60 του Ν. 4478/2017. Δεδομένου ότι στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ το δικαίωμα αυτό παρέχεται στα θύματα «σύμφωνα με τον ρόλο τους στην ποινική διαδικασία στο οικείο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης», το πραγματικό εύρος προστασίας του δικαιώματος εξαρτάται κυρίως από το εθνικό ποινικό δικονομικό σύστημα, καθώς και από την ορθή ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη¹⁰⁰. Ο Έλληνας νομοθέτης, μάλιστα, επέλεξε να διευρύνει σημαντικά την προστασία του δικαιώματος διερμηνείας και μετάφρασης, «θεραπεύοντας» πολλές από τις αστοχίες της Οδηγίας, οι οποίες περιόριζαν σημαντικά το ως άνω δικαίωμα σε σύγκριση με το αντίστοιχο των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 60 του Ν. 4478/2017 αφενός προβλέπεται η παροχή του δικαιώματος διερμηνείας στα θύματα, που δεν ομιλούν ή δεν κατανοούν την ελληνική γλώσσα, σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, δηλαδή τόσο κατά την προδικασία όσο και κατά την διαδικασία στο ακροατήριο¹⁰¹, χωρίς να απαιτείται εκείνα να το

99 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 179.

100 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 181.

101 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 182.

ζητήσουν και αφετέρου στην περίπτωση που το θύμα έχει δηλώσει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, δίνεται η δυνατότητα διερμηνείας και κατά την επικοινωνία μεταξύ αυτού και του πληρεξουσίου δικηγόρου του.

Παράλληλα, σε συμφωνία με τις ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, καθιερώνεται το δικαίωμα δωρεάν γραπτής μετάφρασης ουσιαστών πληροφοριών, που είναι απαραίτητες για την άσκηση των δικαιωμάτων των θυμάτων κατά την ποινική διαδικασία, εφόσον οι πληροφορίες αυτές τίθενται στη διάθεση των θυμάτων στην ελληνική γλώσσα. Το θύμα θα πρέπει να έχει ζητήσει την παροχή γραπτής μετάφρασης και μάλιστα εγγράφως, επιπρόσθετη προϋπόθεση η οποία δεν προβλέπεται στην Οδηγία και έχει παρατηρηθεί ότι ενδέχεται να δημιουργήσει εμπόδια στην απόλαυση του δικαιώματος από αλλόγλωσσα θύματα, που δεν συνοδεύονται από δικηγόρο και προφανώς αδυνατούν να συντάξουν το σχετικό αίτημα¹⁰². Στο αλλόγλωσσο θύμα, που παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας παρέχεται επιπλέον γραπτή μετάφραση των ουσιαστών εγγράφων της διαδικασίας ή χωρίων αυτών, εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, ενώ προβλέπεται και η δυνατότητα του θύματος – υποστηρίζοντος την κατηγορία ή του πληρεξουσίου δικηγόρου του να υποβάλλουν αιτιολογημένο αίτημα για τον χαρακτηρισμό εγγράφων ως ουσιαστών.

Σημαντική προσθήκη του Έλληνα νομοθέτη είναι η παροχή στο θύμα της δυνατότητας να υποβάλλει αντιρρήσεις όχι μόνον κατά της απόφασης με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι αναγκαία η παροχή διερμηνείας, αλλά και για τυχόν ανεπαρκή ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας. Αντίστοιχα, το θύμα που παρίσταται προς υποστήριξη της κατηγορίας μπορεί να διαμαρτυρηθεί τόσο για την απόφαση σύμφωνα με την οποία δεν απαιτείται μετάφραση εγγράφων της διαδικασίας όσο και για την ίδια την ποιότητα της παρεχόμενης εν τέλει μετάφρασης. Σε αντίθεση, δηλαδή, με το κείμενο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, δίνεται στο θύμα η δυνατότητα να ελέγξει και την ποιότητα της διερμηνείας ή μετάφρασης, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση των υπόπτων και κατηγορουμένων.

Επίσης, στην παρ. 7 του άρθρου 60 του Ν. 4478/2017 προβλέπεται η δυνατότητα του θύματος να παραιτηθεί από το ως άνω δικαίωμα μετάφρασης, υπό αυστηρές ωστόσο προϋποθέσεις, αφού ρητά τονίζεται ότι η παραίτηση αυτή θα πρέπει να είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης του προσώπου και να μην περιέχει όρο ή αίρεση. Το θύμα θα πρέπει, μάλιστα, να έχει συμβουλευθεί προηγουμένως συνήγορο ή να έχει με άλλον τρόπο ενημερωθεί πλήρως για τις συνέπειες της παραίτησης αυτής. Η δυνατότητα αυτή αποτελεί καινοτομία του Ν. 4478/2017, καθώς αντίστοιχη

102 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 185.

ρύθμιση απουσιάζει από το κείμενο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Παρατηρείται ακόμη ότι δυνατότητα παραίτησης δεν υφίσταται ως προς το δικαίωμα διερμηνείας, αφού ο νόμος κάνει λόγο μόνον για παραίτηση από το δικαίωμα μετάφρασης εγγράφων. Κατά συνέπεια, ο Έλληνας νομοθέτης φαίνεται να απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στο δικαίωμα διερμηνείας, αφού όχι μόνον το εξαίρεσε από την πρόβλεψη περί δυνατότητας παραίτησης, αλλά και δεν συμπεριέλαβε στο κείμενο της διάταξης την προϋπόθεση το θύμα να έχει ζητήσει την παροχή του¹⁰³, όπως προβλεπόταν στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Επομένως, με βάση το άρθρο 60 παρ. 1 του Ν. 4478/2017 διερμηνεία μπορεί να παρασχεθεί στο θύμα και χωρίς αίτημά του, ρύθμιση που διευρύνει την προστασία του θύματος και υποδεικνύει προφανώς την πεποίθηση του Έλληνα νομοθέτη ότι η δυνατότητα του θύματος να κατανοεί και να γίνεται κατανοητό και η αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ αυτού και των αστυνομικών και δικαστικών αρχών έχουν καθοριστική σημασία για την ορθή απονομή της ποινικής δικαιοσύνης¹⁰⁴.

Τέλος, το δικαίωμα των θυμάτων για πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης θυμάτων καθιερώνεται στα άρθρα 61 και 62 του Ν. 4478/2017. Το άρθρο 61 κατοχυρώνει το δικαίωμα του θύματος να έχει πρόσβαση σε δωρεάν και εμπιστευτικές υπηρεσίες γενικής ή ειδικής υποστήριξης και φροντίδας πριν και κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, καθώς και για εύλογο χρονικό διάστημα μετά από αυτήν. Προβλέπεται επίσης η υποχρέωση των αστυνομικών και λοιπών αρχών να παραπέμπουν τα θύματα, κατόπιν όμως αίτησής τους, σε υπηρεσίες υποστήριξης, ενώ τονίζεται ότι η πρόσβαση στις υπηρεσίες αυτές δεν εξαρτάται από τη νομότυπη ή μη υποβολή της καταγγελίας της αξιόποινης πράξης, όπως ακριβώς αναφέρεται και στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Ορίζεται ακόμη ότι οι υπηρεσίες γενικής ή ειδικής υποστήριξης παρέχονται τόσο από την αστυνομία ή άλλες αρμόδιες αρχές, κοινωνικές υπηρεσίες και εν γένει φορείς του Δημοσίου όσο και από νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και μη κυβερνητικές οργανώσεις, που λειτουργούν σε επαγγελματική ή εθελοντική βάση. Οι ελάχιστες πληροφορίες, τις οποίες θα πρέπει να παρέχουν στα θύματα οι υπηρεσίες υποστήριξης καθορίζονται στο άρθρο 62 και περιλαμβάνουν όλα όσα προβλέπονται και στην Οδηγία.

103 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 186-187.

104 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 187.

2.3.Δικαιώματα ως προς τη συμμετοχή των θυμάτων στην ποινική διαδικασία

2.3.α. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (άρθρα 10-17 της Οδηγίας)

Το τρίτο κεφάλαιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ είναι αφιερωμένο στα δικαιώματα, που κατά τον ενωσιακό νομοθέτη διασφαλίζουν τη συμμετοχή του θύματος στην ποινική διαδικασία. Η έκταση των δικαιωμάτων αυτών στην πράξη θα καθορίζεται από το εκάστοτε εθνικό ποινικό δικονομικό σύστημα, αφού η Οδηγία εξαρτά τους ειδικότερους όρους εφαρμογής των περισσότερων δικαιωμάτων από το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών και τον ρόλο που διαδραματίζει το θύμα εντός του εθνικού συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Όπως αναφέρεται και στο Προοίμιο (αιτιολ. σκ. 20), ο ρόλος των θυμάτων στην ποινική διαδικασία διαφέρει σημαντικά στα επιμέρους κράτη μέλη και καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό βάσει του αν προβλέπεται στο εθνικό δίκαιο για αυτά νομικό καθεστώς διαδίκου ή αν τα θύματα καλούνται να συμμετάσχουν στην ποινική διαδικασία μόνον ως μάρτυρες. Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ, δηλαδή, δεν παρέχει στα θύματα αυτοτελές δικαίωμα συμμετοχής στην ποινική διαδικασία ως διάδικοι, αλλά αντίθετα εξαρτά την έκταση της συμμετοχής τους σε αυτήν από τον ρόλο που αναγνωρίζει στα θύματα το εθνικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους¹⁰⁵.

Το κατεξοχήν δικαίωμα του θύματος, που επιτρέπει την ενεργό συμμετοχή του στην ποινική διαδικασία, είναι το δικαίωμα ακρόασης, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 10. Σύμφωνα με αυτό, τα θύματα πρέπει να έχουν το δικαίωμα ακρόασης κατά την ποινική διαδικασία και να μπορούν να προσκομίζουν αποδεικτικά στοιχεία. Μάλιστα, ειδική αναφορά γίνεται στο δικαίωμα του παιδιού θύματος, η ηλικία και η ωριμότητα του οποίου θα πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη κατά την άσκηση του δικαιώματος ακρόασης. Ο ενωσιακός νομοθέτης παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο για τους όρους εφαρμογής και τους δικονομικούς κανόνες ως προς την ακρόαση των θυμάτων κατά τη διαδικασία απονομής ποινικής δικαιοσύνης και αναφορικά με τη δυνατότητά τους να προσκομίζουν αποδεικτικά στοιχεία. Επομένως, ανάλογα με το ποινικό δικονομικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους, η έκταση του δικαιώματος ακρόασης μπορεί να εκτείνεται από την κατοχύρωση βασικών μόνον δικαιωμάτων επικοινωνίας και προσκόμισης αποδεικτικού υλικού στην αρμόδια αρχή μέχρι πιο εκτεταμένα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα να ζητούν να ληφθούν υπόψη συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία ή να προσκομίζουν αποδείξεις

105 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 716.

κατά την ακροαματική διαδικασία¹⁰⁶. Σε κάθε, όμως, περίπτωση θα πρέπει να διασφαλίζεται η δυνατότητα του δικαστηρίου να αξιολογεί το αποδεικτικό υλικό¹⁰⁷.

Το θεμελιώδες δικαίωμα ακρόασης των θυμάτων κατοχυρωνόταν και στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, η οποία στο άρθρο 3 έκανε λόγο για τη δυνατότητα των θυμάτων να ακούγονται κατά τη διαδικασία και να προσκομίζουν αποδεικτικά στοιχεία. Το άρθρο αυτό της Απόφασης-Πλαίσιο είχε κληθεί, μάλιστα, να ερμηνεύσει και το Δικαστήριο της ΕΕ στην υπόθεση Gyorgy Katz (C-404/07)¹⁰⁸, που αφορούσε τη δυνατότητα κατάθεσης στην ποινική δίκη του θύματος που συμμετείχε ως ιδιώτης κατηγορος ο οποίος υποκαθιστά τον εισαγγελέα. Το ΔΕΕ σημείωσε ότι, αν και η Απόφαση-Πλαίσιο επέβαλλε στα κράτη μέλη την υποχρέωση να εξασφαλίζουν στα θύματα ένα «υψηλό επίπεδο προστασίας» στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και να αναγνωρίζουν σε αυτά «ουσιαστικό και κατάλληλο ρόλο», ώστε να μπορούν να ακουστούν και να παράσχουν αποδεικτικά στοιχεία, εντούτοις άφηνε στα κράτη μέλη ευρεία εξουσία εκτίμησης ως προς τους συγκεκριμένους τρόπους επίτευξης των στόχων αυτών (σκ. 46). Το ΔΕΕ τόνισε, όμως, στη συνέχεια ότι η ανάγκη εξασφάλισης της πρακτικής αποτελεσματικότητας της διάταξης υποχρέωνε τα κράτη μέλη να αναγνωρίζουν στο θύμα το δικαίωμα να καταθέσει στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, με την κατάθεση αυτή να γίνεται μάλιστα δεκτή ως αποδεικτικό στοιχείο (σκ. 47).

Έτσι, αφού υπενθύμισε την υποχρέωση ερμηνείας των διατάξεων της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ σε συμφωνία με την ΕΣΔΑ και ιδίως το θεμελιώδες δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 ΕΣΔΑ), το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διατάξεις της Απόφασης-Πλαίσιο δεν υποχρεώνουν μεν εθνικό δικαστήριο να επιτρέψει στο θύμα να εξεταστεί ως μάρτυρας σε διαδικασία όπως αυτή της υπόθεσης, στην περίπτωση όμως που δεν παρέχεται αντίστοιχη δυνατότητα από το εθνικό δίκαιο, θα πρέπει να επιτρέπεται στο θύμα να καταθέσει και η κατάθεσή του να εξετάζεται ως αποδεικτικό στοιχείο (σκ. 50). Σε συμφωνία με την απόφαση αυτή του ΔΕΕ, εξάλλου, ο ενωσιακός νομοθέτης αναφέρει στο Προοίμιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ ότι το δικαίωμα ακρόασης των θυμάτων θα πρέπει να θεωρείται ότι έχει ασκηθεί όταν τα θύματα μπορούν να καταθέσουν ή να δώσουν εξηγήσεις γραπτώς (αιτιολ. σκ. 41).

Συνεπώς, ενόψει της νομολογίας του ΔΕΕ ως προς την αντίστοιχη διάταξη της προγενέστερης Απόφασης-Πλαίσιο, το δικαίωμα ακρόασης νοείται εν τέλει κατ' ελάχιστον ως το δικαίωμα του

106 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής σχετικά με τη μεταφορά και την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, σελ. 29.

107 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 29.

108 Απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2008, Katz, C-404/07, ECLI:EU:C:2008:553.

θύματος να καταθέτει στην ποινική δίκη που το αφορά και να λαμβάνεται υπόψη η κατάθεσή του αυτή ως αποδεικτικό στοιχείο. Παρατηρείται έτσι ότι με το δικαίωμα ακρόασης τίθεται ένα απώτατο όριο στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών να καθορίζουν στο εθνικό τους δίκαιο τον ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία¹⁰⁹. Για τον λόγο αυτό, παρατηρείται ότι και στο πλαίσιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, το δικαίωμα ακρόασης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 10, έχει κομβική σημασία, καθώς θεσπίζοντας το δικαίωμα του θύματος να ακούγεται και να προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία, προσδιορίζει και την ελάχιστη συμμετοχή που θα πρέπει να έχει αυτό στη δημιουργία του ιστορήματος της ποινικής δίκης¹¹⁰.

Το δικαίωμα ακρόασης, ωστόσο, δεν παρέχει στα θύματα κανένα δικαίωμα αναφορικά με το είδος της ποινής, που δύναται να επιβάλει το δικαστήριο στον δράστη βάσει του εθνικού δικαίου. Το ΔΕΕ στις συνεκδικασθείσες αποφάσεις Gueye και Salmeron Sanchez (C-483/09 και C-1/10)¹¹¹ έκρινε ότι το δικαίωμα ακρόασης και το δικαίωμα προστασίας, όπως αυτά κατοχυρώνονταν στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, χορηγεί μεν στα θύματα τη δυνατότητα να εκφράζουν την άποψή τους ως προς τα περιστατικά της υπόθεσης, τυχόν γνώμη τους όμως ως προς την ποινή που θα επιβληθεί στον δράστη δεν δεσμεύει το δικαστήριο. Η υπόθεση αφορούσε θύματα ενδοοικογενειακής βίας που εναντιώνονταν στην παρεπόμενη ποινή απομάκρυνσης των δραστών. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι ούτε το δικαίωμα ακρόασης ούτε και το δικαίωμα προστασίας των θυμάτων αντιβαίνουν στην επιβολή ποινής απομάκρυνσης παρά την εκπεφρασμένη αντίθετη γνώμη των θυμάτων (σκ. 60, 65), σημειώνοντας μάλιστα ότι σε ορισμένα αδικήματα, όπως αυτό της ενδοοικογενειακής βίας, ο εθνικός νομοθέτης οφείλει να λαμβάνει υπόψη πέραν των συμφερόντων του θύματος και το γενικότερο συμφέρον της κοινωνίας στην απονομή δικαιοσύνης και στην τιμωρία των δραστών (σκ. 61-62). Έχει υποστηριχθεί ότι με την απόφαση αυτή το ΔΕΕ προέβη σε κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ ενωσιακού και εθνικού δικαίου, δεδομένου ότι η Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ (και πλέον η Οδηγία 2012/29/ΕΕ) αφορούσε δικονομικά δικαιώματα, ενώ η επιβολή ποινής αφορά το ουσιαστικό δίκαιο και επαφίεται συνεπώς στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου¹¹².

Περαιτέρω, στο άρθρο 11 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ θεσπίζεται το δικαίωμα των θυμάτων να ζητούν επανεξέταση της απόφασης περί μη άσκησης δίωξης κατά του δράστη. Το δικαίωμα αυτό σχετίζεται με το δικαίωμα στη λήψη πληροφοριών του άρθρου 6, όπου αναφέρεται η υποχρέωση

109 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 51.

110 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 716.

111 Απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2011, Gueye και Salmerón Sánchez, C-483/09 και C-1/10, ECLI:EU:C:2011:583.

112 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 53-54.

πληροφόρησης των θυμάτων για οποιαδήποτε απόφαση περάτωσης της έρευνας ή μη άσκησης δίωξης. Παράλληλα, και στο άρθρο 11 παρ. 3 αναφέρεται ότι τα θύματα θα πρέπει να ενημερώνονται χωρίς περιττή καθυστέρηση για το δικαίωμά τους να λάβουν και στη συνέχεια να λαμβάνουν, εφόσον το ζητήσουν, επαρκείς πληροφορίες, ώστε να είναι σε θέση να αποφασίσουν αν θα ζητήσουν επανεξέταση της απόφασης περί μη άσκησης δίωξης.

Στο άρθρο 11 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ ορίζεται αφενός ότι το δικαίωμα του θύματος να ζητήσει επανεξέταση εξαρτάται από τον ρόλο του στο οικείο εθνικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και αφετέρου ότι οι δικονομικοί κανόνες για την άσκησή τους καθορίζονται από το εθνικό δίκαιο. Στην περίπτωση δε, που ο ρόλος του θύματος στο εθνικό δίκαιο καθορίζεται μόνον αφού ληφθεί απόφαση για τη δίωξη του δράστη, τότε το δικαίωμα επανεξέτασης της απόφασης περί μη άσκησης δίωξης θα πρέπει να παρέχεται οπωσδήποτε τουλάχιστον στα θύματα σοβαρών αδικημάτων. Ωστόσο, στην Οδηγία δεν δίνεται κάποια διευκρίνιση ως προς το περιεχόμενο της αόριστης έννοιας «σοβαρά αδικήματα», ώστε να διακριβωθεί σε ποια ακριβώς αδικήματα θα εφαρμοστεί η ρύθμιση που επιτρέπει σε ορισμένα θύματα να ασκήσουν το δικαίωμα επανεξέτασης, ακόμη και αν τυπικά δεν έχουν αποκτήσει ακόμη επίσημο ρόλο στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας δυνάμει του εθνικού τους δικαίου¹¹³. Δεδομένου ότι στην παρ. 2 του άρθρου 11, που εισάγει την ρύθμιση αυτή, δεν γίνεται κάποια παραπομπή στο εθνικό δίκαιο για τον καθορισμό της έννοιας «σοβαρό αδίκημα», έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η έννοια αυτή των σοβαρών αδικημάτων δεν πρέπει να καθορίζεται από το εθνικό δίκαιο, καθώς αποτελεί αυτόνομη έννοια του ενωσιακού δικαίου και επομένως πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς και ομοιόμορφα σε όλη την Ένωση¹¹⁴.

Περαιτέρω, ο ενωσιακός νομοθέτης διευκρινίζει στο Προοίμιο της Οδηγίας (αιτιολ. σκ. 43) ότι το ως άνω δικαίωμα επανεξέτασης θα πρέπει να αφορά αποφάσεις εισαγγελικών, ανακριτικών ή και αστυνομικών αρχών και όχι αποφάσεις δικαστηρίων. Η επανεξέταση, δε, της απόφασης μη άσκησης δίωξης θα πρέπει να γίνεται από διαφορετικό πρόσωπο ή αρχή από εκείνη που εξέδωσε την αρχική απόφαση, εκτός και εάν η αρχική απόφαση έχει εκδοθεί από ανώτατη εισαγγελική αρχή, οι αποφάσεις της οποίας δεν επιδέχονται κατά το εθνικό δίκαιο επανεξέταση. Στις περιπτώσεις αυτές κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η επανεξέταση να γίνει από την ίδια αρχή, όπως ρητά ορίζεται και στην παράγραφο 4 του άρθρου 11. Επίσης, το δικαίωμα επανεξέτασης δεν

113 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 87-88.

114 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 88.

μπορεί να ασκηθεί όταν η απόφαση του εισαγγελέα για τη μη άσκηση δίωξης συνεπάγεται εξωδικαστικό διακανονισμό, εφόσον αυτό επιτρέπεται από το εκάστοτε εθνικό δίκαιο.

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνει ακόμη ρύθμιση σχετικά με την προστασία του θύματος σε περίπτωση εφαρμογής μέτρων αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ο ενωσιακός νομοθέτης αναγνωρίζει ήδη από το Προοίμιο τα οφέλη που ενδέχεται να έχει για το θύμα η συμμετοχή του σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως ιδίως η διαμεσολάβηση μεταξύ θύματος και δράστη, αλλά σημειώνει συγχρόνως ότι πριν την προσφυγή στις υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να λαμβάνονται εγγυήσεις προστασίας για το θύμα και να εξετάζονται πρωτίστως τα συμφέροντα και οι ανάγκες του.

Με τον όρο «αποκαταστατική δικαιοσύνη» νοείται οποιαδήποτε διαδικασία μέσω της οποίας το θύμα και ο δράστης, με την ελεύθερη συναίνεσή τους, μπορούν να συμμετάσχουν ενεργά στην επίλυση των ζητημάτων που πηγάζουν από την αξιόποινη πράξη με τη βοήθεια αμερόληπτου τρίτου. Σκοπός του άρθρου 12 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ είναι η καθιέρωση συγκεκριμένων όρων και διασφαλίσεων για την προστασία του θύματος από φαινόμενα δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης σε περίπτωση εφαρμογής οποιασδήποτε διαδικασίας αποκαταστατικής δικαιοσύνης και όχι περιοριστικά της ποινικής μεσολάβησης. Η Οδηγία, δηλαδή, αντιμετωπίζει καταρχήν θετικά την προσφυγή σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αρκεί να τίθενται συγκεκριμένοι όροι που εξασφαλίζουν την ασφαλή συμμετοχή των θυμάτων στις διαδικασίες αυτές. Εξάλλου, υποστηρίζεται ότι η αποκαταστατική ή επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί να έχει σημαντικά οφέλη για τα άμεσα εμπλεκόμενα μέρη, καθώς δεν αντιμετωπίζει το έγκλημα ως αόριστη και θεωρητική έννοια, αλλά ως βλάβη και παραβίαση των διαπροσωπικών σχέσεων, έχει δε ως στόχο την επανόρθωση της ζημίας και της βλάβης των θυμάτων, μέσω της ενίσχυσης του λόγου και της ελεύθερης έκφρασης των μερών και της συμμετοχής τους σε δημοκρατικές διαδικασίες, που λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε αξιόποινης πράξης και τις ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες της εγκληματικότητας¹¹⁵.

Ωστόσο, όπως ορθώς παρατηρείται στο Προοίμιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, παράγοντες όπως η φύση και η σοβαρότητα του εγκλήματος, η κατ' επανάληψη παραβίαση της σωματικής ή

¹¹⁵ Αρτινοπούλου Β., Μιχαήλ Η., 2016, Η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ και η επανορθωτική δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας; σε: «Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης-Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη», σελ. 558-559, όπου οι συγγραφείς παρατηρούν επιπλέον ως θετικό στοιχείο των υπηρεσιών επανορθωτικής δικαιοσύνης το γεγονός ότι γρήγορα και με μικρό οικονομικό κόστος, οι διαδικασίες αυτές οδηγούν σε αποκατάσταση της αξιοπρέπειας, επανόρθωση βλαβών, συναισθηματική αποκατάσταση ή και αποκατάσταση των σχέσεων, ενώ συγχρόνως μειώνεται το κοινωνικό κόστος από την επιβολή ποινών.

ψυχολογικής ακεραιότητας του θύματος και ιδίως οι τυχόν ανισορροπίες συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ θύματος και δράστη μπορούν να επηρεάσουν την ικανότητα του θύματος να συναινέσει συνειδητά στη συμμετοχή του σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης και να οδηγήσουν κατ' επέκταση σε δευτερογενή ή επαναλαμβανόμενη θυματοποίησή του. Σημειώνεται ότι ως δευτερογενής θυματοποίηση (secondary victimisation) νοείται η περαιτέρω βλάβη του θύματος από λανθασμένες ή απρόσφορες ενέργειες των φορέων του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης ή του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος του θύματος¹¹⁶, δηλαδή η θυματοποίηση που επέρχεται όχι ως άμεσο αποτέλεσμα της αξιόποινης πράξης αλλά μέσω της απάντησης των κρατικών θεσμών, αλλά και των ιδιωτών προς το θύμα¹¹⁷. Αντίστοιχα, με τον όρο «επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση» νοείται η κατάσταση όπου το ίδιο πρόσωπο καθίσταται θύμα περισσότερων αξιόποινων πράξεων μέσα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα¹¹⁸.

Έτσι, προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος αυτός, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ ορίζει ότι σε περίπτωση που το θύμα επιλέξει να συμμετάσχει σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, θα πρέπει να πληρούνται μία σειρά από προϋποθέσεις σχετικές με την ασφάλειά του. Ειδικότερα, προσφυγή στην αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να υπάρξει μόνον αν αυτό είναι προς το συμφέρον του θύματος, με την επιφύλαξη μάλιστα ζητημάτων ασφαλείας, ενώ θα πρέπει να βασίζεται στην ελεύθερη και συνειδητή συναίνεση του θύματος, το οποίο έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη συναίνεση αυτή ανά πάσα στιγμή. Επιπλέον, πριν συμφωνήσει, το θύμα θα πρέπει να έχει ενημερωθεί πλήρως και αντικειμενικά ως προς τη διαδικασία, την πιθανή έκβασή της και τις διαδικασίες ελέγχου εφαρμογής τυχόν συμφωνίας, ενώ ρητά προβλέπεται ως προϋπόθεση ότι ο δράστης θα πρέπει να έχει αναγνωρίσει τα βασικά περιστατικά της υπόθεσης. Επίσης, προβλέπεται ότι κάθε συμφωνία συνάπτεται εκουσίως και μπορεί να συνεκτιμάται σε κάθε επόμενη ποινική διαδικασία, ενώ μέριμνα λαμβάνεται και για την εμπιστευτικότητα και το απόρρητο των συνομιλιών εντός των διαδικασιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης¹¹⁹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην προστασία των θυμάτων σε περιπτώσεις προσφυγής σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε σύγκριση με

¹¹⁶ Πανάγος Κ., ό.π., σελ. 92.

¹¹⁷ Ορισμός του όρου «δευτερογενής θυματοποίηση» στη Σύσταση (2006) 8 της 14ης Ιουνίου 2006 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη για τη συνδρομή προς τα θύματα εγκληματικότητας

¹¹⁸ Ορισμός του όρου «επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση» στη Σύσταση (2006) 8 της 14ης Ιουνίου 2006 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη για τη συνδρομή προς τα θύματα εγκληματικότητας

¹¹⁹ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 12 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, οι συνομιλίες στις διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης, που δεν διεξάγονται δημοσίως, είναι εμπιστευτικές και δεν θα πρέπει να δημοσιοποιούνται, εκτός εάν τα μέρη συμφωνήσουν ή αν απαιτείται από το εθνικό δίκαιο λόγω υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος.

την Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, αφού αφενός αναφέρεται γενικώς σε μέτρα εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και όχι μόνον στην ποινική μεσολάβηση και αφετέρου προβλέπει συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις για την εφαρμογή τους, με σκοπό την αποφυγή περαιτέρω θυματοποίησης των θυμάτων. Αντίθετα, η Απόφαση-Πλαίσιο αναφερόταν απλώς στην τυχόν συμφωνία μεταξύ θύματος και δράστη στο πλαίσιο ποινικής μεσολάβησης, που θα έπρεπε να συνεκτιμάται στη συνέχεια.

Το άρθρο 13 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ κατοχυρώνει το δικαίωμα νομικής συνδρομής για τα θύματα, εφόσον όμως έχουν την ιδιότητα διαδίκου στην ποινική διαδικασία. Ο ενωσιακός νομοθέτης παραπέμπει και πάλι στο εθνικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους αναφορικά με τους όρους και τους δικονομικούς κανόνες άσκησης του δικαιώματος πρόσβασης των θυμάτων σε νομική συνδρομή. Επομένως, δωρεάν νομική συνδρομή διασφαλίζεται βάσει της Οδηγίας μόνον για τα θύματα που συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία με την ιδιότητα του διαδίκου, σύμφωνα με τους κανόνες του εθνικού τους δικαίου και συνεπώς η Οδηγία δεν κατοχυρώνει κανένα δικαίωμα νομικής συνδρομής τόσο για τα θύματα που βάσει του εθνικού τους δικαίου δεν μπορούν να αναλάβουν τον ρόλο του διαδίκου όσο και για αυτά που, αν και μπορούν να αναλάβουν τον ρόλο του διαδίκου, δεν το έχουν πράξει και συμμετέχουν με άλλο ρόλο στη διαδικασία¹²⁰, όπως αυτόν του μάρτυρα. Η νομική συνδρομή, όπως καθορίζεται βάσει του εκάστοτε εθνικού δικαίου, θα πρέπει να καλύπτει δωρεάν τουλάχιστον την παροχή νομικών συμβουλών και την εκπροσώπηση ενώπιον του δικαστηρίου¹²¹.

Η διάταξη αυτή της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ έχει επικριθεί από τη θεωρία¹²², καθώς περιορίζει σημαντικά το εύρος της παρεχόμενης στα θύματα προστασίας, με συνέπεια το θύμα να στερείται τις νομικές πληροφορίες που χρειάζεται για να αποφασίσει εάν επιθυμεί να συμμετάσχει στην ποινική διαδικασία με την ιδιότητα του διαδίκου¹²³, εφόσον φυσικά μπορεί να έχει αυτή τη δυνατότητα δυνάμει του εθνικού του δικαίου. Για τον λόγο αυτό, έχει παρατηρηθεί ότι το άρθρο 13 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ αποτελεί μία αστοχία του ενωσιακού νομοθέτη, ο οποίος θα μπορούσε να κατοχυρώσει ένα ευρύτερο δικαίωμα νομικής βοήθειας για όλα τα θύματα

120 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 91.

121 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής σχετικά με τη μεταφορά και την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, σελ. 34.

122 Lupařia και Della Torre, ό.π., σελ. 324-325, όπου η διάταξη του άρθρου 13 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ χαρακτηρίζεται ως απογοητευτική, καθώς περιορίζει το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος νομικής συνδρομής μόνον σε ορισμένα θύματα, μειώνοντας το εύρος της παρεχόμενης προστασίας σε σύγκριση με τις Οδηγίες 2013/48/ΕΕ και 2016/1919/ΕΕ αναφορικά με τους υπόπτους και κατηγορουμένους ή τις Οδηγίες 2011/36/ΕΕ και 2011/93/ΕΕ που αφορούσαν συγκεκριμένες κατηγορίες θυμάτων εγκληματικότητας.

123 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 91.

εγκληματικότητας, ανεξαρτήτως του ρόλου και της ιδιότητάς τους στην ποινική διαδικασία, ενισχύοντας το δικαίωμα νομικής συνδρομής, που άλλωστε κατοχυρώνεται ρητά στο άρθρο 47 παρ. 3 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ¹²⁴ ως θεμελιώδες στοιχείο του δικαιώματος αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Περαιτέρω, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνει πρόβλεψη τόσο για το δικαίωμα των θυμάτων για επιστροφή των εξόδων που πραγματοποίησαν λόγω της ενεργής συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία (άρθρο 14) όσο και για το δικαίωμά τους για αμελλητί επιστροφή τυχόν περιουσιακών τους στοιχείων που κατασχέθηκαν κατά την ποινική διαδικασία, εκτός εάν απαιτείται διαφορετικά για τους σκοπούς της διαδικασίας (άρθρο 15). Οι δικονομικοί όροι και κανόνες αναφορικά με την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών καθορίζονται από το εθνικό δίκαιο. Το άρθρο 16 κατοχυρώνει το δικαίωμα των θυμάτων να ζητούν στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας την έκδοση απόφασης για την αποζημίωσή τους από τον δράστη, εντός μάλιστα εύλογης προθεσμίας, εκτός εάν το εθνικό δίκαιο προβλέπει την έκδοση της ως άνω απόφασης κατόπιν διαφορετικής νομικής διαδικασίας.

Τέλος, το κεφάλαιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ αναφορικά με τα δικαιώματα των θυμάτων που επιτρέπουν την ενεργό συμμετοχή τους στην ποινική διαδικασία περιέχει ρύθμιση και για τα δικαιώματα των θυμάτων που κατοικούν σε κράτος μέλος διαφορετικό από αυτό όπου έλαβε χώρα η αξιόποινη πράξη. Ειδικότερα, το άρθρο 17 κάνει λόγο για άμβλυνση των δυσκολιών και των εμποδίων που συναντά το θύμα διασυνοριακής εγκληματικότητας, κατά τη συμμετοχή του στην ποινική διαδικασία, ιδίως δε αναφορικά με την οργάνωση της διαδικασίας. Έτσι, προβλέπονται στην Οδηγία συγκεκριμένα μέτρα, που κατά τον ενωσιακό νομοθέτη διευκολύνουν τη συμμετοχή των συγκεκριμένων θυμάτων, όπως πρωτίστως η λήψη κατάθεσης από το θύμα αμέσως μετά την καταγγελία της αξιόποινης πράξης στην αρμόδια αρχή, καθώς και η χρήση της τεχνολογίας μέσω υπηρεσιών εικονοτηλεδιάσκεψης και τηλεφωνικής διάσκεψης για την κατάθεση του θύματος.

Ορίζεται ακόμη ότι τα θύματα που κατοικούν σε διαφορετικό κράτος μέλος θα πρέπει να μπορούν να υποβάλουν την καταγγελία στις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους κατοικίας τους, εάν αδυνατούν να προβούν σε καταγγελία στο κράτος μέλος τέλεσης της αξιόποινης πράξης. Μάλιστα, προβλέπεται ότι σε περιπτώσεις «σοβαρού εγκλήματος», τα θύματα θα πρέπει να μπορούν να υποβάλλουν καταγγελία στο κράτος μέλος της κατοικίας τους και μόνον για τον λόγο

¹²⁴ Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 325, όπου γίνεται λόγος για μία «χαμένη ευκαιρία» του ενωσιακού νομοθέτη να δείξει μεγαλύτερη δέσμευση στην προστασία του δικαιώματος νομικής συνδρομής.

ότι δεν επιθυμούν να προβούν σε καταγγελία στο κράτος μέλος τέλεσης του εγκλήματος. Πρόκειται για μία προστατευτική ρύθμιση, που αποσκοπεί να βοηθήσει τα θύματα, που έχουν υποστεί μεγάλο πλήγμα εξαιτίας της τέλεσης ενός σοβαρού αδικήματος, να προβούν σε καταγγελία στο κράτος μέλος όπου κατοικούν, ακόμη και εάν θα ήταν δυνατή η καταγγελία στο κράτος τέλεσης του εγκλήματος. Η έννοια του «σοβαρού αδικήματος» στη συγκεκριμένη περίπτωση θα πρέπει να κριθεί με βάση το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους τέλεσης της αξιόποινης πράξης. Στις παραπάνω περιπτώσεις, όπου η καταγγελία υποβλήθηκε από το θύμα στο κράτος μέλος της κατοικίας του, η αρμόδια αρχή πρέπει να τη διαβιβάζει αμελλητί στο κράτος μέλος τέλεσης της αξιόποινης πράξης, εφόσον το κράτος μέλος κατοικίας του θύματος δεν έχει ασκήσει την αρμοδιότητα να κινήσει ποινικές διαδικασίες.

2.3.β. Ενσωμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη

Τα άρθρα του τρίτου κεφαλαίου της Οδηγίας, που περιέχουν τα δικαιώματα του θύματος σχετικά με την ενεργό συμμετοχή του στην ποινική διαδικασία, δεν μεταφέρθηκαν όλα στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 4478/2017. Ο νόμος αυτός περιλαμβάνει μόνον το δικαίωμα διασφαλίσεων στο πλαίσιο υπηρεσιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης και τα δικαιώματα των θυμάτων που κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο λόγος της απουσίας διατάξεων στον Ν. 4478/2017 σχετικά με τα λοιπά δικαιώματα που αναγνώριζε η Οδηγία ήταν ότι το ελληνικό δίκαιο προέβλεπε ήδη δικαιώματα στο θύμα αξιόποινων πράξεων, που επέτρεπαν τη συμμετοχή του στην ποινική διαδικασία και έτσι ο Έλληνας νομοθέτης θεώρησε προφανώς τα άρθρα αυτά της Οδηγίας ως μη αναγκαία ενσωμάτωσης¹²⁵.

Όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4478/2017¹²⁶, στην ελληνική έννομη τάξη «ο ρόλος του θύματος στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και η δυνατότητά του να συμμετέχει ενεργά στην ποινική διαδικασία ρυθμίζεται μέσω διαφόρων διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας» και ιδίως εκείνων που αφορούν τους μάρτυρες και τον τότε θεσμό της πολιτικής αγωγής (σήμερα του θεσμού της παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας), μέσω του

¹²⁵ Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 690-691.

¹²⁶ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4478/2017 για το μέρος τέταρτο «Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου», σελ. 12 παρ. 6 και σελ. 13 παρ. 8.

οποίου το θύμα μπορεί να καταστεί διάδικος στην ποινική δίκη και να αποκτήσει μία σειρά δικαιωμάτων. Όπως αναφέρει στη συνέχεια η Αιτιολογική Έκθεση, δεν κρίθηκε σκόπιμο να προστεθούν νέες διατάξεις για τη μεταφορά των άρθρων 10, 11, 13, 14, 15, 16 και 18, καθώς ο Έλληνας νομοθέτης θεώρησε ότι τα άρθρα αυτά της Οδηγίας «αναφέρονται σε δικαιώματα που ήδη κατοχυρώνονται επαρκώς στην ελληνική νομοθεσία». Ως προς τα άρθρα αυτά, συνεπώς, κρίσιμο είναι να εξετασθεί κατά πόσον οι προβλέψεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας παρέχουν πράγματι στα θύματα τα δικαιώματα, που κατ' ελάχιστον αναγνωρίζει η Οδηγία 2012/29/ΕΕ.

Αρχικά, το δικαίωμα ακρόασης του άρθρου 10 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, εξαρτάται από τους δικονομικούς όρους και κανόνες του εθνικού δικαίου, βάσει δε της νομολογίας του ΔΕΕ αναφορικά με το αντίστοιχο δικαίωμα στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, θα πρέπει κατ' ελάχιστον να καλύπτει το δικαίωμα του θύματος να καταθέσει στην ποινική διαδικασία με την κατάθεσή του να καθίσταται αποδεικτικό υλικό. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται ότι το δικαίωμα καλύπτεται στην πράξη από τις προβλέψεις του ελληνικού δικαίου, που αφενός προβλέπουν τη δυνατότητα του θύματος να συμμετάσχει ως διάδικος στην ποινική δίκη με βάση τους όρους του άρθρου 63 ΚΠΔ, έχοντας έτσι δικαίωμα κατάθεσης και αφετέρου παρέχουν στο θύμα που δεν συμμετέχει ως διάδικος στην ποινική διαδικασία τη δυνατότητα να καταθέσει στις αρμόδιες αρχές και να εισφέρει με τον τρόπο αυτό αποδεικτικό υλικό¹²⁷. Ειδικότερα, παρατηρείται ότι στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας στην ελληνική έννομη τάξη, το θύμα που δεν δηλώνει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας και δεν συμμετέχει κατ' αυτόν τον τρόπο ως διάδικος στην ποινική δίκη, καλείται συνήθως ως μάρτυρας, ενώ ακόμη και αν σε κάποιες περιπτώσεις δεν συμβεί αυτό, το θύμα θα έχει καταθέσει την άποψή του στο στάδιο της προδικασίας¹²⁸.

Για τον παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας, μάλιστα, παραβίαση του δικαιώματος ακρόασης μπορεί να οδηγήσει σε σχετική ακυρότητα κατ' άρθρον 172 ΚΠΔ¹²⁹, ενώ ανάλογη ρύθμιση δεν εντοπίζεται για τα θύματα που δεν συμμετέχουν στη δίκη ως διάδικοι. Το δικαίωμα ακρόασης, όμως, στην Οδηγία κατοχυρώνεται για όλα τα θύματα χωρίς παραπομπή στον ρόλο

127 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 189-190.

128 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 717, ο οποίος παρατηρεί ότι το δικαίωμα ακρόασης καλύπτεται στην πράξη στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, αφού ακόμη και αν το θύμα δεν συμμετέχει στη δίκη ως διάδικος, θα κληθεί να καταθέσει ως μάρτυρας ή -σε όσες περιπτώσεις δεν συμβεί αυτό λόγω αδικημάτων ήσσονος σημασίας που μπορεί να αποδεικνύονται βάσει εγγράφων- θα έχει ήδη εκφράσει την άποψή του καταθέτοντας στο στάδιο της προδικασίας.

129 Σύμφωνα με το άρθρο 172 ΚΠΔ, όταν ο παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας ή ο συνήγορός του ζήτησαν να ασκήσουν δικαίωμα που τους παρέχει ρητά ο νόμος και το δικαστήριο τους το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για τη σχετική αίτηση, επέρχεται σχετική ακυρότητα.

τους στο εθνικό δίκαιο, θύματα δε είναι και οι οικείοι του προσώπου, του οποίου ο θάνατος προήλθε απευθείας από το έγκλημα. Ζήτημα δημιουργείται επομένως από τη μη ρητή ενσωμάτωση στον Ν. 4478/2017 δικαιώματος ακρόασης για όλα τα θύματα κατά την έννοια της Οδηγίας, καθώς έτσι υφίσταται κίνδυνος κάποιο θύμα που δεν συμμετέχει στη δίκη ως διάδικος να στερηθεί του δικαιώματος ακρόασης, σε περίπτωση που δεν κληθεί να καταθέσει ως μάρτυρας. Η πρακτική να καλείται συχνά ο καταγγέλλων ως μάρτυρας δεν αρκεί για την ορθή ενσωμάτωση της Οδηγίας, δεδομένου ότι το θύμα θεωρείται ως τέτοιο κατά την Οδηγία 2012/29/ΕΕ ακόμη και πριν την καταγγελία.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 51 παρ. 2 και 3 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, η διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, με την οποία απορρίπτει την έγκληση είτε επειδή κρίνει ότι αυτή είναι προφανώς αβάσιμη στην ουσία της ή δεν στηρίζεται στον νόμο είτε επειδή κατόπιν διενέργειας προκαταρκτικής εξέτασης κρίνει ότι δεν υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις για την άσκηση ποινικής δίωξης, πρέπει να περιλαμβάνει συνοπτική αιτιολογία και να επιδίδεται στον εγκαλούντα. Ως προς το δικαίωμα του θύματος να ζητεί επανεξέταση της απόφασης μη άσκησης δίωξης, το άρθρο 52 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ορίζει ότι ο εγκαλών έχει δικαίωμα να προσφύγει κατά της διάταξης του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, με την οποία απορρίπτεται η έγκληση του βάσει των παρ. 2 και 3 του άρθρου 51 του ΚΠΔ, μέσα σε προθεσμία δεκαπέντε ημερών από την επίδοση της διάταξης. Επομένως, το δικαίωμα που περιλαμβάνεται στο άρθρο 11 παρ. 1 της Οδηγίας καλύπτεται από τις ρυθμίσεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Με το άρθρο 164 του Ν. 4635/2019, μάλιστα, τροποποιήθηκε το άρθρο 59 του Ν. 4478/2017, προκειμένου να ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη και η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 11 της Οδηγίας, σύμφωνα με την οποία το θύμα δικαιούται να ενημερώνεται χωρίς περιττή καθυστέρηση για το δικαίωμα να λαμβάνει τις απαραίτητες πληροφορίες για να αποφασίσει αν θα ζητήσει την κατά τα ανωτέρω επανεξέταση¹³⁰.

Επιπρόσθετα, το άρθρο 63 του Ν. 4478/2017 μεταφέρει στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο 12 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περί δικαιώματος διασφαλίσεων του θύματος σε περίπτωση προσφυγής σε υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Το άρθρο 63 περιλαμβάνει πλήρως τις ρυθμίσεις της Οδηγίας, που αποσκοπούν να προστατέψουν το θύμα από τον κίνδυνο δευτερογενούς, επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης ή εκφοβισμού κατά τη συμμετοχή του σε

¹³⁰ Έτσι, σύμφωνα με το τροποποιημένο άρθρο 59 του Ν. 4478/2017, το θύμα ενημερώνεται τόσο για τυχόν διάταξη ή βούλευμα να μην γίνει η κατηγορία ή να παύσει η ποινική δίωξη ή να μην ασκηθεί ποινική δίωξη, συμπεριλαμβανομένης και της σχετικής αιτιολογίας, όσο και για το δικαίωμά του να λαμβάνει πληροφορίες προκειμένου να αποφασίσει αν θα ζητήσει επανεξέταση της απόφασης μη άσκησης δίωξης σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

διαδικασία αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται οι απαιτήσεις της Οδηγίας για την ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση του θύματος που μπορεί να ανακληθεί από αυτό οποτεδήποτε, για την υποχρέωση αναγνώρισης από την πλευρά του δράστη των βασικών περιστατικών της υπόθεσης, για την πλήρη και αντικειμενική πληροφόρηση του θύματος για τη διαδικασία, καθώς και για την εμπιστευτικότητα των διεξαγόμενων συνομιλιών.

Επιπλέον, το άρθρο 63 περιέχει και επιπρόσθετες ρυθμίσεις αναφορικά με τη διεξαγωγή της διαδικασίας, όπως είναι η παροχή υποστήριξης στο θύμα πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά τη συμμετοχή του στη διαδικασία, η δυνατότητα έμμεσης διαμεσολάβησης ή άλλων κατάλληλων μέτρων σε περίπτωση που το θύμα δεν επιθυμεί να συναντήσει τον δράστη και η δυνατότητα παράστασης των μερών με συνήγορο, στοιχείο που μπορεί να διασφαλίσει ότι τα συμφέροντά τους γίνονται σεβαστά. Το άρθρο 63 περιλαμβάνει ένα γενικό πλαίσιο ρυθμίσεων που θα πρέπει να ισχύουν στις περιπτώσεις υπηρεσιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης, κάνοντας παραπομπή σε άλλες, ειδικότερες διατάξεις νόμου που προβλέπουν αντίστοιχα μέτρα. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, περιπτώσεις αποκαταστατικής δικαιοσύνης εντοπίζονται στα άρθρα 301-302 ΚΠΔ με τον θεσμό της ποινικής συνδιαλλαγής, αλλά και στα άρθρα 11 επ. του Ν. 3500/2006 για την ποινική διαμεσολάβηση σε πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας¹³¹.

Ως προς το δικαίωμα νομικής συνδρομής του άρθρου 13 της Οδηγίας, κρίσιμος στην ελληνική έννομη τάξη είναι ο Ν. 3226/2004 περί παροχής νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος. Όπως ορίζεται στην παρ. 6 του άρθρου 6 του Ν. 3226/2004 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει, πέραν του υπόπτου ή κατηγορουμένου, ως δικαιούχος νομικής βοήθειας ορίζεται ρητά και ο δικαιούμενος σε παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας, εφόσον τηρούνται τα κριτήρια που τίθενται εκεί και τα οποία αφορούν τόσο την οικονομική κατάσταση του προσώπου όσο και τη βαρύτητα της προβλεπόμενης ποινής για το αδίκημα¹³². Αν και στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 4689/2020, που τροποποίησε τον Ν. 3226/2004, καθώς και στο άρθρο 1 παρ. 4 του τελευταίου γίνεται λόγος για παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας, εντούτοις από το

¹³¹ Αρτινοπούλου, Μιχαήλ, ό.π., σελ. 559-561, όπου αναφέρεται ότι οι πρακτικές αποκαταστατικής (ή επανορθωτικής) δικαιοσύνης εισήχθησαν στην ελληνική νομοθεσία ως απόρροια της εναρμόνισης της χώρας με ευρωπαϊκές νομικές πράξεις και Οδηγίες, σε μία απόπειρα μάλιστα να βελτιωθεί ή και να επιταχυνθεί η απονομή της δικαιοσύνης.

¹³² Συγκεκριμένα, αναφορικά με το δεύτερο κριτήριο, το άρθρο 6 παρ. 6 ορίζει ότι δικαιούχος νομικής βοήθειας είναι ο δικαιούμενος προς παράσταση για την υποστήριξη της κατηγορίας, όταν στο στάδιο της κυρίας διαδικασίας σε πρώτο βαθμό, η εκδίκαση αφορά αδίκημα για το οποίο προβλέπεται ποινή στέρησης της ελευθερίας με ανώτατο όριο τουλάχιστον δύο (2) ετών ή, στις περιπτώσεις άσκησης προβλεπόμενου στο νόμο ενδίκου βοηθήματος ή ενδίκου μέσου ή παράστασης κατά τη συζήτηση τέτοιου ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, ο κατηγορούμενος παραπέμπεται για αδίκημα, για το οποίο προβλέπεται ποινή στέρησης της ελευθερίας με ανώτατο όριο τουλάχιστον δύο (2) ετών ή έχει καταδικαστεί με στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι (6) μηνών.

γράμμα της διάταξης της παρ. 4 του άρθρου 6 γίνεται σαφές ότι δικαιούχος είναι και αυτός που δικαιούται να παρασταθεί προς υποστήριξη της κατηγορίας αλλά δεν το έχει δηλώσει ακόμη, γεγονός που βοηθά τους παθόντες να έρθουν σε επικοινωνία με δικηγόρο, προκειμένου να ενημερωθούν και να αποφασίσουν στη συνέχεια αν θέλουν να προβούν στη σχετική δήλωση προς υποστήριξη της κατηγορίας¹³³.

Ακόμη, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 1 του Ν. 3226/2004, ως δικαιούχοι νομικής βοήθειας ως προς τις τυχόν ποινικές (αλλά και αστικές τους αξιώσεις) ορίζονται και τα θύματα ορισμένων αξιόποινων πράξεων, τα οποία κρίνονται από τον νομοθέτη ως ευάλωτα και άξια περαιτέρω προστασίας και νομικής συνδρομής, ανεξαρτήτως της δυνατότητας παράστασης προς υποστήριξη της κατηγορίας¹³⁴, όπως είναι για παράδειγμα τα θύματα τρομοκρατίας, εμπορίας ανθρώπων και σειράς εγκλημάτων σε βάρος ανηλίκων¹³⁵. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι το περιορισμένο εύρος προστασίας του άρθρου 13 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περί νομικής συνδρομής στα θύματα υπερκαλύπτεται από τις διατάξεις, που ισχύουν στην ελληνική έννομη τάξη, αφού νομική συνδρομή δεν παρέχεται μόνον στους παριστάμενους προς υποστήριξη της κατηγορίας, αλλά και στους δικαιούμενους προς παράσταση, καθώς και στα θύματα συγκεκριμένων βαρύτατων αδικημάτων εγκλημάτων, τα οποία βρίσκονται σε ευάλωτη κατάσταση.

Προβληματισμός, ωστόσο, εγείρεται ως προς τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 1 του Ν. 3226/2004, σύμφωνα με την οποία δικαιούχοι νομικής βοήθειας είναι οι χαμηλού εισοδήματος πολίτες κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως και οι χαμηλού εισοδήματος πολίτες τρίτου κράτους και οι ανιθαγενείς, εφόσον έχουν νομίμως κατοικία ή συνήθη διαμονή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αν και οι δικονομικοί όροι άσκησης του δικαιώματος νομικής συνδρομής στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ καθορίζονται από το εθνικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους, εντούτοις ο ενωσιακός νομοθέτης ρητά ανέφερε στο Προοίμιο ότι τα θεσπιζόμενα με την Οδηγία δικαιώματα δεν θα πρέπει να εξαρτώνται από το καθεστώς διαμονής, την ιθαγένεια ή την εθνικότητα των θυμάτων¹³⁶, ρύθμιση που επιβάλλεται άλλωστε από την αρχή της ισότητας.

¹³³ Χιόννη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 190-191.

¹³⁴ Χιόννη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 193.

¹³⁵ Σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 1 του Ν. 3226/2004, «δικαιούχοι νομικής βοήθειας ως προς τις τυχόν ποινικές και αστικές αξιώσεις τους είναι και τα θύματα των εγκληματικών πράξεων που προβλέπονται στα άρθρα 187Α, 187Β, 323Α, 324, 339, 342, 348 παρ. 2 εδάφιο πρώτο, 348Α, 351Α Π.Κ. και στα άρθρα 29 παρ. 5 και 6 και 30 του ν. 4251/2014, καθώς και τα ανήλικα θύματα των πράξεων που προβλέπονται στα άρθρα 336, 338, 343, 345, 348, 348Β, 348Γ και 349 Π.Κ.. Στις περιπτώσεις αυτές, το εκάστοτε αρμόδιο όργανο, κατά τις διατάξεις του παρόντος, για παροχή νομικής βοήθειας μπορεί, αν κριθεί αναγκαίο, να διορίσει συνήγορο αυτεπαγγέλτως από τις καταστάσεις των παρ. 2 και 3 του άρθρου 3».

¹³⁶ Αιτιολογική σκέψη 10 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ.

Ως προς το δικαίωμα επιστροφής των εξόδων για τη συμμετοχή στην ποινική διαδικασία, ισχύουν οι διατάξεις των άρθρων 576 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, βάσει των οποίων έχουν δικαίωμα αποζημίωσης για τα έξοδα που συνεπάγεται η συμμετοχή τους στην ποινική διαδικασία όχι μόνον οι συμμετέχοντες ως παριστάμενοι προς υποστήριξη της κατηγορίας, αλλά και τα θύματα που συμμετείχαν ως μάρτυρες. Ακόμη, το άρθρο 164 του Ν. 4635/2019 τροποποίησε τον Ν. 4478/2017, προσθέτοντας το άρθρο 63Α, δυνάμει του οποίου ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο 15 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περί απόδοσης στα θύματα των περιουσιακών στοιχείων, που είχαν κατασχεθεί κατά την ποινική διαδικασία, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας¹³⁷. Επιπλέον, το θύμα μπορεί στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης να ζητήσει την αποζημίωσή του από τον δράστη για τη σε βάρος του αξιόποινη πράξη ασκώντας εναντίον του αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων.

Τέλος, τα δικαιώματα των θυμάτων που κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος κατοχυρώνονται στο άρθρο 64 του Ν. 4478/2017, το οποίο περιλαμβάνει όλες τις προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 17 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, όπως η δυνατότητα άμεσης κατάθεσης του θύματος και η χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων επικοινωνιών για την κατάθεσή του, όπως η τηλεδιάσκεψη ή χρήση του διαδικτύου. Ο νόμος προβλέπει ακόμη ότι το θύμα που κατοικεί στην ημεδαπή μπορεί να καταγγείλει στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών του τόπου κατοικίας του την αξιόποινη πράξη που διαπράχθηκε σε βάρος του σε κάποιο άλλο κράτος μέλος της Ένωσης, χωρίς να θέτει επιπρόσθετες προϋποθέσεις σχετικά με τη δυνατότητα υποβολής καταγγελίας στο έτερο κράτος μέλος ή τη σοβαρότητα του διαπραχθέντος αδικήματος, όπως γινόταν στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι η προστασία που παρέχει ο Έλληνας νομοθέτης σε θύματα διασυνοριακής εγκληματικότητας είναι σε κάποιο βαθμό ευρύτερη της προστασίας που κατ'ελάχιστον κατοχυρώνει η Οδηγία¹³⁸. Εφόσον τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια δεν έχουν δικαιοδοσία, η έγκληση του θύματος διαβιβάζεται στην αρμόδια δικαστική αρχή του έτερου κράτους μέλους.

¹³⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 372 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, με την τελειωτική απόφαση το δικαστήριο διατάσσει να αποδοθούν στον ιδιοκτήτη τα πράγματα που αφαιρέθηκαν και τα πειστήρια, όσα κατασχέθηκαν ή παραδόθηκαν κατά την ανάκριση και δεν έγινε άρση της κατάσχεσής τους σύμφωνα με το άρθρο 269 ΚΠΔ.

¹³⁸ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 189, η οποία όμως σημειώνει ότι η μη πρόβλεψη συγκεκριμένης διαδικασίας και οδηγιών επισκιάζει την απόπειρα του Έλληνα νομοθέτη να διευρύνει την προστασία στα θύματα, που καταγγέλουν αδίκημα διαπραχθέν σε άλλο κράτος μέλος.

2.4. Δικαιώματα σχετικά με την προστασία των θυμάτων και μέριμνα για τα θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας

2.4.α. Οι ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ (άρθρα 18-24 της Οδηγίας)

Το τέταρτο κεφάλαιο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνει τις ρυθμίσεις που αφορούν την προστασία των θυμάτων και την αναγνώριση τυχόν ειδικών αναγκών προστασίας τους. Το άρθρο 18 περιλαμβάνει το γενικότερο δικαίωμα προστασίας των θυμάτων και των μελών της οικογένειάς τους από φαινόμενα δευτερογενούς ή επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, καθώς και από τον κίνδυνο ψυχικής ή συναισθηματικής βλάβης ή προσβολής της αξιοπρέπειάς τους κατά τη διάρκεια της εξέτασης ή της κατάθεσής τους. Ο ενωσιακός νομοθέτης λαμβάνει επίσης μέριμνα και για τη σωματική προστασία των θυμάτων ή των μελών της οικογένειάς τους, τονίζοντας ότι όταν απαιτείται θα πρέπει να εφαρμόζονται οι εκάστοτε προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο διαδικασίες.

Συνεπώς, το άρθρο 18 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ έχει ευρύ πεδίο εφαρμογής, υιοθετώντας μία ολιστική προσέγγιση για την προστασία των θυμάτων, ενώ αναφέρεται σε ένα πλέγμα προστατευτικών για το θύμα μέτρων, όπως ενδεχομένως προσωρινές διαταγές ή περιοριστικά/ασφαλιστικά μέτρα, αλλά και καλές πρακτικές συμπεριφοράς από την πλευρά των επαγγελματιών του κλάδου, που έρχονται σε επαφή με τα θύματα¹³⁹. Έτσι, για την αποφυγή συναισθηματικής βλάβης και δευτερογενούς θυματοποίησης λόγω της συμμετοχής τους στην ποινική διαδικασία, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει για παράδειγμα κατά την εξέταση του θύματος να αποφεύγουν παρεμβατικές ή μη σχετικές με την υπόθεση ερωτήσεις, που μπορεί να εκληφθούν από το θύμα ως προσβλητικές και να περιορίζονται σε εκείνες που είναι ουσιώδεις για την απονομή της δικαιοσύνης¹⁴⁰. Ακόμη, προσβλητικές ερωτήσεις, επιθετική εξέταση ή και αμφισβήτηση του θύματος, αναγκαστική επαφή με τον δράστη, μακρές περίοδοι αναμονής ή ελλιπής ενημέρωση του θύματος σχετικά με την υπόθεσή του¹⁴¹, συνιστούν κακές πρακτικές από την πλευρά των αρμοδίων αστυνομικών ή εισαγγελικών αρχών, που μπορούν να οδηγήσουν σε δευτερογενή θυματοποίησή του κατά τη συμμετοχή του στην ποινική διαδικασία. Παράλληλα, ιδιαίτερα μέτρα προστασίας ενδέχεται να πρέπει να θεσπισθούν για την προστασία

¹³⁹ Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής σχετικά με τη μεταφορά και την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, σελ. 39.

¹⁴⁰ Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 39.

¹⁴¹ Waddington L., 2020, Exploring vulnerability in EU Law: An analysis of «vulnerability» in EU criminal law and consumer protection law, σε «European Law Review 45 (6), σελ. 787.

συγκεκριμένων θυμάτων, που είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στον κίνδυνο επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, όπως τα θύματα έμφυλης ή ενδοοικογενειακής βίας¹⁴².

Σημειώνεται ότι η Οδηγία 2012/29/ΕΕ δεν εναρμονίζει τα διαθέσιμα στην εκάστοτε έννομη τάξη προστατευτικά μέτρα, αλλά παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο¹⁴³. Εντούτοις, η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε ήδη από το 2011 θεσπίσει την Ευρωπαϊκή Εντολή Προστασίας, ένα μέτρο προστασίας των θυμάτων εγκληματικότητας, το οποίο αποσκοπούσε να διευκολύνει την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης εντός του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και το οποίο μπορεί να αποτελέσει οδηγό για την προστασία, που πρέπει να εξασφαλίσουν τα κράτη μέλη στα θύματα¹⁴⁴.

Συναφές είναι άλλωστε στο σημείο αυτό και το δικαίωμα του άρθρου 19 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, σύμφωνα με το οποίο το θύμα έχει δικαίωμα προς λήψη μέτρων με σκοπό την αποφυγή της επαφής του -και ενδεχομένως και των μελών της οικογένειάς του- με τον δράστη στους χώρους διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας. Αν και το δικαίωμα αυτό μπορεί να καμφθεί σε ορισμένες περιπτώσεις, ανάλογα με τις ανάγκες της ποινικής διαδικασίας, ο ενωσιακός νομοθέτης πρωτοπορεί ορίζοντας στο ίδιο άρθρο ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν κατά τον σχεδιασμό νέων δικαστικών κτιρίων την ύπαρξη χωριστών χώρων αναμονής για θύματα και δράστες. Η πρόβλεψη αυτή έχει ίσως περισσότερο συμβολική αξία, αλλά σε κάθε περίπτωση είναι ενδεικτική της σημασίας που αποδίδει ο ενωσιακός νομοθέτης στην προστασία της αξιοπρέπειας του θύματος και την αποφυγή περαιτέρω θυματοποίησής του. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι οι ρυθμίσεις του τέταρτου κεφαλαίου της Οδηγίας έχουν θεωρηθεί ως οι πιο προοδευτικές διατάξεις του κειμένου, ενώ και οι παραπομπές στο εθνικό δίκαιο είναι εδώ πιο περιορισμένες σε σχέση με το κεφάλαιο με τα δικαιώματα περί συμμετοχής στην ποινική διαδικασία¹⁴⁵.

Παράλληλα, το άρθρο 20 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ επιτάσσει στις αρμόδιες εθνικές αρχές να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία των θυμάτων κατά το στάδιο της ποινικής έρευνας. Η ρύθμιση αποσκοπεί να διασφαλίσει την ορθή μεταχείριση των θυμάτων από τους φορείς απονομής ποινικής δικαιοσύνης, προστατεύοντας έτσι όλα τα θύματα (και όχι μόνον τα πιο ευάλωτα ή τα θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας) από τον κίνδυνο δευτερογενούς θυματοποίησης¹⁴⁶. Ειδικότερα, οφείλουν να εξετάζουν τα θύματα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά την καταγγελία της αξιόποινης πράξης, καθώς και να εξετάζουν το θύμα όταν

142 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 39.

143 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 40.

144 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 40.

145 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 326.

146 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 42.

αυτό είναι αναγκαίο για τους σκοπούς της έρευνας, περιορίζοντας συγχρόνως στο ελάχιστο τον αριθμό των εξετάσεων αυτών. Αντίστοιχα περιορισμένες θα πρέπει να είναι και οι ιατρικές εξετάσεις, καθώς η συνεχής και επαναλαμβανόμενη υποβολή του θύματος σε αυτές εγκυμονεί κινδύνους δευτερογενούς θυματοποίησης και προσβολής της αξιοπρέπειάς του.

Επιπρόσθετα, τα θύματα θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να συνοδεύονται από τον νόμιμο εκπρόσωπό τους και από πρόσωπο της επιλογής τους, Το θύμα, δηλαδή, έχει το δικαίωμα να συνοδεύεται τόσο από δικηγόρο, που τυχόν έχει διορίσει, όσο και από πρόσωπο της επιλογής του, με σκοπό να νιώσει ασφάλεια και ηθική υποστήριξη¹⁴⁷. Το δικαίωμα αυτό, μάλιστα, μπορεί να περιοριστεί μόνον με αιτιολογημένη απόφαση της αρμόδιας αρχής, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου η παρουσία του τρίτου προσώπου κατά την εξέταση του θύματος θα συνιστά σύγκρουση συμφερόντων¹⁴⁸.

Ακόμη, τόσο στο άρθρο 18 όσο και στο άρθρο 20 της Οδηγίας είναι εμφανής η βούληση του ενωσιακού νομοθέτη, παράλληλα με την απονομή στα θύματα δικαιωμάτων προστασίας, να περιφρουρήσει ταυτόχρονα και τα δικαιώματα της υπεράσπισης¹⁴⁹, προβαίνοντας έτσι σε εξισορρόπηση των αντικρουόμενων συμφερόντων θύματος και κατηγορούμενου. Πράγματι, η εμβέλεια των ως άνω προστατευτικών υπέρ του θύματος μέτρων καθορίζεται στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ υπό την επιφύλαξη του σεβασμού των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, επιφύλαξη που θα πρέπει πάντως να ερμηνεύεται αυστηρά με βάση την αρχή της αναλογικότητας¹⁵⁰.

Την ανάγκη σεβασμού των δικαιωμάτων της υπεράσπισης κατά την απονομή δικαιωμάτων προστασίας στα θύματα επιβεβαίωσε το Δικαστήριο της ΕΕ στην υπόθεση Gambino και Hyka (C-381/18)¹⁵¹, που αφορούσε τη συμβατότητα ή μη με την Οδηγία εθνικής ρύθμισης, δυνάμει της οποίας το θύμα υποχρεούνταν να εξεταστεί εκ νέου σε περίπτωση αλλαγής της σύνθεσης του δικαστηρίου, εφόσον ο κατηγορούμενος προέβαλλε αντιρρήσεις στην ανάγνωση από το δικαστήριο των προηγούμενων καταθέσεων του θύματος. Ειδικότερα, ο προβληματισμός του αιτούντος δικαστηρίου έγκειτο στο ότι η υποχρέωση εκ νέου εξέτασης του θύματος μπορεί να αντίκειται στο πνεύμα της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, που επιβάλλει τον περιορισμό των

147 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 42.

148 Σύμφωνα με το Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής (ό.π., σελ. 42) σύγκρουση συμφερόντων θα υφίσταται σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, όπου τα τρίτα πρόσωπα-μέλη της οικογένειας που προσέρχονται προς υποστήριξη του θύματος μπορεί να είναι οι δράστες.

149 Luraria και Della Torre, ό.π., σελ. 326.

150 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 40. Θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μόνον οι περιπτώσεις όπου πράγματι τυχόν απονομή δικαιωμάτων προστασίας στα θύματα μπορεί να πλήξει τα δικαιώματα υπεράσπισης, όπως ενδεχομένως το τεκμήριο αθωότητας.

151 Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Gambino και Hyka, C-38/18, ECLI:EU:C:2019:628.

επαναλαμβανόμενων καταθέσεων του θύματος προς αποφυγή δευτερογενούς θυματοποίησης του.

Το ΔΕΕ, αφού διευκρίνισε ότι το άρθρο 20 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, που περιλαμβάνει την ρύθμιση περί περιορισμού στο ελάχιστο δυνατό των καταθέσεων του θύματος, αφορά μόνον το στάδιο της ποινικής έρευνας και δεν εκτείνεται στο στάδιο της ποινικής διαδικασίας (σκ. 30-35), υπογράμμισε ότι καμία διάταξη της Οδηγίας δεν ορίζει ότι τα θύματα θα πρέπει να εξετάζονται μόνον μία φορά από το δικαστήριο κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης (σκ. 36). Στη συνέχεια, υπενθυμίζοντας την προγενέστερη νομολογία του, το ΔΕΕ επεσήμανε την ανάγκη ερμηνείας της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ κατά τρόπο που σέβεται και δεν θίγει τα δικαιώματα υπεράσπισης και την αρχή της δίκαιης δίκης, όπως επιτάσσουν άλλωστε τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και η συναφής νομολογία του ΕΔΔΑ (σκ. 38-41). Κατά το ΔΕΕ, βασικό στοιχείο μίας δίκαιης ποινικής δίκης είναι η αρχή της αμεσότητας, που συνίσταται στην αυτοπρόσωπη εξέταση των μαρτύρων από το δικαστήριο που θα εκδώσει απόφαση περί αθωότητας ή ενοχής, αλλά και στη δυνατότητα του κατηγορουμένου να αντιπαρατεθεί με τον μάρτυρα ενώπιον του δικαστή (σκ. 42-43). Κατά συνέπεια, σε συμφωνία και με την Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα Yves Bot, το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα δικαιώματα που κατοχυρώνει ο ενωσιακός νομοθέτης με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ δεν μπορούν να θίξουν την αρχή της αμεσότητας και την αποτελεσματική άσκηση των δικονομικών δικαιωμάτων που βάσει του εθνικού δικαίου έχει ο κατηγορούμενος (σκ. 49) ούτε το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη και εν γένει τα δικαιώματα της υπεράσπισης (σκ. 53).

Σε παλαιότερη απόφασή του, που αφορούσε την ερμηνεία της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ, το Δικαστήριο της ΕΕ είχε επισημάνει και πάλι την ανάγκη διασφάλισης των δικαιωμάτων της υπεράσπισης κατά την εφαρμογή μέτρων προστασίας των θυμάτων, ιδίως δε των ευάλωτων, καταλήγοντας όμως σε διαφορετικό συμπέρασμα. Ειδικότερα, στην υπόθεση *Pupino* (C-105/03)¹⁵², το Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν είναι συμβατά με τα άρθρα 2 και 8 παρ. 4 της Απόφασης-Πλαίσιο η εφαρμογή στην κύρια υπόθεση ενός είδους «συντηρητικής» απόδειξης, μίας ειδικής δηλαδή διαδικασίας εξέτασης ως μαρτύρων των ανήλικων θυμάτων κακοποίησης, που προβλεπόταν από το εθνικό δίκαιο. Το ΔΕΕ σημείωσε αρχικά (σκ. 52) ότι σκοπός των άρθρων αυτών της Απόφασης-Πλαίσιο είναι αφενός η διασφάλιση της αξιοπρέπειας όλων των θυμάτων και αφετέρου η παροχή της δυνατότητας ειδικής μεταχείρισης των πλέον ευάλωτων θυμάτων, όπως είναι τα παιδιά, μέσω ενδεχομένως και της κατάθεσής υπό ειδικό

152 Απόφαση της 16ης Ιουνίου 2005, *Pupino*, C-105/03, ECLI:EU:C:2005:386.

καθεστώς (χωρίς δημοσιότητα). Η επιλογή του τρόπου κατάθεσης και εξέτασης των μαρτύρων, όμως, δεν θα έπρεπε να καταλήγει να θίγει τις θεμελιώδεις αρχές δικαίου του κράτους μέλους (σκ. 57), καθώς και τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορουμένου, δεδομένου ότι η Απόφαση-Πλαίσιο έπρεπε πάντα να ερμηνεύεται με τρόπο σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα, που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ (σκ. 58) και ιδίως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη του άρθρου 6 αυτής (σκ. 59).

Έτσι, αν και το Δικαστήριο σημείωσε ότι απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει αν η επιλογή του υπό κρίση εθνικού μέτρου «συντηρητικής» απόδειξης δεν υπονομεύει τα δικαιώματα της κατηγορουμένης καθιστώντας τη διαδικασία της δίκης «άδικη» κατά την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ (σκ. 60), κατέληξε εν τέλει ότι η Απόφαση-Πλαίσιο επιτρέπει γενικώς την εφαρμογή ειδικής εθνικής ρύθμισης, σύμφωνα με την οποία τα ανήλικα θύματα μπορούν να καταθέτουν υπό συνθήκες που τους διασφαλίζουν επαρκή βαθμό προστασίας, όπως για παράδειγμα εκτός διαδικασίας ακροατηρίου και πριν την έναρξη αυτής (σκ. 61). Στην απόφαση αυτή, επομένως, φαίνεται να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στο δικαίωμα προστασίας του θύματος (εν προκειμένω βέβαια ανηλίκου άρα εκ των πραγμάτων ευάλωτου) μέσω μίας κρίσης που επιτυγχάνει καλύτερα την απαιτούμενη ισορροπία μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης και αφετέρου της προστασίας των θυμάτων.

Σε άλλη περίπτωση, βέβαια, που αφορούσε αντίστοιχο τρόπο εξέτασης ιδιαιτέρως ευάλωτων θυμάτων, το ΔΕΕ (C-507/10)¹⁵³ δέχθηκε ότι οι ρυθμίσεις της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ περί προστασίας των ευάλωτων θυμάτων, όπως και το δικαίωμα ακρόασης τους, δεν αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, δυνάμει της οποίας ο Εισαγγελέας δεν υποχρεούται να κάνει δεκτή αίτηση ευάλωτου θύματος να εξετασθεί αυτό υπό τη διαδικασία «συντηρητικής απόδειξης» λόγω της ευαλωτότητάς του, δίνοντας τη σχετική παραγγελία στο επιληφθέν δικαστήριο. Το ΔΕΕ έκρινε μάλιστα ότι δεν είναι αντίθετη στην Απόφαση-Πλαίσιο ούτε η απουσία πρόβλεψης προσφυγής του θύματος κατά της απορριπτικής εισαγγελικής απόφασης, σημειώνοντας ότι οι διατάξεις της Απόφασης-Πλαίσιο δεν υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να εξασφαλίζουν στα θύματα ισοδύναμη αντιμετώπιση στις δίκες με εκείνη των μετεχόντων σε αυτές μερών (σκ. 37).

Περαιτέρω και ως προς τις λοιπές ρυθμίσεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για την προστασία των θυμάτων, το άρθρο 21 περιλαμβάνει την υποχρέωση των κρατών μελών να λάβουν κατάλληλα μέτρα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της εικόνας των θυμάτων και των μελών της οικογένειάς τους, καθώς και για την αποφυγή της διάδοσης πληροφοριών, δυνάμενων να

153 Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, C-507/10, Ποινική δίκη κατά Χ, ECLI:EU:C:2011:873.

οδηγήσουν στην αναγνώριση παιδιού θύματος. Παράλληλα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να ενθαρρύνουν τα μέσα ενημέρωσης να λάβουν μέτρα αυτορρύθμισης, έτσι ώστε να απέχουν από πράξεις παραβίασης της ιδιωτικής ζωής, της προσωπικής ακεραιότητας και των προσωπικών δεδομένων των θυμάτων. Η λήψη κατάλληλων μέτρων, τα οποία δεν εξειδικεύονται εντούτοις στην Οδηγία, παρίσταται πλέον επιβεβλημένη λόγω των συχνών φαινομένων παραβίασης της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων των θυμάτων από τα μέσα ενημέρωσης, τα οποία υπό τον μανδύα της πληροφόρησης του κοινού συχνά αντιμετωπίζουν χωρίς σεβασμό τα θύματα εγκληματικών πράξεων, προσβάλλοντας την αξιοπρέπειά τους και οδηγώντας σε δευτερογενή θυματοποίηση¹⁵⁴. Σε κάθε περίπτωση, ο ενωσιακός νομοθέτης καθιστά σαφές ότι η ρύθμιση δεν θίγει την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης ή την πολυφωνία.

Πέραν των δικαιωμάτων προστασίας που αναγνωρίζονται σε όλα τα θύματα εγκληματικότητας, ο ενωσιακός νομοθέτης αναγνωρίζει ότι ορισμένα θύματα ενδέχεται να είναι περισσότερο ευάλωτα στον κίνδυνο δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, καθώς και σε εκφοβισμό ή αντεκδίκηση από την πλευρά του δράστη, με συνέπεια να απαιτείται η εξατομικευμένη αντιμετώπισή και προστασία τους¹⁵⁵. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 22 της Οδηγίας επιτάσσει οι αρμόδιες εθνικές αρχές να διενεργούν εγκαίρως ατομική αξιολόγηση των θυμάτων, ώστε να προσδιορίζονται αφενός οι ειδικές ανάγκες προστασίας κάθε θύματος και αφετέρου τα ειδικά μέτρα που πρέπει κάθε φορά να ληφθούν, προκειμένου να αποσοβηθεί ο κίνδυνος επιπρόσθετης θυματοποίησής τους. Διευκρινίζεται, μάλιστα, ότι κατά την ατομική αξιολόγηση των θυμάτων θα πρέπει να συνεκτιμώνται τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, το είδος ή η φύση του εγκλήματος, καθώς και οι περιστάσεις του εγκλήματος. Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ εφιστά την προσοχή των αρμόδιων αρχών στα θύματα που υπέστησαν σημαντική βλάβη λόγω της σοβαρότητας του εγκλήματος, αλλά και σε συγκεκριμένες κατηγορίες θυμάτων, που κρίνονται ως ιδιαίτερως ευάλωτα. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται ρητά τα θύματα εγκλημάτων στηριζόμενων σε προκαταλήψεις ή διακρίσεις λόγω προσωπικών χαρακτηριστικών τους, τα θύματα που είναι ευάλωτα λόγω της σχέσης ή εξάρτησης με τον δράστη, όπως είναι τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας και ιδίως τα θύματα τρομοκρατίας, οργανωμένου εγκλήματος, εμπορίας ανθρώπων, έμφυλης βίας, βίας στο πλαίσιο στενής σχέσης, τα θύματα σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης, τα θύματα εγκλήματος μίσους και τέλος τα θύματα με αναπηρίες. Επίσης, τα παιδιά θύματα τεκμαίρεται ότι έχουν ειδικές ανάγκες προστασίας. Η ατομική αξιολόγηση, κατά τον ενωσιακό

154 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 43.

155 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 96.

νομοθέτη, ενδείκνυται να προσαρμόζεται ανάλογα με τις περιστάσεις και τις ανάγκες κάθε θύματος και να επικαιροποιείται, ενώ θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις επιθυμίες του θύματος περί της λήψης ή μη ειδικών μέτρων και να διενεργείται με τη στενή συμμετοχή του.

Η απαίτηση ατομικής αξιολόγησης όλων των θυμάτων μαρτυρά την αντίληψη του ενωσιακού νομοθέτη ότι όλα τα θύματα εγκληματικότητας είναι πιθανόν να είναι ευάλωτα και για τον λόγο αυτό θα πρέπει εγκαίρως να αξιολογείται η κατάστασή τους, για να διαπιστωθεί αν πράγματι απαιτείται η λήψη επιπρόσθετων ειδικών μέτρων προστασίας, πέραν των γενικών μέτρων που ορίζονται στα άρθρα 18-21¹⁵⁶. Περαιτέρω, αν και στην Οδηγία δεν δίνεται κάποιος ορισμός της ευαλωτότητας, περιλαμβάνονται συγκεκριμένες κατηγορίες θυμάτων, στις οποίες θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή κατά τη διεξαγωγή της ατομικής αξιολόγησης. Η λήψη υπόψη της φύσης και των περιστάσεων του εγκλήματος, πέραν των προσωπικών χαρακτηριστικών του θύματος, κατά τη διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης, μαρτυρά ότι η Οδηγία υιοθετεί μία οπτική για την «ευαλωτότητα» βασισμένη κυρίως σε εξωτερικούς παράγοντες, που μπορούν να οδηγήσουν σε δευτερογενή ή επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, όπως είναι η σοβαρότητα του εγκλήματος ή η συμπεριφορά του δράστη απέναντι στο θύμα, αναγνωρίζοντας συγχρόνως ότι σε κάποιες περιπτώσεις τα προσωπικά χαρακτηριστικά ορισμένων θυμάτων μπορεί να επιτείνουν τον κίνδυνο θυματοποίησής τους¹⁵⁷.

Για τα θύματα που εν τέλει θα κριθεί ότι χρήζουν ειδικών μέτρων προστασίας, ο ενωσιακός νομοθέτης επιλέγει να χρησιμοποιήσει στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ τον όρο «θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας» αντί του όρου «ευάλωτα θύματα», ο οποίος απαντούσε και στην προγενέστερη Απόφαση-Πλαίσιο, αλλαγή που οφείλεται σε διαφωνία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατά τη διαδικασία θέσπισης της Οδηγίας¹⁵⁸. Σε γενικές γραμμές, η ρύθμιση του άρθρου 22 και η απαίτηση διενέργειας ατομικών αξιολογήσεων των θυμάτων θεωρούνται από τη θεωρία ως σημαντική βελτίωση και αναβάθμιση της προστασίας των θυμάτων σε σύγκριση με τις προβλέψεις της προηγούμενης Απόφασης-Πλαίσιο¹⁵⁹. Η σημασία της διάταξης του άρθρου 22,

156 Waddington, ό.π., σελ. 787-788.

157 Waddington, ό.π., σελ. 787.

158 Buczman, ό.π., σελ. 243-244, ο οποίος παρατηρεί ότι το ζήτημα της προστασίας συγκεκριμένων κατηγοριών ευάλωτων θυμάτων απασχόλησε τα θεσμικά όργανα και τις αντιπροσωπείες των κρατών μελών κατά τη διαδικασία θέσπισης της Οδηγίας. Η Επιτροπή είχε προτείνει τη δημιουργία a priori λίστας ευάλωτων θυμάτων, ενώ τα περισσότερα κράτη μέλη ήταν υπέρ της διεξαγωγής ατομικών αξιολογήσεων για την εύρεση εκείνων των θυμάτων, που έχουν σε κάθε περίπτωση ειδικές ανάγκες προστασίας. Ο συμβιβασμός που επετεύχθη τελικά περιλαμβάνει την αλλαγή του όρου «ευάλωτα θύματα» και την απαρίθμηση στο κείμενο της Οδηγίας (και όχι απλώς στο Προοίμιο) συγκεκριμένων κατηγοριών θυμάτων, κατά την ατομική αξιολόγηση των οποίων οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή.

159 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 326.

δηλαδή, έγκειται στην καθιέρωση ενός εξατομικευμένου σε κάθε περίπτωση πλέγματος μέτρων προστασίας βασισμένου σε δύο στάδια, κατά τα οποία πρώτα διαπιστώνεται αν το εκάστοτε θύμα χρήζει ειδικής προστασίας και στη συνέχεια εξετάζεται ποιο ή ποια ειδικά μέτρα είναι κατάλληλα να ληφθούν στη συγκεκριμένη περίπτωση¹⁶⁰.

Τα ειδικά μέτρα προστασίας των θυμάτων που αναγνωρίστηκαν ως έχοντα ειδικές ανάγκες προστασίας περιγράφονται στο άρθρο 23 της Οδηγίας. Τα μέτρα διακρίνονται σε αυτά που αφορούν την προδικασία και αυτά που αναφέρονται στη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου. Έτσι, κατά την ποινική έρευνα θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα, ώστε τα θύματα να εξετάζονται ειδικά σχεδιασμένους χώρους από επαγγελματίες του κλάδου, που θα έχουν κατάλληλα εκπαιδευθεί για την αλληλεπίδρασή τους με ευάλωτα θύματα. Επίσης, κάθε εξέταση του θύματος δέον είναι να διενεργείται από τα ίδια πρόσωπα, έτσι ώστε να καλλιεργείται ένα κλίμα εμπιστοσύνης και οικειότητας μεταξύ θύματος και επαγγελματία, ενώ σε περιπτώσεις σεξουαλικής ή έμφυλης βίας, καθώς και βίας στο πλαίσιο στενών σχέσεων, προβλέπεται ακόμη το ειδικό μέτρο της εξέτασης του θύματος από άτομα του ίδιου φύλου, εφόσον η εξέταση δεν γίνεται από εισαγγελέα ή δικαστή και με την προϋπόθεση ότι δεν βλάπτεται η πορεία της ποινικής διαδικασίας.

Στο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, τα ειδικά μέτρα συνίστανται στη χρήση τεχνολογίας επικοινωνιών έτσι ώστε αφενός να αποφεύγεται η οπτική επαφή δράστη και θύματος κατά τη διάρκεια της κατάθεσης του τελευταίου και περαιτέρω να δίνεται στο θύμα η δυνατότητα να συμμετέχει στην ακροαματική διαδικασία στην αίθουσα του δικαστηρίου χωρίς να είναι παρόν, δηλαδή εξ αποστάσεως. Ακόμη, περιλαμβάνονται ειδικά μέτρα που αποσκοπούν να προστατέψουν την ιδιωτική ζωή του θύματος, όπως η αποφυγή άσκοπων ερωτήσεων από επαγγελματίες του κλάδου (δικαστές, εισαγγελείς, δικηγόροι), οι οποίες δεν έχουν σχέση με την υπόθεση και καταλήγουν να προσβάλλουν την προσωπικότητα του θύματος και η διεξαγωγή της δίκης κεκλεισμένων των θυρών.

Ωστόσο, η πρακτική αποτελεσματικότητα των μέτρων μπορεί να περιορισθεί σημαντικά, αφού ο ενωσιακός νομοθέτης έχει εισάγει στη διάταξη του άρθρου 23 μία σειρά από επιφυλάξεις και περιορισμούς. Πρωτίστως, η λήψη των ειδικών μέτρων προστασίας τελεί υπό την επιφύλαξη των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, αλλά και σε συμφωνία με τους κανόνες διακριτικής ευχέρειας του δικαστηρίου. Επιπλέον, ακόμη και αν κατά την ατομική αξιολόγηση του θύματος αποφασίσθηκε ότι κάποιο ειδικό μέτρο θα πρέπει να ληφθεί με βάση τις ειδικές ανάγκες του θύματος, το μέτρο

160 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 44.

μπορεί εν τέλει να μην εφαρμοσθεί αν επιχειρησιακοί παράγοντες ή πρακτικοί περιορισμοί καθιστούν αδύνατη την εφαρμογή του ή αν υπάρχει επείγουσα ανάγκη εξέτασης του θύματος και η μη εξέτασή του θα μπορούσε να βλάψει το ίδιο ή άλλο πρόσωπο ή την πορεία της διαδικασίας. Καθίσταται, επομένως, σαφές ότι η προσθήκη τόσων εξαιρέσεων και περιορισμών, διατυπωμένων μάλιστα υπό τη μορφή αόριστων αξιολογικών εννοιών (πχ. «επιχειρησιακοί περιορισμοί», «να θίξει την πορεία της διαδικασίας») αυξάνουν τον κίνδυνο καταχρήσεων εκ μέρους των αρμοδίων αρχών και αδικαιολόγητων περιορισμών στην παροχή στο θύμα των ειδικών μέτρων προστασίας, που είναι κατάλληλα για την περίπτωση του.

Τέλος, δεδομένου ότι κατ' άρθρο 22 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ τα παιδιά θύματα τεκμαίρεται ότι έχουν ειδικές ανάγκες προστασίας, το άρθρο 24 περιλαμβάνει ειδικά μέτρα προστασίας για αυτά τόσο για το στάδιο της ποινικής έρευνας όσο και για το στάδιο της ποινικής διαδικασίας, τα οποία περιλαμβάνουν την οπτικοακουστική καταγραφή κάθε εξέτασης του θύματος και τον διορισμό ειδικού εκπροσώπου ή και δικηγόρου για το παιδί θύμα όταν οι ασκούντες τη γονική του μέριμνα πρέπει να αποκλειστούν από την εκπροσώπησή του λόγω σύγκρουσης συμφερόντων. Ακόμη, καθιερώνεται τεκμήριο, σύμφωνα με το οποίο σε περιπτώσεις που η ηλικία του θύματος είναι αβέβαιη και υπάρχουν λόγοι να πιστεύεται ότι πρόκειται για παιδί, τότε το θύμα τεκμαίρεται ως ανήλικο, ώστε να προστατεύεται από τις ειδικές διατάξεις της Οδηγίας.

2.4.β. Ενσωμάτωση των σχετικών δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη

Τα δικαιώματα προστασίας των θυμάτων ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με τα άρθρα 65 επ. του Ν. 4478/2017. Με το άρθρο 164 του Ν. 4635/2019 τροποποιήθηκε το άρθρο 65 του Ν. 4478/2017, έτσι ώστε να περιληφθεί στον νόμο πρόβλεψη για την εφαρμογή των θεσπιζόμενων μέτρων προστασίας και στους οικείους του θύματος, όπως απαιτούσε το γενικό δικαίωμα προστασίας του άρθρου 18 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, το οποίο αρχικώς δεν είχε ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη.

Ως προς το περιεχόμενο των θεσπιζόμενων μέτρων, αξίζει να σημειωθεί ότι το άρθρο περιλαμβάνει το δικαίωμα του θύματος να αιτηθεί εγγράφως τη λήψη μέτρων για την αποφυγή της επαφής μεταξύ αυτού ή και των μελών της οικογένειάς του με τον δράστη στους χώρους διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας. Επί της ως άνω αίτησης αποφαινεται αμετακλήτως το

Τριμελές Πλημμελειοδικείο του τόπου διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας, δικάζοντας με την αυτόφωρη διαδικασία. Στη συνέχεια, το άρθρο 66 περιλαμβάνει τις ρυθμίσεις σχετικά με την προστασία του θύματος κατά την ποινική έρευνα και ισχύει για όλα τα θύματα, ανεξαρτήτως του αν συμμετέχουν ως διάδικοι στη δίκη, δηλώνοντας παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας¹⁶¹. Το δικαίωμα προστασίας τίθεται υπό την προϋπόθεση να μην τίθεται σε κίνδυνο η αποτελεσματικότητα της διαδικασίας, ενώ στην παρ. β' αναφορικά με τη συνοδεία του θύματος κατά την εξέτασή του από πρόσωπο της επιλογής του, ο Έλληνας νομοθέτης ορίζει ότι τα θύματα μπορούν να συνοδεύονται από τον νόμιμο εκπρόσωπό τους ή από άλλο φυσικό πρόσωπο της επιλογής τους, εφόσον δεν παρίστανται με πληρεξούσιο δικηγόρο, είτε της επιλογής τους είτε αυτεπαγγέλτως διορισθέντα.

Η τελευταία αυτή ρύθμιση φαίνεται να αντιβαίνει στο γράμμα του άρθρου 20 της Οδηγίας, το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα συνοδείας του θύματος από δύο πρόσωπα, τον νόμιμο εκπρόσωπο (πχ. δικηγόρο) και από άλλο φυσικό πρόσωπο της επιλογής του, όπως μαρτυρά η χρήση του συμπλεκτικού συνδέσμου «και». Σύμφωνα μάλιστα, με το καθοδηγητικό έγγραφο της Επιτροπής προς τα κράτη μέλη αναφορικά με την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, όταν το θύμα έχει διορίσει δικηγόρο, αυτός θα πρέπει να καλείται κατά την εξέταση του θύματος και επιπρόσθετα θα πρέπει να μπορεί να έχει μαζί του ένα έμπιστο πρόσωπο της επιλογής του¹⁶². Όπως συνάγεται, δηλαδή, η ύπαρξη των δύο αυτών προσώπων εξυπηρετεί διαφορετικούς σκοπούς, αφού ο μεν δικηγόρος θα εξασφαλίσει τη νομική συνδρομή του θύματος, ενώ η παρουσία του έτερου φυσικού προσώπου της επιλογής του θύματος αποσκοπεί να προσφέρει στο θύμα ηθική υποστήριξη, οικειότητα και συμπαράσταση προς αποφυγή τυχόν δευτερογενούς θυματοποίησης. Επομένως, η εθνική ρύθμιση σύμφωνα με την οποία το θύμα μπορεί να συνοδεύεται από ένα μόνο πρόσωπο, το οποίο θα είναι είτε δικηγόρος είτε νόμιμος εκπρόσωπος είτε άλλο φυσικό πρόσωπο της επιλογής του, δημιουργεί ζητήματα συμβατότητας με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ.

Ακόμη, ως μέτρο προστασίας της ιδιωτικής ζωής των θυμάτων κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 21 της Οδηγίας, ο Έλληνας νομοθέτης έχει θεσπίσει τη δυνατότητα διεξαγωγής της δίκης χωρίς δημοσιότητα, κλεισμένων των θυρών, κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης του δικαστηρίου, ιδίως σε δίκες εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής των θυμάτων, περιπτώσεις δηλαδή όπου η δημοσιότητα

¹⁶¹ Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 195.

¹⁶² Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 42.

μπορεί να έχει ως συνέπεια την ψυχική ταλαιπωρία του θύματος και κατ'επέκταση τη δευτερογενή θυματοποίησή του από τα μέσα ενημέρωσης. Περαιτέρω, το άρθρο 68 ορίζει ότι οι διωκτικές, εισαγγελικές και δικαστικές αρχές οφείλουν να ενημερώνουν και να παραπέμπουν, κατόπιν αίτησής του, το θύμα στις αρμόδιες Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, οι οποίες είναι επιφορτισμένες με το καθήκον της διεξαγωγής της ατομικής αξιολόγησης του θύματος, προκειμένου να διαπιστωθούν τυχόν ειδικές ανάγκες προστασίας του. Παρατηρείται ότι το κείμενο της Οδηγίας δεν εξαρτούσε τη διεξαγωγή της ατομικής αξιολόγησης του θύματος από προηγούμενη αίτησή του, παρά μόνον ανέφερε ότι λαμβάνεται υπόψη η επιθυμία του να μην ληφθούν τα ειδικά μέτρα προστασίας των άρθρων 23 και 24 της Οδηγίας. Θα μπορούσε συνεπώς να υποστηριχθεί ότι η προσθήκη της υποχρέωσης υποβολής αιτήματος από την πλευρά του θύματος για τη διεξαγωγή της ατομικής αξιολόγησης, που κατά το γράμμα και το πνεύμα της Οδηγίας είναι υποχρεωτική για τις αρμόδιες αρχές, αποτελεί ένα γραφειοκρατικό εμπόδιο και ένα επιπρόσθετο βάρος για το θύμα και δη το πιο ευάλωτο, γεγονός που αντιβαίνει στον σκοπό του ενωσιακού νομοθέτη¹⁶³. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση το άρθρο 68 επιβάλλει την υποχρέωση ενημέρωσης του θύματος για το δικαίωμά του να υποβάλει σχετικό αίτημα.

Κατά τα λοιπά, το άρθρο 69 του Ν. 4478/2017 περιλαμβάνει αναλυτικές ρυθμίσεις για τα ειδικά μέτρα προστασίας που μπορούν να ληφθούν προς το συμφέρον των θυμάτων με ειδικές ανάγκες προστασίας τόσο κατά το στάδιο της ποινικής έρευνας όσο και κατά την ακροαματική διαδικασία. Ιδιαίτερη μέριμνα λαμβάνεται για θύματα εμπορίας ανθρώπων, που εξετάζονται ως μάρτυρες, καθώς το άρθρο 69 ορίζει ότι κατά την εξέτασή τους διορίζεται και παρίσταται ως πραγματογνώμονας ψυχολόγος ή ψυχίατρος, ο οποίος προετοιμάζει τον παθόντα για την εξέταση, συνεργαζόμενος με τους προανακριτικούς υπαλλήλους και τους δικαστικούς ή εισαγγελικούς λειτουργούς. Η κατάθεση του ως άνω θύματος καταχωρίζεται σε ηλεκτρονικό οπτικοακουστικό μέσο και η ηλεκτρονική προβολή της αντικαθιστά τη φυσική του παρουσία στα επόμενα στάδια της διαδικασίας. Αντίστοιχη ρύθμιση προβλέπεται και για ανήλικα θύματα, σε συμφωνία με την ρύθμιση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ που αναφερόταν σε οπτικοακουστική καταγραφή και μαγνητοσκόπηση της κατάθεσης του ανήλικου θύματος, με την επισήμανση ωστόσο ότι ο εθνικός νόμος αναφέρεται στην εξέταση ως μάρτυρα ανήλικου θύματος συγκεκριμένων αξιόποινων πράξεων, ενώ ο ενωσιακός νομοθέτης απέβλεπε με το συγκεκριμένο

¹⁶³ Αντίθετα η Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 195, η οποία θεωρεί ότι η υποχρέωση υποβολής αιτήματος από την πλευρά του θύματος δεν αντιβαίνει στο άρθρο 22 της Οδηγίας, καθώς σύμφωνα με αυτό επαφίεται στον εθνικό νομοθέτη να ορίσει τις εθνικές διαδικασίες για τη διενέργεια της ατομικής αξιολόγησης.

μέτρο (άρθρο 24 παρ. 1, στ. α' της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ) στην προστασία κάθε παιδιού θύματος. Τα λοιπά ειδικά μέτρα προστασίας των ανήλικων θυμάτων της Οδηγίας (διορισμός ειδικού εκπροσώπου ή και δωρεάν συνηγόρου, τεκμήριο ανηλικότητας) προβλέπονται στις παραγράφους 7 και 8 του άρθρου 69 του Ν. 4478/2017. Τέλος, ειδική πρόβλεψη γίνεται επίσης για την εξέταση θυμάτων κωφών ή άλαλων, γεγονός που συνιστά θετικό στοιχείο του εθνικού νόμου, καθώς αντίστοιχα μέτρα δεν περιλαμβάνονταν στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ.

2.4.γ. Οδηγίες για την προστασία επιμέρους κατηγοριών θυμάτων με ειδικές ανάγκες προστασίας

Στην αιτιολογική σκέψη 69 του Προοιμίου της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ ο ενωσιακός νομοθέτης υπενθυμίζει ότι η Οδηγία αυτή δεν θα πρέπει να θίγει διατάξεις μεγαλύτερης εμβέλειας που περιλαμβάνονται σε άλλες Οδηγίες της Ένωσης, οι οποίες αποσκοπούν να προστατέψουν ειδικώς συγκεκριμένες κατηγορίες θυμάτων. Πράγματι, πέραν της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ που θέτει ένα γενικό πλαίσιο προστασίας όλων των θυμάτων εγκληματικότητας εντός του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, υφίστανται επιπλέον και άλλες Οδηγίες οι οποίες θεσπίζουν ειδικώς ρυθμίσεις προστασίας επιμέρους κατηγορίες θυμάτων, όπως τα θύματα εμπορίου ανθρώπων [Οδηγία 2011/36/ΕΕ όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία (ΕΕ) 2024/1712], τα παιδιά θύματα σεξουαλικής κακοποίησης (Οδηγία 2011/93/ΕΕ), τα θύματα τρομοκρατίας [Οδηγία (ΕΕ) 2017/541] και πιο πρόσφατα τα θύματα έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας [Οδηγία (ΕΕ) 2024/1385]. Οι ως άνω Οδηγίες, στον βαθμό που περιλαμβάνουν στο κείμενό τους ρυθμίσεις που αποσκοπούν στη συνδρομή και προστασία συγκεκριμένων κατηγοριών θυμάτων, λειτουργούν συμπληρωματικά προς τις γενικές διατάξεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Παρακάτω, αναφέρονται με συντομία ορισμένα βασικά σημεία δύο εκ των Οδηγιών αυτών αναφορικά με τα δικαιώματα και την προστασία των θυμάτων κατά την ποινική διαδικασία.

Η Οδηγία 2011/36/ΕΕ, όπως έχει τροποποιηθεί με την Οδηγία (ΕΕ) 2024/1712 για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων της¹⁶⁴ ορίζει στο άρθρο 11 ότι στα θύματα εμπορίας ανθρώπων παρέχεται εξειδικευμένη συνδρομή και στήριξη πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την ποινική διαδικασία, ώστε αυτά να είναι σε θέση να ασκήσουν

¹⁶⁴ Οδηγία (ΕΕ) 2024/1712 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2024 για την τροποποίηση της οδηγίας 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της

τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται εκεί αλλά και στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ. Το άρθρο 12 περιλαμβάνει μέτρα προστασίας, που εφαρμόζονται επιπλέον των αναφερόμενων στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, με κυριότερο αυτό της δωρεάν νομικής συμβουλής και εκπροσώπησης, εφόσον το θύμα δεν διαθέτει επαρκείς οικονομικούς πόρους. Παρατηρείται ότι το δικαίωμα νομικής συνδρομής παρέχεται μεν με γνώμονα τον ρόλο των θυμάτων στο εθνικό σύστημα, αλλά κατοχυρώνεται για όλα τα θύματα και όχι μόνον για τα θύματα που συμμετέχουν ως διάδικοι στην ποινική διαδικασία¹⁶⁵. Στην Οδηγία περιλαμβάνονται ακόμη αναλυτικές ρυθμίσεις σχετικά με την ειδική μεταχείριση και την υποστήριξη που πρέπει να λάβουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων για την αποφυγή επιπρόσθετης θυματοποίησης, προβλέποντας συγχρόνως μέτρα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της αξιοπρέπειας των θυμάτων, που σε γενικές γραμμές αναφέρονται και στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, όπως η αποφυγή άσκοπων ερωτήσεων ή επαναλαμβανόμενων συνεντεύξεων. Παράλληλα, προβλέπονται μέτρα προστασίας για ανήλικα θύματα εμπορίας ανθρώπων και γίνεται μνεία της ανάγκης διασφάλισης ασφαλών και εμπιστευτικών διαδικασιών μήνυσης, σχεδιασμένων για τις ανάγκες των παιδιών θυμάτων.

Αξίζει να αναφερθεί ακόμη η πρόσφατη Οδηγία (ΕΕ) 2024/1385 για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας¹⁶⁶. Η Οδηγία θεσπίζει ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των συναφών ποινικών αδικημάτων, για τα δικαιώματα των θυμάτων κάθε μορφής έμφυλης βίας πριν, κατά και για κατάλληλο χρονικό διάστημα μετά την ποινική διαδικασία, όπως επίσης και για την προστασία και υποστήριξη των ως άνω θυμάτων. Η Οδηγία επιτάσσει να θεσπίσουν τα κράτη μέλη προσβάσιμες, εύχρηστες και άμεσα διαθέσιμες διαύλους για την καταγγελία των αδικημάτων βίας κατά των γυναικών, κάνοντας χρήση και της τεχνολογίας του διαδικτύου.

Το δικαίωμα σε νομική συνδρομή κατοχυρώνεται με παραπομπή στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ, ήτοι για τα θύματα που συμμετέχουν με την ιδιότητα του διαδίκου στην ποινική διαδικασία, με την επισήμανση όμως ότι τα κράτη μέλη μπορούν να διευρύνουν το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος, επεκτείνοντας τη δωρεάν νομική βοήθεια και στα θύματα κατά την καταγγελία των σε βάρος τους αξιόποινων πράξεων, κατά τα οριζόμενα στο εθνικό δίκαιο. Ως προς το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής αξιοσημείωτη, μάλιστα, η αντίστοιχη επισήμανση του ενωσιακού νομοθέτη στο Προοίμιο της Οδηγίας. Εκεί τονίζεται ότι για την εξέταση των οικονομικών

165 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 110-111, η οποία παρατηρεί την ανάγκη εξατομικευμένης ενημέρωσης της συγκεκριμένης κατηγορίας θυμάτων, καθώς και τις πρακτικές δυσκολίες αναφορικά με την εφαρμοσιμότητα της διάταξης.

166 Οδηγία (ΕΕ) 2024/1385 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 2024 για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας

κριτηρίων περί χορήγησης δωρεάν νομικής βοήθειας στα θύματα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους το ενδεχόμενο κάποια θύματα να έχουν μεν επαρκείς οικονομικούς πόρους, αλλά να στερούνται αποτελεσματικής πρόσβασης σε αυτούς λόγω της άσκησης οικονομικού ελέγχου από την πλευρά του δράστη. Τα θύματα αυτά, συνεπώς, δεν θα πρέπει να στερούνται τη δωρεάν νομική συνδρομή.

Περαιτέρω, θεσπίζεται υποχρέωση διεξαγωγής ατομικής αξιολόγησης με επίκεντρο τον κίνδυνο που προέρχεται από τον δράστη ή τον ύποπτο, κατόπιν της οποίας οι αρχές θα μπορούν να λαμβάνουν τα ειδικά μέτρα προστασίας που αναφέρονται στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ ή και να εκδίδουν επείγουσες εντολές απαγόρευσης ή περιορισμού κατά του δράστη. Επίσης, προβλέπεται ότι στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν την προσωπική ζωή του θύματος θα χρησιμοποιούνται μόνον όταν είναι απολύτως απαραίτητο. Τέλος, θεσπίζεται υποχρέωση των κρατών μελών προς έκδοση κατευθυντηρίων γραμμών για τις αρμόδιες αρχές, συμπεριλαμβανομένων των εισαγγελικών, ώστε να διασφαλισθεί ότι οι φορείς της ποινικής δικαιοσύνης, που έρχονται σε επαφή με τα θύματα έμφυλης βίας, έχουν την απαιτούμενη καθοδήγηση και εκπαίδευση, ώστε να τα αντιμετωπίζουν με σεβασμό και ευαισθησία.

2.5. Συνολική επισκόπηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας: θετικά σημεία και περιορισμοί

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ αποτέλεσε σε γενικές γραμμές μία σημαντική εξέλιξη, που ενίσχυσε το νομικό καθεστώς και την προστασία του θύματος στο πλαίσιο του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Έχει υποστηριχθεί ότι αποτελεί την «Ευρωπαϊκή Magna Carta» για τα δικαιώματα των θυμάτων, καθώς είναι αναμφισβήτητο το πιο εκτενές και ολοκληρωμένο νομικό εργαλείο του ενωσιακού νομοθέτη στο πεδίο της προστασίας των θυμάτων¹⁶⁷. Περιλαμβάνοντας έναν ευρύτερο ορισμό για την έννοια του θύματος και θεσπίζοντας δικαιώματα που δεν υφίσταντο στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ (π.χ. δικαίωμα επανεξέτασης απόφασης περί μη άσκησης δίωξης, δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης, ρυθμίσεις σχετικά με τη διερμηνεία και μετάφραση), η Οδηγία 2012/29/ΕΕ οδήγησε σε σημαντική ενίσχυση της θέσης του θύματος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Συγχρόνως, οι διατάξεις της αναφορικά με το δικαίωμα προστασίας και την υποχρέωση ατομικής αξιολόγησης και οι αναλυτικές της ρυθμίσεις

¹⁶⁷ Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 323.

για τα μέτρα προστασίας των θυμάτων αποτελούν σημαντική καινοτομία του ενωσιακού νομοθέτη. Συνολικά, οι ρυθμίσεις της Οδηγίας μαρτυρούν την υιοθέτηση μίας ολιστικής θεώρησης για τα δικαιώματα και την αρωγή των θυμάτων, με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση των συνεπειών της θυματοποίησης και τη διασφάλιση της κοινωνικής αλληλεγγύης¹⁶⁸.

Από την οπτική της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα θύματα πρέπει να απολαμβάνουν το δικαίωμα τόσο στην απονομή της δικαιοσύνης όσο και στην προστασία από δευτερογενή θυματοποίηση¹⁶⁹. Σημαντική είναι στο σημείο αυτό η συμβολή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, ο οποίος στο άρθρο 47 κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, που βρίσκει εφαρμογή και στην περίπτωση που τα κράτη μέλη εφαρμόζουν την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, καθώς αυτή αποτελεί παράγωγο ενωσιακό δίκαιο. Δυνάμει του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, τα θύματα απολαμβάνουν όχι μόνον το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής, αλλά και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη¹⁷⁰, δηλαδή το δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, σε δημόσια συνεδρίαση εντός εύλογης προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Απολαμβάνουν ακόμη το δικαίωμα νομικής συμβουλής και εκπροσώπησης, καθώς και δωρεάν δικαστικής αρωγής, εάν δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους.

Τα δικαιώματα και οι ρυθμίσεις της Οδηγίας, συνεπώς, θα πρέπει να ερμηνεύονται με τρόπο σύμφωνο με τις διατάξεις του Χάρτη που αφορούν όχι μόνον το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής, αλλά και μία σειρά δικαιωμάτων του θύματος, όπως το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια (άρθρο 1), στην ελευθερία και στην ασφάλεια (άρθρο 6), στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής (άρθρο 7), την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων (άρθρο 21) και τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 24)¹⁷¹. Ο ίδιος ο ενωσιακός νομοθέτης υπενθυμίζει στο Προοίμιο της Οδηγίας ότι οι ρυθμίσεις της σέβονται και προάγουν τα θεμελιώδη δικαιώματα και τον Χάρτη (αιτιολ. σκ. 66).

Ωστόσο, παρά τα θετικά σημεία και την πρόοδο που σημειώθηκε με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, προβληματισμό έχει εγείρει η εξάρτηση μεγάλου μέρους των διατάξεών της από τους όρους του εκάστοτε εθνικού δικαίου ή τη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών¹⁷². Πράγματι, πολλά δικαιώματα, ιδίως αυτά που αποσκοπούν να διασφαλίσουν την ενεργό συμμετοχή του θύματος

168 Πανάγος, ό.π., σελ. 102.

169 Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA), 2019, Sanctions that do justice-Justice for victims of violent crime: Part III, σελ. 13.

170 Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA), 2014, Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims, σελ. 28.

171 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 314.

172 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 104.

στην ποινική διαδικασία, όπως το δικαίωμα επανεξέτασης της απόφασης μη άσκησης δίωξης ή το δικαίωμα συνδρομής, εξαρτώνται από τον ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία, με συνέπεια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πλήρης απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών να καθίσταται δυνατή μόνον στις περιπτώσεις που το θύμα συμμετέχει στη διαδικασία ως διάδικος. Δυστυχώς, η προσθήκη όρων και επιφυλάξεων σε αρκετές διατάξεις της Οδηγίας έχουν συνέπειες και ως προς την αναγνώριση σε αυτές αμέσου αποτελέσματος¹⁷³, αφού προκειμένου να θεωρηθεί ότι μία διάταξη Οδηγίας εξοπλίζεται με άμεσο αποτέλεσμα και ισχύει άμεσα στην εθνική έννομη τάξη σε περίπτωση πλημμελούς ενσωμάτωσης της από το κράτος μέλος, θα πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, χωρίς αιρέσεις και επιφυλάξεις.

Το ΔΕΕ θα μπορούσε με τη νομολογία του να αποφανθεί αναφορικά με την ύπαρξη ή μη αμέσου αποτελέσματος σε μία σειρά από διατάξεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, καθώς και να ερμηνεύσει το περιεχόμενό τους, προκειμένου να διευκολυνθεί η εφαρμογή της Οδηγίας, ωστόσο οι διατάξεις της Οδηγίας δεν έχουν τύχει μέχρι σήμερα σημαντικής νομολογιακής ερμηνείας από το ΔΕΕ μέσω των αποφάσεών του σε προδικαστικά ερωτήματα εθνικών δικαστηρίων. Υπενθυμίζεται, εξάλλου, ότι μέσω του θεσμού της προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ επιτυγχάνεται η διασφάλιση της ενότητας και της αποτελεσματικότητας του (πρωτογενούς και παραγώγου) ενωσιακού δικαίου στις εσωτερικές έννομες τάξεις, που θα ετίθεντο σε κίνδυνο λόγω της πολυμορφίας των εθνικών ποινικών συστημάτων και των ενδεχόμενων διαφορετικών ερμηνευτικών προσεγγίσεων των ενωσιακών κανόνων από το κάθε κράτος μέλος¹⁷⁴.

Συγχρόνως, σε πολλές διατάξεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ εντοπίζονται όροι και επιφυλάξεις υπέρ των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, καθώς βούληση του ενωσιακού νομοθέτη είναι η διαφύλαξη της απαιτούμενης ισορροπίας μεταξύ θύματος και κατηγορουμένου. Το ΔΕΕ έχει επανειλημμένα κρίνει ότι τα δικαιώματα των θυμάτων που κατοχυρώνονταν προηγουμένως στην Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220ΔΕΥ και πλέον στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο που να σέβονται τα δικαιώματα της υπεράσπισης και ιδίως το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη¹⁷⁵. Φαίνεται, έτσι, ότι σε πολλά σημεία ο ενωσιακός νομοθέτης δίνει σαφώς προβάδισμα στα δικαιώματα του κατηγορουμένου έναντι της προστασίας των θυμάτων, υπό τον φόβο της

173 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 104.

174 Τσόλκα Ο., Λειτουργικές αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και «δικαστικός έλεγχος» κατ' άρθρο 42 του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939, σε: ΠΧρ 2022, σελ. 33.

175 Απόφαση της 16ης Ιουνίου 2005, *Purino*, C-105/03, ECLI:EU:C:2005:386, σκ. 59, απόφασης της 9 Οκτωβρίου 2008, *Katz*, C-404/07, EU:C:2008:553, σκέψη 48, απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, *Gambino και Hyka*, C-38/18, ECLI:EU:C:2019:628, σκ. 40.

προσβολής του δικαιώματος του σε δίκαιη δίκη. Ωστόσο, όπως ορθώς υποστηρίζεται, η κατοχύρωση δικαιωμάτων των θυμάτων για την ενεργό συμμετοχή τους στην ποινική διαδικασία, πολλώ δε μάλλον η λήψη προστατευτικών για αυτά μέτρων προς αποτροπή περαιτέρω θυματοποίησής τους δεν αποσκοπεί στην υποβάθμιση του παραδοσιακού ρόλου του κατηγορουμένου, αλλά αντιθέτως σε ενίσχυση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας με παράλληλη προστασία των δικαιωμάτων της υπεράσπισης και λιγότερη θυματοποίηση στο μέλλον¹⁷⁶.

Ταυτόχρονα, ως αστοχία του ενωσιακού νομοθέτη μπορεί να θεωρηθεί και η απουσία πρόβλεψης στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ κυρώσεων και τρόπων προσφυγής σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων και των προστατευτικών ρυθμίσεών της¹⁷⁷. Ενώ στις Οδηγίες που έχουν εκδοθεί βάσει του άρθρου 82 παρ. 2 ΣΛΕΕ για την κατοχύρωση ελάχιστων κανόνων ως προς τα δικονομικά δικαιώματα υπόπτων και κατηγορουμένων γίνεται πρόβλεψη για τη δυνατότητα προσφυγής ή για την ύπαρξη αποτελεσματικού ενδίκου μέσου για την περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων που θεσπίζονται με τις Οδηγίες αυτές, εντούτοις στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ απουσιάζει αντίστοιχη ρύθμιση. Η υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίζουν στους ιδιώτες αποτελεσματικά ένδικα μέσα/ένδικη προστασία σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων που αντλούν από τις αντίστοιχες ενωσιακές πράξεις συνδέεται με την αρχή της αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ενωσιακός νομοθέτης στο Προοίμιο της Οδηγίας 2016/343¹⁷⁸ για το τεκμήριο αθωότητας, δυνάμει της αρχής της αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου, τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίζουν επαρκή και αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας σε περίπτωση παραβίασης δικαιώματος που παρέχεται στους πολίτες βάσει του δικαίου της Ένωσης, ενώ για να κριθεί ως αποτελεσματικό το μέσο ένδικης προστασίας, θα πρέπει στο μέτρο του δυνατού να έχει ως αποτέλεσμα την επαναφορά του ιδιώτη στη θέση που θα είχε εάν δεν είχαν παραβιαστεί τα δικαιώματά του.

Κατά συνέπεια, καθίσταται σαφές ότι η απουσία ανάλογης πρόβλεψης στην Οδηγία 2012/29/ΕΕ περιορίζει σημαντικά την πρακτική αποτελεσματικότητα και εφαρμογή των θεσπιζόμενων δικαιωμάτων των θυμάτων, αφού χωρίς την κατοχύρωση μηχανισμών θεραπείας και διόρθωσης των παραβιάσεων των δικαιωμάτων, αυτά μετατρέπονται ως έναν βαθμό σε ευχή ή παραίνεση προς τις αρμόδιες αρχές. Παράλληλα, η έλλειψη διορθωτικών μηχανισμών σχετίζεται και με την

176 Androulakis I. N., 2014, *European Perspectives on Rights for Victims of Crime*, σε «Euclid 4/2014», σελ. 114.

177 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 102.

178 Αιτιολογική σκέψη 14 του Προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9ης Μαρτίου 2016 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας

απουσία εννόμων συνεπειών¹⁷⁹ σε περίπτωση παραβίασης των ρυθμίσεων, όπως του δικαιώματος ακρόασης ή του δικαιώματος λήψης πληροφοριών.

2.6. Αποτίμηση της ενσωμάτωσης των διατάξεων της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη

Σύμφωνα με το άρθρο 27 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, τα κράτη μέλη όφειλαν να μεταφέρουν ορθά τις διατάξεις της στις εσωτερικές έννομες τάξεις τους μέχρι τις 16 Νοεμβρίου 2015, υποχρέωση στην οποία δεν ανταποκρίθηκε ο Έλληνας νομοθέτης. Αυτό οδήγησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να κινηήσει τη διαδικασία του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, διατυπώνοντας αιτιολογημένη γνώμη¹⁸⁰, καθώς μέχρι την ημερομηνία εκείνη η Ελλάδα δεν είχε κοινοποιήσει στην Επιτροπή εθνικούς κανόνες για την εφαρμογή της Οδηγίας. Ακολούθησε στη συνέχεια η έκδοση του Ν. 4478/2017, ο οποίος μεταξύ άλλων μετέφερε στην ελληνική έννομη τάξη και την Οδηγία 2012/29/ΕΕ και η αποστολή από μέρους της Επιτροπής στις 7/3/2019 συμπληρωματικής αιτιολογημένης γνώμης¹⁸¹ λόγω πλημμελούς ενσωμάτωσης της ως άνω Οδηγίας. Μετά την έκδοση και του Ν. 4635/2019, το άρθρο 164 του οποίου επέφερε μικρές τροποποιήσεις στον Ν. 4478/2017, η Επιτροπή έκλεισε στις 2/4/2020 την υπόθεση, θεωρώντας ότι η Ελλάδα είχε μεταφέρει πλήρως την παραπάνω ενωσιακή νομοθεσία στην εθνική της έννομη τάξη.

Συνεπώς, ο Έλληνας νομοθέτης προχώρησε καθυστερημένα στην ενσωμάτωση της Οδηγίας και αφιέρωσε για τον σκοπό αυτό ένα μόνο τμήμα ενός ειδικού νόμου (του Ν. 4478/2017), πρακτική που -όπως έχει ορθώς υποστηριχθεί- μειώνει σημαντικά τη «θεατότητα» της ενσωμάτωσης της Οδηγίας αλλά και τις ίδιες τις διατάξεις της, περιορίζοντας σημαντικά την πρακτική τους αποτελεσματικότητα¹⁸². Τα κράτη μέλη μπορούσαν βέβαια να επιλέξουν να ενσωματώσουν την Οδηγία είτε τροποποιώντας τον υφιστάμενο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είτε θεσπίζοντας νέο νόμο περί δικαιωμάτων των θυμάτων είτε συνδυάζοντας τις δύο μεθόδους, σε κάθε όμως περίπτωση όφειλαν να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα των ενωσιακών διατάξεων κατά

179 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 102.

180 Από 27/04/2017 Αιτιολογημένη Γνώμη Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την Ελλάδα δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ/ αριθμός παράβασης: INFR(2016)0057

181 Από 7/03/2019 Συμπληρωματική Αιτιολογημένη Γνώμη Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την Ελλάδα δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ/ αριθμός παράβασης: INFR(2016)0057

182 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 689.

τη μεταφορά τους στην εθνική έννομη τάξη, έτσι ώστε οι ιδιώτες να μπορούν να γνωρίζουν σαφώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους βάσει του ενωσιακού δικαίου¹⁸³.

Το πρόβλημα της εθνικής ενσωμάτωσης της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ επιτείνεται από την επιλογή του νομοθέτη να ενσωματώσει ορισμένες μόνον διατάξεις της Οδηγίας θεωρώντας ότι οι λοιπές κατοχυρώνονται επαρκώς στην ελληνική έννομη τάξη. Τα περισσότερα δικαιώματα της Οδηγίας που αποσκοπούν να ενισχύσουν τον ρόλο του θύματος στην ποινική διαδικασία δεν περιλαμβάνονται στον Ν. 4478/2017, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, ούτε ο νόμος αυτός παραπέμπει για αυτά σε συγκεκριμένες διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ή άλλων ειδικών νόμων. Κατά συνέπεια, τα δικαιώματα των θυμάτων καταλήγουν να είναι κατακερματισμένα στην εθνική έννομη τάξη, ευρισκόμενα σε διαφορετικές νομοθεσίες. Πράγματι, ορισμένα δικαιώματα κατοχυρώνονται στον Ν. 4478/2017, ενώ άλλα όπως το δικαίωμα επανεξέτασης της απόφασης περί μη άσκησης δίωξης, κατοχυρώνονται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ακόμη, το θεμελιώδες δικαίωμα νομικής συνδρομής εντοπίζεται σε έτερο νομοθέτημα, τον Ν. 3226/2004 περί νομικής βοήθειας, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει.

Περαιτέρω, ορισμένες διατάξεις κατοχυρώνουν γενικώς δικαιώματα των θυμάτων, ανεξάρτητα από τον ρόλο τους ως διαδίκων στη διαδικασία και άλλες αναφέρονται στα θύματα, που αναλαμβάνουν κάποιον ρόλο στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Αν και η διαφοροποίηση αυτή είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, που εξαρτούν την απόλαυση ορισμένων δικαιωμάτων από τον ρόλο των θυμάτων στο οικείο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, ο εθνικός νομοθέτης οφείλει να προσδιορίζει σαφώς το πεδίο εφαρμογής όλων των δικαιωμάτων, ήτοι να διευκρινίζει¹⁸⁴ ποια ακριβώς δικαιώματα έχει το θύμα που συμμετέχει ως διάδικος στη δίκη και ποια το θύμα που επιλέγει να μην αναλάβει τον ρόλο του διαδίκου¹⁸⁵. Παράλληλα, παρατηρείται ότι οι σπουδαιότερες ρυθμίσεις των Οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων έχουν ενσωματωθεί στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, κάτι που δεν συνέβη στην περίπτωση της Οδηγίας για τα θύματα¹⁸⁶. Το γεγονός αυτό

183 Έγγραφο καθοδήγησης του DG Justice της Επιτροπής, ό.π., σελ. 5.

184 Αιτιολογική σκέψη 20 του Προοιμίου της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ.

185 Συνεπώς, ίσως θα ήταν ορθότερο να περιλαμβάνονται στον Ν. 4478/2017 όλα τα δικαιώματα της Οδηγίας, συμπεριλαμβανομένων και των δικαιωμάτων περί της συμμετοχής των θυμάτων στην ποινική διαδικασία, με σαφή προσδιορισμό του πεδίου εφαρμογής του καθενός και με ρητή παραπομπή ενδεχομένως σε άρθρα του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ή άλλων νομοθετικών διατάξεων ως προς τους ειδικότερους όρους εφαρμογής τους. Το καθοδηγητικό έγγραφο της Επιτροπής (σελ. 5), άλλωστε, ανέφερε ως ορθό τρόπο ενσωμάτωσης, μεταξύ άλλων, τη συμπερίληψη όλων των δικαιωμάτων των θυμάτων σε έναν νόμο περί του καθεστώτος των θυμάτων στην ποινική διαδικασία (*Creating a single criminal law Victims' Statute*).

186 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 198.

δυστυχώς μπορεί να υποδηλώνει ότι τα δικονομικά δικαιώματα των θυμάτων βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση σε σύγκριση με αυτά των υπόπτων και κατηγορουμένων¹⁸⁷.

Επομένως, με την επιλογή του εθνικού νομοθέτη να προβεί κατά τα ανωτέρω σε κατακερματισμό των σχετικών δικαιωμάτων της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα των θυμάτων αφενός να γνωρίζουν και αφετέρου να επικαλούνται τα σχετικά δικαιώματά τους. Υπενθυμίζεται ότι, αν και τα κράτη μέλη έχουν γενικά την ελευθερία να επιλέξουν τα μέσα με τα οποία θα ενσωματώσουν στην έννομη τάξη τους τις διατάξεις της Οδηγίας, το ΔΕΕ έχει σε πολυάριθμες αποφάσεις του¹⁸⁸ κρίνει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να επιλέγουν εκείνον τον τύπο και εκείνα τα μέσα, τα οποία διασφαλίζουν στον μέγιστο βαθμό την πρακτική αποτελεσματικότητα (effet utile) της Οδηγίας¹⁸⁹.

Στο πλαίσιο αυτό, όπως και στην περίπτωση της ίδιας της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, ως αρνητικό σημείο θα πρέπει να σημειωθεί και η απουσία στον Ν. 4478/2017 οποιασδήποτε αναφοράς σε κυρώσεις ή σε μηχανισμούς προστασίας των θυμάτων σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται για αυτά ή μη εφαρμογής των αναλυτικών διατάξεων που αφορούν τη λήψη μέτρων προστασίας τους. Όπως παρατηρείται, σε επίπεδο ουσιαστικής ενσωμάτωσης των δικαιωμάτων, για να κριθεί ότι αυτή είναι ορθή και ότι τα δικαιώματα δεν συνιστούν απλώς «μία ευχή» ή παραίνεση προς τις αρμόδιες αρχές, θα πρέπει ο νόμος να συνδέει την παραβίαση ή καταστρατήγησή τους με συνέπειες¹⁹⁰.

Κατά το άρθρο 172 παρ. 2 ΚΠΔ, όταν ο παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας ή ο συνήγορός του ζήτησαν να ασκήσουν δικαίωμα που τους παρέχει ρητά ο νόμος και το δικαστήριο τους το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για τη σχετική αίτηση, επέρχεται σχετική ακυρότητα¹⁹¹. Ωστόσο, η Οδηγία 2012/29/ΕΕ και ακολούθως ο εθνικός νόμος παρέχουν ορισμένα δικαιώματα και στα θύματα εν γένει, χωρίς να απαιτείται αυτά να συμμετέχουν στην ποινική διαδικασία ως διάδικοι. Για τα θύματα αυτά, δεν υφίσταται πρόβλεψη για κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων τους, γεγονός που περιορίζει την αποτελεσματική τους προστασίας εντός της έννομης τάξης μας. Ζήτημα τίθεται, για παράδειγμα, ως προς την έννομη συνέπεια της παραβίασης μίας σειράς δικαιωμάτων του θύματος, που δεν συμμετέχει ως παριστάμενος προς υποστήριξη της κατηγορίας στην ποινική διαδικασία, όπως είναι το δικαίωμα

187 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 199.

188 Απόφαση της 8ης Απριλίου 1976, Royer, C-48/75, ECLI:EU:C:1976:57, σκ. 73, απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2016, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-601/14, ECLI:EU:C:2016:759, σκ. 46.

189 Σαχπεκίδου, ό.π., σελ. 499.

190 Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 717.

191 Κατά τον Πετρόπουλο, ό.π., σελ. 717, θα πρέπει να εξεταστεί η επέκταση του άρθρου 172 παρ. 2 ΚΠΔ υπέρ του θύματος και στην προδικασία, ως απόρροια ενός γενικότερου δικαιώματος ακρόασης του θύματος.

ακρόασης, το δικαίωμα πληροφόρησης, το δικαίωμα λήψης αντιγράφου της καταγγελίας, το δικαίωμα ενημέρωσης για την έκδοση απορριπτικής της έγκλησής του διάταξης, καθώς και για τη δυνατότητά του να προσφύγει κατά αυτής.

Δεδομένου δε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εντοπίζονται αποκλίσεις μεταξύ διάταξης της Οδηγίας και εθνικής ρύθμισης, αξίζει να σημειωθεί η σημασία του ρόλου του εφαρμοστή του δικαίου προς αποκατάσταση των δικαιωμάτων των θυμάτων. Στις περιπτώσεις αυτές ο εφαρμοστής του δικαίου θα πρέπει αρχικά να προσπαθήσει να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο σε συμφωνία με το ενωσιακό. Σε περίπτωση, δε, που η ερμηνεία αυτή είναι αδύνατη, γιατί τούτο θα κατέληγε σε ανεπίτρεπτη *contra legem* ερμηνεία, θα πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον η ενωσιακή διάταξη έχει άμεσο αποτέλεσμα. Υπενθυμίζεται ότι με τον όρο «άμεσο αποτέλεσμα» διάταξης μίας Οδηγίας εννοείται η δυνατότητα επίκλησής της από τους ιδιώτες ενώπιον των εθνικών τους δικαστηρίων, σε περίπτωση μη εμπρόθεσμης μεταφοράς της Οδηγίας ή πλημμελούς μεταφοράς της στην εσωτερική έννομη τάξη του κράτους μέλους, εφόσον συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις¹⁹².

Εφόσον η διάταξη της Οδηγίας έχει άμεσο αποτέλεσμα, ο εθνικός δικαστής θα πρέπει να αφήσει ανεφάρμοστη την αντίθετη εθνική διάταξη, χωρίς να αναμένει την τροποποίηση ή κατάργησή της. Σε περίπτωση, δε, που διατηρεί αμφιβολίες για την ύπαρξη ή μη αμέσου αποτελέσματος, τότε ο εθνικός δικαστής θα πρέπει να στείλει σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Εάν, αντίθετα, η διάταξη της Οδηγίας δεν έχει άμεσο αποτέλεσμα, τότε ο εθνικός εφαρμοστής του δικαίου δεν μπορεί να μην εφαρμόσει τον εθνικό κανόνα δικαίου. Στην περίπτωση αυτή, η υποχρέωση βαρύνει τον εθνικό νομοθέτη, ο οποίος θα πρέπει να τροποποιήσει την εθνική διάταξη, ώστε να είναι σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο, αφού σε διαφορετική περίπτωση το κράτος μέλος υπέχει ευθύνη για παραβίαση του ενωσιακού δικαίου¹⁹³.

192 Σαχπεκίδου, ό.π., σελ. 533. Πιο συγκεκριμένα, άμεσο αποτέλεσμα μπορεί να αναπτύξει μία διάταξη της Οδηγίας όταν έχει παρέλθει η προθεσμία μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο του κράτους μέλους, εφόσον απονέμει δικαιώματα στους ιδιώτες και υπό την προϋπόθεση ότι το κείμενό της είναι επαρκώς σαφές, ακριβές και απαλλαγμένο αιρέσεων

193 Στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με το σύστημα δικαστικής προστασίας της ΕΕ, η Επιτροπή μπορεί να κινήσει εναντίον του τη διαδικασία της προσφυγής επί παραβάσει (258-260 ΣΛΕΕ) και ο ιδιώτης που υφίσταται ζημία από την παραβίαση αυτή και εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις, μπορεί να ασκήσει την αγωγή αποζημίωσης σε βάρος του κράτους μέλους του λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης, δυνατότητα η οποία, μάλιστα, είναι ανεξάρτητη από την ύπαρξη ή μη αμέσου αποτελέσματος.

3. Νομολογία του Ε.Δ.Δ.Α. ως προς τα δικαιώματα των θυμάτων – Σύγκριση με την προστασία του θύματος στα πλαίσια της Οδηγίας

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) δεν κατοχυρώνει ρητά δικαιώματα των θυμάτων στην ποινική διαδικασία ούτε περιλαμβάνει συγκεκριμένη διάταξη υπέρ της προστασίας των θυμάτων. Ο προσανατολισμός της Σύμβασης στην προστασία υπόπτων και κατηγορουμένων έχει μάλιστα ως συνέπεια να τίθενται οι παθόντες εκτός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και τα ελάχιστα δικονομικά δικαιώματα υπεράσπισης¹⁹⁴. Προστασία στο θύμα βάσει του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ μπορεί να υπάρξει μόνον υπό το αστικό του σκέλος και μόνον στην περίπτωση του θεσμού της πολιτικής αγωγής, όπου οι αστικές αξιώσεις του παθόντος εξαρτώνται από το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας¹⁹⁵.

Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι τα θύματα μένουν απροστάτευτα στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΣΔΑ, καθώς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) έχει αναπτύξει πλούσια νομολογία με την οποία επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής άλλων δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ προς τον σκοπό της προστασίας των θυμάτων εντός της ποινικής διαδικασίας. Η νομολογία του ΕΔΔΑ αναφορικά με τα θύματα εγκληματικότητας αφορά κυρίως την υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών προς αποτελεσματική διερεύνηση των υποβαλλόμενων καταγγελιών, η οποία απορρέει από τα άρθρα 2 περί δικαιώματος στη ζωή, 3 περί απαγόρευσης των βασανιστηρίων και 13 περί δικαιώματος πραγματικής προσφυγής. Το ΕΔΔΑ έχει αναφερθεί ακόμη στο άρθρο 4 περί απαγόρευσης δουλείας και καταναγκαστικών έργων αναφορικά με θύματα εμπορίας ανθρώπων¹⁹⁶, αλλά και στο δικαίωμα του άρθρου 8 σε περίπτωση προσβολής της ιδιωτικής ζωής του θύματος λόγω της δευτερογενούς θυματοποίησής του από τις αρμόδιες αρχές και τους φορείς της ποινικής δικαιοσύνης.

Ειδικότερα, βάσει των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν υποχρέωση όχι μόνον να απέχουν από παραβιάσεις των δικαιωμάτων στη ζωή και στην απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης, αλλά και να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες, προκειμένου να διασφαλίσουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών, ακόμη και από προσβολές που προέρχονται από ιδιώτες¹⁹⁷. Έτσι, το ΕΔΔΑ βασισμένο κυρίως στο άρθρο 2 (αλλά και στο άρθρο 3) σε συνδυασμό με το άρθρο 1, που απαιτεί τον σεβασμό των δικαιωμάτων και

194 Απόφασή του Siliadin κατά Γαλλίας, πρβλ. Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 115, 132.

195 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 137-138.

196 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 119.

197 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 115-116.

ελευθεριών της Σύμβασης, έχει διαπλάσει νομολογιακά μία διαδικαστική υποχρέωση των κρατών προς διεξαγωγή επίσημης αποτελεσματικής έρευνας¹⁹⁸. Τα κράτη έχουν δηλαδή υποχρέωση βάσει του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ να διενεργήσουν επίσημη αποτελεσματική έρευνα για τα αίτια θανάτου οποιουδήποτε προσώπου βρισκόταν υπό τη δικαιοδοσία τους, εφόσον ο θάνατός του προκλήθηκε είτε από όργανο του κράτους είτε από ιδιώτη, σε συνθήκες ύποπτες, ενώ η ίδια υποχρέωση υφίσταται και σε περίπτωση πρόκλησης τραυμάτων δυνάμενων να οδηγήσουν σε θάνατο¹⁹⁹. Το ΕΔΔΑ έχει ακόμη κρίνει ότι για να είναι η έρευνα αποτελεσματική, θα πρέπει να εξασφαλίζεται σε έναν βαθμό η συμμετοχή των θύματος ή των οικείων του (σε περίπτωση θανάτου προσώπου) στην έρευνα, έτσι ώστε να προστατεύονται τα νόμιμα συμφέροντά του και να δίνεται στο θύμα η δυνατότητα να ακουστεί και να εκθέσει την άποψή του για την καταγγελλόμενη αξιόποινη πράξη²⁰⁰.

Έτσι, στην υπόθεση Nadrosan κατά Ρωσίας²⁰¹, που αφορούσε περίπτωση αστυνομικής βίας κατά τη διάρκεια και έπειτα από σύλληψη υπόπτου, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης, καθώς έκρινε ότι η έρευνα που διενήργησαν οι αρχές δεν ήταν διεξοδική, επαρκής και αποτελεσματική. Το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι το δικαίωμα του θύματος να συμμετάσχει αποτελεσματικά στην έρευνα είχε παραβιαστεί εξαιτίας του χειρισμού της υπόθεσης από την εισαγγελική αρχή, η οποία αφού αρχικά παρέλειψε να ζητήσει τις ιατρικές εκθέσεις που πιστοποιούσαν τα τραύματα του θύματος, στη συνέχεια δεν σεβάστηκε το δικαίωμα ακρόασης του θύματος και δεν ανέφερε καν τη δική του εκδοχή των γεγονότων στην απόφασή της. Ο εισαγγελέας βάσισε την απόφασή του να μην ασκήσει δίωξη στους αστυνομικούς-δράστες αποκλειστικά στη δική τους κατάθεση περί μη χρήσης βίας και το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα συμπεράσματα της έρευνάς του ήταν αντιφατικά, επιλεκτικά υπέρ των δραστών και δεν λάμβαναν υπόψη τους ανεξάρτητες πηγές και μάρτυρες. Παράλληλα, κατά το ΕΔΔΑ, ούτε και η προσφυγή του θύματος ενώπιον ανώτερου Εισαγγελέα είχε αποτέλεσμα.

Πέραν δε της μεροληπτικής στάσης της αρχής κατά την ποινική έρευνα, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση της Σύμβασης και κατά τη δικαστική διαδικασία που ακολούθησε, καθώς το εθνικό δικαστήριο βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην εισαγγελική απόφαση, δεν έλαβε υπόψη του ως αποδεικτικό στοιχείο τις ιατρικές εκθέσεις ως προς τα τραύματα του θύματος, δεν κάλεσε ως

198 Ακτύπης Σ.-Η., 2017, Ερμηνεία άρθρου 2 ΕΣΔΑ, σε «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-2η έκδ.» (Σισιλιάνος Λ.-Α.-διευθ. Έκδ.), σελ. 103. Παρατηρείται εκεί ότι η διαδικαστική αυτή υποχρέωση ισχύει παράλληλα προς την ουσιαστική υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος στη ζωή και επομένως είναι δυνατή η διαπίστωση ταυτόχρονης παραβίασης του ουσιαστικού και του διαδικαστικού σκέλους του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ.

199 Ακτύπης, ό.π., σελ. 104.

200 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 124-125.

201 Απόφαση της 31ης Ιουλίου 2008, Nadrosan κατά Ρωσίας, αριθμός προσφυγής: 9297/02.

μάρτυρες τους αστυνομικούς που ήταν παρόντες στη σύλληψη του θύματος και στην πράξη βίας κατ' αυτού, ενώ αρκέστηκε να κρίνει την καταγγελία του θύματος ως μη πειστική. Κατά το Δικαστήριο του Στρασβούργου, οι ελλείψεις αυτές της δικαστικής διαδικασίας αποστέρησαν από το θύμα το δικαίωμά του να αμφισβητήσει αποτελεσματικά την εκδοχή των δραστών περί της καταγγελλόμενης πράξης.

Παράλληλα, το ΕΔΔΑ με τη νομολογία του έχει κρίνει ότι τα θύματα θα πρέπει να έχουν πρόσβαση στον φάκελο της υπόθεσης, τόσο κατά το στάδιο της έρευνας όσο και κατά αυτό της κύριας διαδικασίας²⁰². Έχει επίσης επισημάνει ότι η εξάρτηση της συμμετοχής οικείων θύματος από δικονομικές προϋποθέσεις, όπως η δήλωση πολιτικής αγωγής, αντιβαίνει στο διαδικαστικό σκέλος του άρθρου 2 της ΕΣΔΑ, καθώς η συμμετοχή τους θα έπρεπε να είναι αυτόματη²⁰³. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δεν παρέχει εν γένει μέσω της νομολογίας του στο θύμα ή στους οικείους του έναν συγκεκριμένο ρόλο στην ποινική διαδικασία, παρά μόνον απαιτεί από τις αρμόδιες αρχές να διασφαλίζουν κατά κάποιον τρόπο τη συμμετοχή τους στη διαδικασία, καθώς αυτή οδηγεί σε γενικές γραμμές σε αποτελεσματική έρευνα της καταγγελλόμενης πράξης²⁰⁴ και υπηρετεί το συμφέρον της κοινωνίας προς απονομή της δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, έχει κριθεί ότι το θύμα δικαιούται επίσης να λαμβάνει πληροφόρηση για την ποινική διαδικασία, η χορήγηση της οποίας, όμως, επιτρέπεται να εξαρτάται από τους δικονομικούς και διαδικαστικούς κανόνες που θεσπίζουν τα κράτη²⁰⁵. Συγχρόνως, το ΕΔΔΑ αποσυνδέει το δικαίωμα συμμετοχής των θυμάτων ή των οικείων τους στην ποινική έρευνα από ενδεχόμενη υποχρέωση αποτελέσματος, δηλαδή δεν δέχεται ότι το δικαίωμα συμμετοχής των θυμάτων συνεπάγεται και ένα επιπρόσθετο δικαίωμα δίωξης ή και ποινικής καταδίκης του φερόμενου ως δράστη²⁰⁶. Στην υπόθεση Petrovic κατά Σερβίας κατέληξε, μάλιστα, ότι η ΕΣΔΑ δεν επιτάσσει στα κράτη να κατοχυρώνουν θεσμούς αναθεώρησης των εισαγγελικών αποφάσεων αναφορικά με τη διερεύνηση καταγγελλόμενων πράξεων²⁰⁷.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ κάνοντας χρήση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ έχει αναφερθεί και στην υποχρέωση των αρμοδίων αρχών να σέβονται το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής του θύματος και την αξιοπρέπειά του, αποφεύγοντας κατά την ποινική έρευνα και τη δικαστική διαδικασία ενέργειες, που θα μπορούσαν να προκαλέσουν δευτερογενή θυματοποίησή του. Στην υπόθεση Υ. κατά

202 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 125.

203 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 126.

204 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 127.

205 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 128.

206 Ακτύπης, ό.π., σελ. 107.

207 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 130.

Σλοβενίας²⁰⁸, το ΕΔΔΑ αφού υπενθύμισε την υποχρέωση των αρμοδίων αρχών να προβαίνουν σε αποτελεσματική έρευνα των καταγγελλόμενων πράξεων, εντός μάλιστα εύλογης διάρκειας, σημείωσε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση το μεγάλο χρονικό διάστημα που είχε μεσολαβήσει από τη μήνυση της προσφεύγουσας-θύματος σεξουαλικής κακοποίησης μέχρι την κρίση του δικαστηρίου, που έφτανε τα 7 έτη, συνιστούσαν παραβίαση της διαδικαστικής απαίτησης εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας, με συνέπεια να υφίσταται παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ²⁰⁹. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο του Στρασβούργου για πρώτη φορά προχώρησε σε αναλυτική εξέταση του τρόπου εξέτασης ως μάρτυρα κατά την προδικασία και την ακροαματική διαδικασία του θύματος της καταγγελλόμενης σεξουαλικής επίθεσης, ελέγχοντας υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ τις ερωτήσεις που υποβάλλονται στο θύμα τόσο από τον κατηγορούμενο όσο και από τον διορισμένο πραγματογνώμονα²¹⁰.

Το ΕΔΔΑ προβαίνοντας σε στάθμιση των δικαιωμάτων αφενός της υπεράσπισης και αφετέρου του θύματος, έκρινε ότι κατά την κατάθεση των θυμάτων ως μαρτύρων στην ποινική δίκη θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία της ζωής, της ασφάλειας και της αξιοπρέπειάς τους, το δε δικαίωμα του κατηγορούμενου να υπερασπιστεί τον εαυτό του δεν του παρέχει τη δυνατότητα να προβαίνει σε ερωτήσεις που μπορούν να τραυματίσουν ψυχικά το θύμα, ιδίως όταν πρόκειται για θύματα σεξουαλικής βίας²¹¹. Όπως ρητά ανέφερε το ΕΔΔΑ, η κατ' αντιπαράσταση εξέταση δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέσο εκφοβισμού ή να είναι ταπεινωτική για τους μάρτυρες, ενώ ευθύνη του προεδρεύοντος τη συζήτηση δικαστή είναι να προστατεύσει αποτελεσματικά την τιμή του θύματος. Το ΕΔΔΑ στην απόφαση αυτή διαπίστωσε κατά πλειοψηφία παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ με ένα σκεπτικό, που διεύρυνε σημαντικά την προστασία στα θύματα²¹².

Σε άλλες, πιο πρόσφατες αποφάσεις, την Χ κατά Ελλάδας και την Ν.Τ. κατά Κύπρου, το Δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε παραβίαση του άρθρου 3 και 8 της ΕΣΔΑ λόγω μη

208 Απόφαση της 28ης Μαΐου 2015, Υ. κατά Σλοβενίας, αριθμός προσφυγής 41107/10.

209 Χειρδάρης Β., 2015, Παρουσίαση απόφασης ΕΔΔΑ, Υ. Κατά Σλοβενίας 28-5-2015, σε «Νομικό Βήμα (2015) 63, σελ. 1095.

210 Χειρδάρης, ό.π., σελ. 1095.

211 Το ΕΔΔΑ έκρινε εν προκειμένω ότι η εξέταση του θύματος από μέρους της υπεράσπισης, ακόμη δε και από τον διορισμένο πραγματογνώμονα-ιατρό, περιελάμβανε κυρίως ερωτήσεις εμφανώς προσωπικού χαρακτήρα ή καθ' υποφορά, με σκοπό την απαξίωσή του, προσβλητική και επιθετική αμφισβήτηση των απαντήσεών, πέραν του επιτρεπτού ορίου που παρέχει το υπερασπιστικό δικαίωμα του κατηγορούμενου να εξετάζει τους μάρτυρες κατηγορίας.

212 Κατά τον Χειρδάρη (ό.π., σελ. 71 επ.) η κρίση του ΕΔΔΑ δεν είναι εν προκειμένω ορθή και κινείται στα όρια της υπερβολής, καθώς μειώνει εν τέλει υπερβολικά τα δικαιώματα της υπεράσπισης και ιδίως το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει τον μάρτυρα κατηγορίας. Ορθότερη είναι κατά τη γνώμη του η άποψη της μειοψηφίας.

αποτελεσματικής διερεύνησης των καταγγελλόμενων πράξεων και μη σεβασμού των δικαιωμάτων των θυμάτων. Στην απόφαση Χ κατά Ελλάδας²¹³ το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρξε αποτελεσματική διερεύνηση του καταγγελλόμενου αδικήματος, καθώς οι εισαγγελικές και δικαστικές αρχές δεν έλαβαν υπόψη τους μαρτυρικές καταθέσεις, δεν αξιολόγησαν την ψυχολογική κατάσταση της προσφεύγουσας ως θύματος σεξουαλικής βίας ή την αξιοπιστία του δράστη και υιοθέτησαν άκριτα την εκδοχή του κατηγορούμενου για τα γεγονότα, εξάγοντας ένα «ανεπαρκώς τεκμηριωμένο» συμπέρασμα. Αντίστοιχη παραβίαση της υποχρέωσης αποτελεσματικής έρευνας κρίθηκε ότι υπήρξε και στην περίπτωση της απόφασης Ν.Τ. κατά Κύπρου²¹⁴.

Περαιτέρω, στην υπόθεση Χ κατά Ελλάδας κρίσιμα δικαιώματα του θύματος κατά την ποινική διαδικασία παραβιάστηκαν. Ειδικότερα, αν και το θύμα παραπονέθηκε για την ποιότητα της διερμηνείας που έλαβε, δεν πληροφορήθηκε για το δικαίωμά του να υποβάλει ενστάσεις κατά αυτής, δεν έλαβε αντίγραφο της καταγγελίας του, δεν έλαβε πληροφόρηση για την πορεία της υπόθεσης και δεν ελήφθησαν μέτρα από τις αρχές προκειμένου να αποφευχθεί η επαφή θύματος και δράστη²¹⁵. Παρατηρείται, επομένως, ότι στην υπόθεση αυτή παραβιάστηκαν δικαιώματα του θύματος που θεσπίστηκαν βάσει της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και της σχετικής εθνικής νομοθεσίας. Στην υπόθεση, δε, Ν.Τ. κατά Κύπρου, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση και του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ λόγω διακριτικής μεταχείρισης του θύματος, καθώς έκρινε ότι ο εισαγγελέας δεν αξιολόγησε ορθά το ζήτημα της συναίνεσης, που ήταν καίριας σημασίας στην υπό κρίση υπόθεση, προχώρησε σε επιλεκτική και με μομφές εναντίον του θύματος κρίση και υιοθέτησε σεξιστικά στερεότυπα που οδήγησαν σε δευτερογενή θυματοποίηση του θύματος²¹⁶.

Συνοψίζοντας, παρά τα ως άνω θετικά για την πλευρά του θύματος νομολογιακά παραδείγματα, παρατηρείται ότι σε γενικές γραμμές η προστασία που προσφέρει το ΕΔΔΑ μέσω της ερμηνείας της ΕΣΔΑ, αφορά κυρίως σε δικαιώματα των θυμάτων προς τον σκοπό της διασφάλισης αποτελεσματικής έρευνας των καταγγελλομένων ή της προστασίας της ιδιωτικής ζωής τους, χωρίς να φθάνει στο σημείο να παρέχει συγκεκριμένα δικονομικά δικαιώματα στα θύματα ή να μεταβάλλει τον ρόλο τους στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης κάθε κράτους²¹⁷. Η παροχή του δικαιώματος ακρόασης ή πληροφόρησης στα θύματα συμβάλει

213 Απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2024, Χ κατά Ελλάδας, αριθμός προσφυγής 38588/21.

214 Απόφαση της 3ης Ιουλίου 2025, Ν.Τ. κατά Κύπρου, αριθμός προσφυγής 28150/22.

215 Παυλακούδης Σ., 2025, Θύματα έμφυλης βίας-αποφάσεις της 13.2.2024, Χ κατά Ελλάδας και 3.7.202, Ν.Τ. κατά Κύπρου, σε «ΠοινΔικ 10/2025», σελ. 1027-1028.

216 Παυλακούδης, ό.π., σελ. 1028.

217 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 165.

ακριβώς στη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της έρευνας. Καθώς το ΕΔΔΑ εξετάζει κάθε φορά εν συνόλω την αποτελεσματικότητα της έρευνας ή τη δικαιοσύνη της διαδικασίας (βάσει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ), η μη παροχή στο θύμα ενός συγκεκριμένου δικαιώματος μπορεί να μην οδηγήσει σε παραβίαση της ΕΣΔΑ, αν το κράτος έχει προβλέψει άλλους τρόπους να αντισταθμίσει την έλλειψη αυτή, με συνέπεια η αποτελεσματικότητα ή η δικαιοσύνη της διαδικασίας συνολικά να μην θίγονται²¹⁸. Επομένως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι στον βαθμό που η Οδηγία 2012/29/ΕΕ κατοχυρώνει συγκεκριμένα δικαιώματα στα θύματα, η ΕΣΔΑ και η νομολογία του ΕΔΔΑ και το ενωσιακό δίκαιο αλληλοσυμπληρώνονται και διευρύνουν από κοινού την προστασία των θυμάτων²¹⁹.

218 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 166.

219 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 167.

4. Πρόταση της Επιτροπής για την τροποποίηση της οδηγίας 2012/29/ΕΕ

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ, ως το πρώτο κύριο οριζόντιο νομικό εργαλείο προστασίας των θυμάτων εγκληματικότητας εντός του ενωσιακού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, αποτέλεσε αδιαμφισβήτητο σημαντικό ρόλο στην κατοχύρωση ελάχιστων κοινών κανόνων για τα δικαιώματα των θυμάτων εντός της ποινικής διαδικασίας. Ωστόσο, πέραν της νομικής κατοχύρωσης ορισμένων δικαιωμάτων και προστατευτικών διατάξεων στο κείμενο της Οδηγίας, η ουσιαστική βελτίωση της θέσης των θυμάτων στην ποινική διαδικασία απαιτεί επιπλέον την ορθή ενσωμάτωση των ενωσιακών ρυθμίσεων στην εθνική έννομη τάξη των κρατών μελών και κυρίως την πραγματική και αποτελεσματική εφαρμογή των σχετικών διατάξεων από τις αρμόδιες εθνικές αρχές. Εξάλλου, υλοποίηση οποιασδήποτε δημόσιας ενωσιακής πολιτικής δεν είναι νοητή χωρίς τόσο την ορθή μεταφορά των Οδηγιών όσο και την εφαρμογή τους στην πράξη.

Σύμφωνα με Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2020²²⁰, η εφαρμογή της Οδηγίας για τα θύματα δεν κρίνεται ικανοποιητική, καθώς αφενός πολλά κράτη μέλη ενσωμάτωσαν πλημμελώς τις ρυθμίσεις της και αφετέρου εντοπίζονται συνολικές ελλείψεις στην πρακτική εφαρμογή της, που συνεπάγονται παραβιάσεις σημαντικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην πληροφόρηση, αλλά και ανεπαρκή προστασία των θυμάτων ανάλογα με τις ατομικές τους ανάγκες. Η δέσμευση της Ένωσης να βελτιώσει τη θέση των θυμάτων διορθώνοντας τα προβλήματα και τις ελλείψεις της σχετικής ενωσιακής νομοθεσίας, ώστε να διευρύνει κατά το δυνατόν την προστασία των θυμάτων και να ενισχύσει τη θέση τους²²¹ διακηρύσσεται στην Ανακοίνωση της Επιτροπής αναφορικά με τη Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025)²²². Στο πλαίσιο αυτό και κατόπιν αξιολόγησης της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ που ανέδειξε τα θετικά σημεία και τις ελλείψεις της, η Επιτροπή ανακοίνωσε το 2023 Πρόταση για τροποποίηση της Οδηγίας του 2012 για τα θύματα²²³.

Στην Πρότασή της η Επιτροπή αναγνωρίζει τον θετικό αντίκτυπο της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη βελτίωση της ασφάλειας και της προστασίας των θυμάτων, εντούτοις σημειώνει ότι υφίστανται σημαντικά προβλήματα και ελλείψεις αναφορικά με την εφαρμογή της Οδηγίας, που συνίστανται

220 Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, 11.5.2020, COM(2020) 188 final.

221 Victim Protection-Commission Proposes Reform of Victims' Rights Directive, σε Eucrim 2/2023, σελ. 158.

222 Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών-Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), 24.6.2020 COM(2020) 258 final.

223 Πρόταση Οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περί τροποποίησης της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, 12.7.2023, COM(2023) 424 final.

κυρίως στην έλλειψη σαφήνειας και ακρίβειας ορισμένων δικαιωμάτων, στο μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών κατά την ενσωμάτωση πολλών από αυτά, με συνέπεια την περιορισμένη πρακτική εφαρμογή τους και την εμφάνιση μεγάλων διαφορών ανά τα κράτη μέλη, καθώς και στη μη τήρηση στην πράξη δικαιωμάτων των θυμάτων από τις αρμόδιες αρχές. Η παραπάνω κατάσταση δεν βοηθάει στην εμπέδωση των δικαιωμάτων των θυμάτων, τα οποία συχνά δεν λαμβάνουν επαρκή πληροφόρηση για αυτά, με συνέπεια να μην μπορούν να τα επικαλούνται, να κλονίζεται η εμπιστοσύνη τους στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης και εν τέλει να μην καταγγέλλουν τις σε βάρος τους αξιόποινες πράξεις. Καθώς η αποτελεσματική υλοποίηση της Οδηγίας για τα Θύματα συνδέεται με την «ομαλή λειτουργία» του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, την επίτευξη υψηλού επιπέδου ασφάλειας εντός αυτού και κατ'επέκταση την ορθή εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, κρίθηκε απαραίτητη η τροποποίηση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, ώστε να διορθωθούν τυχόν ελλείψεις, να ενισχυθεί η θέση του θύματος και η προστασία του και να υιοθετηθεί κατά το δυνατόν ένα σύστημα «θυματοκεντρικής δικαιοσύνης», όπου τα θύματα θα αναγνωρίζονται και θα μπορούν να επικαλεστούν τα δικαιώματά τους²²⁴.

Οι παρεμβάσεις της Επιτροπής περιλαμβάνουν αρχικά τη δημιουργία τηλεφωνικών γραμμών για τα θύματα, μέσω των οποίων θα παρέχεται εκτός από συναισθηματική υποστήριξη και ενημέρωση για τις πληροφορίες του άρθρου 4 παρ. 1 της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, ώστε να εξασφαλισθεί ότι όλα τα θύματα θα μπορούν πιο εύκολα να λάβουν την πληροφόρηση που απαιτείται για να συμμετάσχουν στην ποινική διαδικασία. Η ρύθμιση απαιτεί οι τηλεφωνικές γραμμές να είναι εύκολα προσβάσιμες, εύχρηστες, δωρεάν και εμπιστευτικές, ενώ η επικοινωνία θα πρέπει να παρέχεται μέσω αυτών και σε άλλες γλώσσες, ώστε να περιοριστεί το φαινόμενο τα θύματα να μην μπορούν να λάβουν την πληροφόρηση που δικαιούνται, επειδή υπάρχει αδυναμία παροχής γλωσσικής υποστήριξης από τις αρμόδιες αρχές, στις οποίες τα θύματα απευθύνονται αρχικά.

Περαιτέρω, οι προτεινόμενες διατάξεις μεριμνούν για τη διευκόλυνση υποβολής καταγγελιών από τα θύματα, μέσω της χρήσης τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών και για τη δυνατότητα καταγγελίας αξιόποινων πράξεων σε βάρος προσώπων που τελούν υπό κράτηση και των οποίων η κινητικότητα είναι περιορισμένη. Προβλέπεται ειδικότερα υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν τη δυνατότητα αποτελεσματικής καταγγελίας αξιόποινων πράξεων που τελούνται σε εγκαταστάσεις κράτησης. Η ρύθμιση αυτή καταλαμβάνει φυλακισμένους,

224 Πρόταση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τροποποίηση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, ό.π., σελ. 3.

προσωρινά κρατούμενους υπόπτους ή κατηγορούμενους, καθώς και αιτούντες διεθνή προστασία που παραμένουν σε ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης, κέντρα κράτησης πριν την απομάκρυνση και κέντρα φιλοξενίας. Δεδομένου ότι τα πρόσωπα αυτά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα σε επαναλαμβανόμενη και δευτερογενή θυματοποίηση, αδυνατώντας ή φοβούμενα πολλές φορές να καταγγείλουν τις σε βάρος τους τελεσθείσες αξιόποινες πράξεις, η ρύθμιση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική. Ακόμη, τονίζεται ότι οι διαδικασίες καταγγελίας αδικημάτων από παιδιά θύματα πρέπει να είναι ασφαλείς, προσβάσιμες για τα παιδιά και να χρησιμοποιούν γλώσσα που συνάδει με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ρύθμιση που προτείνεται προκειμένου να διευκολύνει και να ενθαρρύνει άτομα χωρίς νόμιμο καθεστώς διαμονής, όπως παράτυπους μετανάστες, να καταγγείλουν αξιόποινες πράξεις εναντίον τους. Σύμφωνα με τη νέα, προτεινόμενη, διάταξη της Οδηγίας, οι αρχές που έρχονται σε επαφή με τα ως άνω θύματα, απαγορεύεται να διαβιβάζουν στις αρμόδιες μεταναστευτικές αρχές δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν το καθεστώς διαμονής του θύματος, τουλάχιστον μέχρι την ολοκλήρωση της πρώτης ατομικής αξιολόγησής του, έτσι ώστε τα θύματα αυτά να μην διστάζουν να προβούν σε καταγγελίες υπό τον φόβο ενεργοποίησης διαδικασιών επιστροφής. Βέβαια, τονίζεται ότι η καταγγελία αξιόποινης πράξης και η συμμετοχή σε ποινική διαδικασία εξακολουθούν να μην δημιουργούν βάσει της Οδηγίας δικαιώματα ως προς το καθεστώς διαμονής των θυμάτων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την χρονική ισχύ της απαγόρευσης που προτείνεται, η οποία εκτείνεται τουλάχιστον μέχρι την ολοκλήρωση της πρώτης ατομικής αξιολόγησης, υποδηλώνει ότι η προτεινόμενη ρύθμιση στοχεύει περισσότερο στην αύξηση του αριθμού καταγγελιών και επομένως στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, παρά στην ουσιαστική υποβοήθηση των θυμάτων αυτών να συμμετάσχουν στην ποινική διαδικασία²²⁵.

Η Πρόταση περιέχει επίσης ρυθμίσεις για την παροχή στοχευμένης και ολοκληρωμένης υποστήριξης σε παιδιά, αλλά και σε θύματα με ειδικές ανάγκες, όπως είναι τα θύματα σεξουαλικής ή έμφυλης βίας, τα θύματα εγκλημάτων μίσους, αλλά και τα θύματα βασικών διεθνών εγκλημάτων. Θεσπίζεται, ακόμη, δικαίωμα συνδρομής στο δικαστήριο, το οποίο αναφέρεται στην παροχή πληροφοριών και υποστήριξης στα θύματα στους χώρους των δικαστηρίων. Το δικαίωμα αυτό φαίνεται πως αποσκοπεί να αντισταθμίσει τα προβλήματα που δημιουργεί η εξάρτηση του δικαιώματος νομικής συνδρομής από τον ρόλο του θύματος στην

²²⁵ Επίσης, δεν προσδιορίζεται στην Πρόταση τι πρόκειται να συμβεί με το θύμα χωρίς νόμιμο καθεστώς διαμονής σε περίπτωση που κατόπιν της ατομικής αξιολόγησης κριθεί ως ευάλωτο και χρήζει προστασίας, δεδομένου ότι η Οδηγία δεν απονέμει δικαιώματα ως προς το καθεστώς διαμονής.

ποινική διαδικασία. Έτσι, σύμφωνα με την προτεινόμενη ρύθμιση, θύματα που δεν δικαιούνται δωρεάν νομική συνδρομή βάσει της εθνικής νομοθεσίας, θα μπορούν εντούτοις να λαμβάνουν ενημέρωση στους χώρους των δικαστηρίων, ενδεχομένως και από δικαστικούς υπαλλήλους²²⁶. Προβλέπεται ακόμη δικαίωμα άμεσης ενημέρωσης των θυμάτων για τις αποφάσεις που τα αφορούν και εκδίδονται στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, καθώς και επανεξέτασής τους. Τα δικαιώματα αυτά αφορούν τουλάχιστον την απόφαση περί χορήγησης ή μη διερμηνείας κατά την ακροαματική διαδικασία και την απόφαση περί λήψης ή μη ειδικών μέτρων προστασίας κατά την ποινική δίκη.

Η σημαντικότερη, ίσως αλλαγή, που προτείνεται είναι η αλλαγή που δρομολογείται με την Πρόταση της Επιτροπής ως προς το δικαίωμα αποζημίωσης του θύματος από τον δράστη στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Ενώ το άρθρο 16 της ισχύουσας Οδηγίας προβλέπει εξαίρεση, βάσει της οποίας η αποζημίωση του θύματος από τον δράστη μπορεί να επιδικάζεται βάσει άλλων νομικών διαδικασιών, όπως με την άσκηση αστικών αγωγών ενώπιον πολιτικών δικαστηρίων, στην Πρόταση της Επιτροπής η εξαίρεση αυτή απαλείφθηκε, καθώς θεωρήθηκε ότι κατ' αυτόν τον τρόπο τα θύματα εξαναγκάζονται να εμπλέκονται σε επαχθείς και χρονοβόρες αστικές διαδικασίες. Έτσι, στην Πρόταση της Επιτροπής ορίζεται ότι όλα τα θύματα θα μπορούν να ζητούν στο πλαίσιο της ίδιας της ποινικής διαδικασίας την έκδοση απόφασης για την αποζημίωσή τους από τον δράστη και μάλιστα εντός εύλογης προθεσμίας.

Επιπρόσθετα, για τη μεγαλύτερη διασφάλιση του θύματος, αναφέρεται ότι τα κράτη μέλη θα καταβάλουν έγκαιρα την επιδικαζόμενη αποζημίωση στο θύμα και στη συνέχεια θα ανακτούν αυτά από τον δράστη το ποσό της αποζημίωσης. Με τον τρόπο αυτό, θα αποφεύγεται η επαφή του θύματος με τον δράστη κατά την προσπάθεια είσπραξης της αποζημίωσής του και θα αποτρέπεται το ενδεχόμενο δευτερογενούς ή επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης. Είναι προφανές ότι οι ρυθμίσεις αυτές θα δημιουργήσουν σημαντικές αλλαγές σε εθνικά συστήματα όπου το θύμα δεν συμμετείχε στην ποινική δίκη, αξιώνοντας αστικές αξιώσεις του, όπως συμβαίνει στην ελληνική έννομη τάξη με τον παριστάμενο προς υποστήριξη της κατηγορίας, που πλέον δεν εισάγει ουδεμία ιδιωτική απαίτηση στην ποινική δίκη και συμμετέχει σε αυτή επιδιώκοντας μόνο την καταδίκη του κατηγορουμένου²²⁷.

226 Στην αιτιολογική έκθεση που συνοδεύει την Πρόταση της Επιτροπής αναφέρεται ότι είναι σημαντικό να διασφαλιστεί κατ' ελάχιστο το δικαίωμα όλων των θυμάτων, ανεξαρτήτως της ιδιότητάς τους ως διαδίκων, να λαμβάνουν συνδρομή κατά τη διάρκεια της δίκης και επαρκή ενημέρωση από τους δικαστικούς υπαλλήλους.

227 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 203.

Ως προς τα δικαιώματα προστασίας των θυμάτων λαμβάνεται επιπρόσθετα μέριμνα να μην αποκαλύπτονται στον δράστη δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα του θύματος, που αφορούν τον τόπο διαμονής ή στοιχεία επικοινωνίας του. Ορίζεται ακόμη ότι η ατομική αξιολόγηση ξεκινάει με την πρώτη επαφή του θύματος με τις αρμόδιες αρχές και διαρκεί όσο χρονικό διάστημα κρίνεται απαραίτητο ανάλογα με τις ανάγκες του θύματος. Η ατομική αξιολόγηση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη, μεταξύ των λοιπών παραγόντων, και τη σχέση του θύματος με τον δράστη και τα χαρακτηριστικά αυτού, ενώ κατά την αξιολόγηση θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στον κίνδυνο που προέρχεται από τον δράστη, όπως για παράδειγμα στον κίνδυνο βίαιης συμπεριφοράς ή χρήσης όπλων. Στο πλέγμα ειδικών μέτρων κατά την ποινική διαδικασία, για τα θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας, προστίθεται η δυνατότητα συνεχούς ή προσωρινής παραμονής της αστυνομίας, καθώς και η δυνατότητα έκδοσης εντολών απαγόρευσης ή περιορισμού ορισμένων επικίνδυνων συμπεριφορών του δράστη. Μέριμνα λαμβάνεται ειδικά για τα θύματα με αναπηρία, καθώς και για την άσκηση ορισμένων δικαιωμάτων του θύματος, όπως η λήψη πληροφόρησης ή η υποβολή καταγγελίας, μέσω ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας.

Τέλος, ιδιαίτερα θετικό είναι ότι στην Πρόταση της Επιτροπής περιλαμβάνεται διάταξη περί υποχρέωσης των κρατών μελών να θεσπίζουν αποτελεσματικά μέσα έννομης προστασίας σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η Οδηγία, διορθώνοντας έτσι την πολύ σημαντική έλλειψη αυτή της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Όπως αναφέρεται στις αιτιολογικές σκέψεις του Προοιμίου της Πρότασης, η πρόβλεψη δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής για όλα τα θύματα, ανεξαρτήτως της ιδιότητάς τους στην ποινική διαδικασία, σε περίπτωση παραβίασης των κατοχυρωμένων με την Οδηγία δικαιωμάτων τους, θα βοηθήσει τα θύματα να είναι «παρόντα» και ικανά να συμμετάσχουν στην ποινική διαδικασία.

Συνοψίζοντας, θετικά αξιολογείται ότι η Πρόταση περιλαμβάνει διατάξεις, που εξειδικεύουν και αποσαφηνίζουν τα δικαιώματα προστασίας και υποστήριξης των θυμάτων και συγχρόνως εισάγει σημαντικές νέες ρυθμίσεις τόσο ως προς την προστασία όλων των θυμάτων (δικαίωμα συνδρομής) όσο και εκείνων που κρίνονται ως ιδιαιτέρως ευάλωτα και τα οποία συχνά διστάζουν ή αδυνατούν να καταγγείλουν αξιόποινες πράξεις (ρυθμίσεις για παράτυπους μετανάστες και θύματα που τελούν υπό κράτηση, νέα ειδικά μέτρα για θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας). Ωστόσο, παρατηρείται ότι και πάλι τα μέτρα και οι ειδικότεροι όροι και κανόνες εφαρμογής των νέων διατάξεων επαφίονται στο εθνικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους. Κατά συνέπεια, ζήτημα τίθεται ως προς το κατά πόσον θα κατορθώσουν οι νέες ρυθμίσεις αφενός μεν να μειώσουν το χάσμα στην προστασία των θυμάτων ανά τα κράτη μέλη και αφετέρου να συνοδευθούν από

πραγματική και αποτελεσματική εφαρμογή των νέων δικαιωμάτων στην πράξη. Είναι παρήγορο ότι η Πρόταση περιλαμβάνει ορθώς πρόβλεψη για υποχρέωση των κρατών μελών να θεσπίσουν στο εσωτερικό τους δίκαιο αποτελεσματικά ένδικα μέσα και μηχανισμούς διόρθωσης των παραβιάσεων των δικαιωμάτων της Οδηγίας, όπως συμβαίνει και με την περίπτωση των υπόπτων και κατηγορουμένων. Με την πρόβλεψη αυτή αφενός θα ενισχυθεί σημαντικά η πρακτική αποτελεσματικότητα του συνόλου των διατάξεων της Οδηγίας, υφιστάμενων και νέων, και αφετέρου θα εδραιωθεί ακόμη και σε συμβολικό επίπεδο η αντίληψη ότι τα θύματα εγκληματικότητας δεν διαδραματίζουν υποδεέστερο ρόλο στην ποινική διαδικασία.

Σημειώνεται ότι στις 10 Δεκεμβρίου 2025 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο έφτασαν σε πολιτική συμφωνία αναφορικά με την Πρόταση της Επιτροπής για την αναθεώρηση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ και ακολουθεί η επίσημη υιοθέτηση της συμφωνίας από τα θεσμικά αυτά όργανα²²⁸.

²²⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο τύπου 11/12/2025: Η Επιτροπή χαιρετίζει τη συμφωνία για αυστηρότερους κανόνες της ΕΕ που διασφαλίζουν τα δικαιώματα των θυμάτων, επίσης: Legislative Train Schedule-European Parliament, διαθέσιμο σε: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-protecting-our-democracy-upholding-our-values/file-revision-of-the-victims-rights-acquis>

Συμπεράσματα

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ περιλαμβάνει ρυθμίσεις που αποσκοπούν τόσο να προστατέψουν τα θύματα πριν, κατά και μετά την ποινική διαδικασία, όσο και να ενισχύσουν στο μέτρο του δυνατού τη συμμετοχή τους εντός αυτής. Τα θύματα της εγκληματικότητας, που αποτελούσαν για πολλά χρόνια «ξεχασμένα πρόσωπα» για πολλά συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης²²⁹, βρίσκονται πλέον στο προσκήνιο και η προστασία τους διακηρύσσεται ως βασική προτεραιότητα του ενωσιακού νομοθέτη. Στο πλαίσιο αυτό, δεν αμφισβητείται ο κομβικός ρόλος της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη διασφάλιση και ενίσχυση της θέσης του θύματος εντός της Ένωσης.

Η Οδηγία έδωσε πράγματι νέα φωνή στα θύματα, υιοθετώντας αντιλήψεις και παραδοχές του θυματολογικού κινήματος αναφορικά με την ανάγκη προστασίας του θύματος από δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, μέσω της θέσπισης της υποχρέωσης ατομικής αξιολόγησης του θύματος και της δυνατότητας μίας σειράς από μέτρα προστασίας ανάλογα με τις ανάγκες του θύματος. Στο πεδίο των δικονομικών δικαιωμάτων, η Οδηγία δεν κατόρθωσε να αμβλύνει σημαντικά το χάσμα μεταξύ των διαφορετικών εθνικών δικαίων των κρατών μελών, αλλά η συμβολή της στη κατοχύρωση ορισμένων ελάχιστων δικαιωμάτων ήταν σημαντική. Η εξάρτηση πολλών από τα δικαιώματα των θυμάτων από τον ρόλο τους στην ποινική διαδικασία περιόρισε το εύρος εφαρμογής των δικαιωμάτων με το πρόβλημα να είναι εντονότερο σε έννομες τάξεις που τα θύματα δεν μπορούν να συμμετάσχουν ως διάδικοι στην ποινική δίκη. Η Οδηγία για τα θύματα, άλλωστε, όφειλε να συνεκτιμά τις διαφορές στις νομικές παραδόσεις μεταξύ των κρατών μελών, που στο πεδίο των δικαιωμάτων των θυμάτων είναι πολύ μεγαλύτερες σε σχέση με αυτό των υπόπτων και κατηγορουμένων²³⁰.

Στην ελληνική έννομη τάξη πρόβλημα εντοπίζεται αναφορικά με τη θεατότητα των ρυθμίσεων, αλλά και την αποτελεσματική εφαρμογή τους στην πράξη, με συνέπεια πολλές φορές τα θύματα να αδυνατούν να γνωρίζουν με ακρίβεια τα δικαιώματά τους, ώστε να τα επικαλεστούν, ενώ κάποιες φορές απουσιάζει και η απαιτούμενη πληροφόρησή τους για τα δικαιώματά αυτά από τις αρμόδιες αρχές. Επιπλέον, η απουσία εννόμων συνεπειών και αποτελεσματικού ενδίκου μέσου για την παραβίαση ορισμένων δικαιωμάτων, ιδίως των θυμάτων που δεν συμμετέχουν στη διαδικασία ως παριστάμενοι προς υποστήριξη της κατηγορίας, περιορίζει την προστασία των θυμάτων. Σε περίπτωση τροποποίησης της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ με βάση την Πρόταση της

229 Luparia και Della Torre, ό.π., σελ. 312.

230 Χιόνη-Χότουμαν, ό.π., σελ. 168-169.

Επιτροπής, εκτιμάται ότι οι νέες ρυθμίσεις θα επεκτείνουν την προστασία των θυμάτων, ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους ως διάδικοι στην ποινική διαδικασία.

Παράλληλα, είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό ότι η παροχή δικαιωμάτων στα θύματα δεν συνεπάγεται αυτόματα περιορισμό των δικαιωμάτων της υπεράσπισης. Δεν αμφισβητείται ότι θύματα και κατηγορούμενοι έχουν διαφορετικό ρόλο και διαφορετικές ανάγκες, τα δε δικαιώματά τους δεν μπορούν να εξομοιωθούν, αλλά το βασικότερο στοιχείο και ο δικαιοπολιτικός λόγος για την παροχή δικαιωμάτων και στους δύο, παραμένει ο ίδιος και δεν είναι άλλο από το θεμελιώδες δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Για τον λόγο αυτό, τα κράτη όπως και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν υποχρέωση να προστατεύουν τα θύματα όχι μόνο μέσω της ποινικοποίησης ορισμένων συμπεριφορών αλλά και μέσω της παροχής σε αυτά δικαιωμάτων, δικονομικών και αμιγώς προστατευτικών, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι η βλάβη που υπέστησαν από το έγκλημα δεν θα επεκταθεί έτι περαιτέρω μέσω της έκθεσης τους σε φαινόμενα δευτερογενούς θυματοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό, η αντίληψη περί ενίσχυσης του ρόλου των αρμόδιων εθνικών αστυνομικών, εισαγγελικών και δικαστικών αρχών ως αρωγών των θυμάτων και η υιοθέτηση μιας πιο θυματοκεντρικής δικαιοσύνης αποτελούν σήμερα ζητήματα πιο επίκαιρα από ποτέ.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές

- Απόφαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες (2001/220/ΔΕΥ)
- Οδηγία 2004/80 του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων
- Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου
- Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9ης Μαρτίου 2016 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας
- Οδηγία (ΕΕ) 2024/1385 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 2024 για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας
- Οδηγία (ΕΕ) 2024/1712 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2024 για την τροποποίηση της οδηγίας 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της
- Σύσταση (2000) 19 της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη σχετικά με τον ρόλο του δημοσίου κατηγορου στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης
- Συμπεράσματα της Προεδρίας – Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999
- Σύσταση (2006) 8 της 14ης Ιουνίου 2006 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη για τη συνδρομή προς τα θύματα εγκληματικότητας
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο: «Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης-Μία ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες», 4.5.2010 (2010/C 115/01)
- Πρόταση Οδηγίας για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικών πράξεων, Ευρωπαϊκή Επιτροπή 18.5.2011, COM(2011) 275 final

Ψήφισμα του Συμβουλίου της 10ης Ιουνίου 2011 σχετικά με Οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικαιωμάτων και την προστασία των θυμάτων, ιδίως σε ποινικές διαδικασίες (2011/C 187/01)

DG JUSTICE guidance document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU (European Commission, DG JUSTICE, December 2013)

Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4478/2017 για το μέρος τέταρτο «Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου»

Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, 11.5.2020, COM(2020) 188 final

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών-Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), 24.6.2020 COM(2020) 258 final.

Πρόταση Οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περί τροποποίησης της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ, 12.7.2023, COM(2023) 424 final.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δελτίο τύπου 11/12/2025: Η Επιτροπή χαιρετίζει τη συμφωνία για αυστηρότερους κανόνες της ΕΕ που διασφαλίζουν τα δικαιώματα των θυμάτων

Legislative Train Schedule - European Parliament, διαθέσιμο σε: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-protecting-our-democracy-upholding-our-values/file-revision-of-the-victims-rights-acquis>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρτινοπούλου, Β., Μιχαήλ Η. (2016). Η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ και η επανορθωτική δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας; σε: «Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης-Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη». Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 551-589.

Αρτινοπούλου, Β. (2019). Η προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο-Νομοθεσία και πολιτικές, σε: «Εγκληματολογία 2019», σελ. 127-134.

- Ιωακειμίδης Σ. Ε. (2022). Η έννομη θέση του θύματος στην ποινική δίκη υπό το πρίσμα της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ. Εκδόσεις Οσελότος.
- Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ., Παπακυριάκου, Θ. (2019). Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου (Β' έκδοση). Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Λίβος Ν. (2005). Οι πνευματικές βάσεις της ελληνικής ποινικής δικονομίας (παρελθόν-παρόν-μέλλον), σε «Ποινικά Χρονικά ΝΕ/2005», σελ. 300-307.
- Πανάγος Κ. (2018). Δικαιώματα και αρωγή των θυμάτων του εγκλήματος-Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ ως εργαλείο για τη διαδικαστική δικαιοσύνη, την ορθολογική αντεγκληματική πολιτική και την κοινωνική δικαιοσύνη, σε «Εγκληματολογία 2018», σελ. 88-102.
- Παυλακούδης Σ. (2025). Θύματα έμφυλης βίας-αποφάσεις της 13.2.2024, Χ κατά Ελλάδα και 3.7.202, Ν.Τ. κατά Κύπρου, σε «ΠοινΔικ 10/2025», σελ. 1026-1028.
- Πετρόπουλος Β. (2020). Τα δικονομικά δικαιώματα του θύματος αξιόποινων πράξεων με αναφορά στην οδηγία 2012/29/ΕΕ, σε «Το Ποινικό Δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση-Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ιωάννη Γιαννίδη», σελ. 661-722.
- Σαχπεκίδου Ε.Ρ. (2021). Ευρωπαϊκό Δίκαιο (Γ' έκδοση). Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Σισιλιάνος, Λ.Α. (διευθ. Έκδ.). (2017). Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-2η έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Τσόλκα, Ο. (2024). Οι ενωσιακοί «ελάχιστοι κανόνες» για τα δικαιώματα εκζητουμένων, υπόπτων και κατηγορουμένων προσώπων, σε: «Το φιλελεύθερο Ποινικό Δίκαιο – Τόμος στη μνήμη του Καθηγητή Στέφανου Παύλου», Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 321-346.
- Τσόλκα, Ο. (2022). Λειτουργικές αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και «δικαστικός έλεγχος» κατ' άρθρο 42 του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939, σε «ΠΧρ 2022», σελ. 21 επ.
- Χειρδάρης Β. (2015). Παρουσίαση απόφασης ΕΔΔΑ, Υ. Κατά Σλοβενίας 28-5-2015, σε «Νομικό Βήμα (2015) 63», σελ. 1088-1098.
- Χιόνη-Χότουμαν, Χ. (2021). Τα δικαιώματα του παθόντος στην ποινική διαδικασία: Η επίδραση του ενωσιακού δικαίου στην ελληνική ποινική δίκη. Νομική Βιβλιοθήκη.

Ξενόγλωσση

- Androulakis I. N. (2014). European Perspectives on Rights for Victims of Crime, σε “Eu crim 4/2014”, σελ. 111-115.

- Buczma, S. R. (2013). An overview of the law concerning protection of victims of crime in the view of the adoption of the Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime in the European Union, σε “ERA Forum (2013) 14:235-250”.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2019). Sanctions that do justice-Justice for victims of violent crime-Part III. Publications Office of the European Union.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims. Publications Office of the European Union.
- Luparia L. και Della Torre J. (2021). Victims of Crime in the Area of Freedom, Security and Justice, στο: Iglesias Sanchez S. και Gonzalez Pascual M (επιμ.) “Fundamental Rights in the EU Area of Freedom, Security and Justice” (σελ. 312-330). Cambridge University Press.
- Mitsilegas, V. (2022). EU Criminal Law (second edition). Hart Publishing.
- O’ Driscoll, L. (2023). Towards a rights-based approach: victims of violent crime, state-funded compensation and the European Union, σε “New Journal of European Criminal Law 2023, Vol. 14(3) 303–326”.
- Victim Protection-Commission Proposes Reform of Victims’ Rights Directive, σε “Eucrim 2/2023”, σελ. 158.
- Waddington, L. (2020). Exploring vulnerability in EU Law: An analysis of “vulnerability” in EU criminal law and consumer protection law, σε “European Law Review 45 (6)”, σελ. 779-801.

Νομολογία ΔΕΕ

- Απόφαση της 8ης Απριλίου 1976, Royer, C-48/75, ECLI:EU:C:1976:57
- Απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1989, Cowan κατά Trésor Public, C-186/87, ECLI:EU:C:1989:47
- Απόφαση της 16ης Ιουνίου 2005, Pupino, C-105/03, ECLI:EU:C:2005:386
- Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2007, Dell’ Orto, C-467/05, ECLI:EU:C:2007:395
- Απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2008, Katz, C-404/07, ECLI:EU:C:2008:553
- Απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2010, Eredics και Sári, C-205/09, ECLI:EU:C:2010:623
- Απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2011, Gueye και Salmerón Sánchez, C-483/09 και C-1/10, ECLI:EU:C:2011:583
- Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, C-507/10, Ποινική δίκη κατά Χ, ECLI:EU:C:2011:873

Απόφαση της 11ης Οκτωβρίου 2016, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-601/14, ECLI:EU:C:2016:759

Απόφαση της 13ης Ιουνίου 2019, Moro, C-646/17, ECLI:EU:C:2019:489

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Gambino και Hyka, C-38/18, ECLI:EU:C:2019:628

Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, Úrad špeciálnej prokuratúry, C-603/19, ECLI:EU:C:2020:774.

Νομολογία ΕΔΔΑ

Απόφασή της 26ης Ιουλίου 2005, του Siliadin κατά Γαλλίας, αριθμός προσφυγής 73316/01

Απόφαση της 31ης Ιουλίου 2008, Nadrosou κατά Ρωσίας, αριθμός προσφυγής: 9297/02

Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2014, Petrovic κατά Σερβίας, αριθμός προσφυγής 40485/08

Απόφαση της 28ης Μαΐου 2015, Υ. κατά Σλοβενίας, αριθμός προσφυγής 41107/10.

Απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2024, Χ κατά Ελλάδας, αριθμός προσφυγής 38588/21.

Απόφαση της 3ης Ιουλίου 2025, Ν.Τ. κατά Κύπρου, αριθμός προσφυγής 28150/22.

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Ο δηλών

Βασίλειος Παναγιώτης Δραγανούδης